

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Anabilim Dalı

**VİYANA ÇEVRESİ VE METAFİZİK SORUNU: METAFİZİK
KARŞITLIĞI METAFİZİK MİDİR?**

Burhan Yarkın ÇALIK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2025

VİYANA ÇEVRESİ VE METAFİZİK SORUNU: METAFİZİK KARŞITLIĞI
METAFİZİK MİDİR?

Burhan Yarkın ÇALIK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2025

KABUL VE ONAY

Burhan Yarkın ÇALIK tarafından hazırlanan “Viyana Çevresi ve Metafizik Sorunu: Metafizik Karşıtlığı Metafizik Midir?” başlıklı bu çalışma, 21.03.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Hikmet Ünlü (Başkan/Danışman)

Prof. Dr. Cemal Güzel (Üye)

Prof. Dr. Cengiz İskender Özkan (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

Burhan Yarkin Çalık

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

* Tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Dr. Hikmet nl** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Burhan Yarkın ÇALIK

Bu çalışma, kendisiyle karşılaştığımda düşüncelerimde yalnız olmadığımı fark ettiğim; metafiziğin ne kadar tehlikeli olabileceğini acı bir şekilde ortaya koyan bir olayın kurbanı olan, 22 Haziran 1936'da bir Nazi tarafından suikasta uğrayan, Viyana Çevresi'nin kurucusu Moritz Schlick'in anısına ithaf edilmiştir.

TEŞEKKÜR

Viyana Çevresi'ne getirdiği yorumlarla bakış açımı şekillendiren Prof. Dr. Cemal Güzel'e, lisans hayatım boyunca yazma isteğimi sürekli besleyen Doç. Dr. Toros Güneş Esgün Birdal'a, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca beni bilgi birikimleriyle zenginleştiren Doç. Dr. Çetin Türkyılmaz ve Prof. Dr. Nazile Kalaycı'ya gönülden teşekkür ederim. Ayrıca, tüm bunaltıcı sorularıma sabırla yanıt veren ve bu tezin hazırlanmasında büyük katkısı olan danışman hocam Dr. Hikmet Ünlü'ye özel olarak teşekkür etmek isterim.

Bu süreçte, tüm dağınıklığıma rağmen bana katlanan sevgili annem, babam, abim ve kız kardeşime, her zaman başaracağıma inandıran ve bana bu yolda desteğini asla esirgemeyen Göksu Yurdağül'e sonsuz teşekkür ederim.

Burhan Yarkın Çalık

ÖZET

ÇALIK, Burhan Yarkın. *Viyana Çevresi ve Metafizik Sorunu: Metafizik Karşıtlığı Metafizik Midir?*, Yüksek Lisans, Ankara, 2025.

Viyana Çevresi, bilimsel bilgiye dayalı bir dünya görüşü geliştirmeyi hedefleyen mantıksal pozitivistin öncüsü olarak, metafiziği anlamsız ve bilim dışı bir alan olarak nitelendirmiştir. Metafizik karşıtlığı, onların doğrulama ilkesine dayanan bilgi anlayışını şekillendiren temel unsurlardan biridir. Ancak bu karşıtlığın kendisi, metafiziksel bir iddia mı taşır? Bu soru, Viyana Çevresi'nin felsefi temellerini sorgulayan önemli bir problematik sunar. Bu çalışma, metafizik karşıtlığının epistemolojik ve ontolojik temellerini irdeleyerek, mantıksal pozitivistin iç tutarlılığını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Metafizik karşıtlığının kendi dayanaklarıyla tutarlı olup olmadığı sorusu, bilim ve felsefenin sınırlarının yeniden değerlendirilmesine olanak tanır. Bu bağlamda, Viyana Çevresi'nin mirasının felsefi açıdan kritik bir analizi yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Anlamlılık, doğrulamacılık, mantıksal-empirizm, metafizik, Viyana Çevresi

ABSTRACT

ÇALIK, Burhan Yarkın. *The Vienna Circle and the Problem of Metaphysics: Is Anti-Metaphysics Itself Metaphysical?*, Master's Thesis, Ankara, 2025.

The Vienna Circle, as the pioneer of logical positivism aiming to develop a worldview grounded in scientific knowledge, characterized metaphysics as a meaningless and unscientific domain. Their opposition to metaphysics forms a fundamental aspect of their understanding of knowledge based on the principle of verification. However, does this opposition itself carry a metaphysical claim? This question presents a significant challenge to the philosophical foundations of the Vienna Circle. This study seeks to examine the epistemological and ontological bases of their opposition to metaphysics and analyze the internal coherence of logical positivism. The question of whether their opposition aligns with its own premises allows for a reevaluation of the boundaries between science and philosophy. In this context, the legacy of the Vienna Circle is critically analyzed from a philosophical perspective.

Keywords

Meaningfulness, verificationism, logical empiricism, metaphysics, Vienna Circle

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
ADAMA.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: VİYANA ÇEVRESİ.....	6
1.1. METAFİZİK KARŞITLIĞI	8
1.1.1 Felsefe ve Metafiziğin Konumu	11
1.1.2 Bilimsel İlerleyiş ve Felsefe	12
1.1.3. Bilimsel Dünya Anlayışı	15
2. BÖLÜM: DOĞRULAMACILIK İLKESİ VE SONUÇLARI.....	20
2.1. DOĞRULAMACILIK İLKESİ	20
2.1.1. Birleşik Bilim İdeali	27
2.1.2. Protokol Önergeler Tartışması	29
3. BÖLÜM: METAFİZİK KARŞITLIĞI METAFİZİK MİDİR?.....	32
3.1. DOĞRULAMACILIK İLKESİ'NİN METAFİZİĞİ.....	33
3.2. SÖZLÜĞÜ AŞAN KAVRAMSAL TARTIŞMALAR.....	37
3.3. BİLİMCİLİĞİN METAFİZİĞİ.....	45
3.4. PRAGMATİZM SİĞİNAĞI.....	49
4. BÖLÜM: VİYANA ÇEVRESİ'NİN SAVUNMASI	56
4.1. DOĞRULAMACILIK İLKESİNİN ANTI-METAFİZİK POZİSYONU.....	57
4.2. SÖZLÜĞÜ AŞAN KAVRAMSAL TARTIŞMALARIN KONUMU...65	
4.3. METAFİZİĞİN BİLİMDEN DIŞLANMASI.....	80
4.4. DOĞRULAMACILIK BİR TÜR PRAGMATİZM Mİ?.....	83

SONUÇ	86
KAYNAKÇA	93
EK 1 ORİJİNALLIK FORMU	96
EK 2 ETİK KURUL MUAFİYET FORMU	98

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Eleştirmenlere Göre Viyana Çevresi'nin Kendi Önergelerini Sınıflandırışı.....	39
--	----

GİRİŞ

Efendiler, bence felsefe, ilim demektir, müspet ilme dayanmayan, sadece metafizik meseleler üzerinde duran bir düşünceye felsefe değil, ilm-i kelâm derler. Biliniz ki, Türk milletinin istediği ve özlediği felsefe, onu müspet ilme, müspet hakikatlere götürecek bir felsefedir. Bunun dışında kalacak bir felsefe ise zamanlarımızı boşuna harcamak, değersiz fikirler peşinde sonuçsuz çabalar sarfetmek olur.¹

Mustafa Kemal Atatürk

20. yüzyıl, felsefe tarihinde derin dönüşümlerin yaşandığı ve farklı düşünsel geleneklerin şekillendiği bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu yüzyılda, Yeni-Kantçılar, Immanuel Kant'ın düşüncelerini yeniden yorumlayarak onun felsefi mirasını modern bağlamda inşa etmeye yönelmişlerdir. Aynı dönemde, Edmund Husserl tarafından temellendirilen fenomenoloji, daha sonra Emmanuel Levinas, Martin Heidegger ve Maurice Merleau-Ponty gibi düşünürlerin katkılarıyla kıta felsefesinin önemli akımlarından biri hâline gelmiştir. Bunun yanı sıra, Kant sonrası diyalektik düşünceden ilham alan Frankfurt Okulu hem felsefi hem de siyasi analizleriyle entelektüel alanda belirleyici bir konuma sahip olmuştur. Öte yandan, Gottlob Frege'nin öncülüğünü yaptığı modern sembolik mantığın etkisiyle doğan analitik felsefe, Ludwig Wittgenstein ve Viyana Çevresi gibi düşünür ve topluluklar tarafından benimsenerek geliştirilmiştir.

20. yüzyılda böylesine güçlü felsefi figürlerin ortaya çıkmasının ardında çeşitli etkenler bulunmaktadır; bu etkenlerden biri de dönemin çalkantılı politik atmosferidir. Avrupa'nın faşist ideolojilerle yönetilmesi, Asya'da otoriter rejimlerin varlığını sürdürmesi ve genel anlamda yaşanan toplumsal huzursuzluklar, entelektüel dünyayı derin bir çözüm arayışına sürüklemiştir. Delacampagne'nin ifadesiyle: "20. yüzyıl, diğer yüzyıllarla kıyaslandığında, kabarık siciliyle dehşet dalında Nobel'i kaçırmazdı" (Delacampagne, 2023: 1). Buna ek olarak, bilimsel gelişmelerin pek çok felsefi alanı kapsayarak genişlemesi, felsefenin işlevini ve akademik bir disiplin olarak konumunu yeniden tartışmaya açmıştır. Felsefenin temel soruları ve yöntemleri üzerine yeniden düşünme ihtiyacı, bu dönemi entelektüel açıdan son derece dinamik ve çalkantılı bir hâle getirmiştir. Bu bağlamda, geleneksel metafizik anlayışına eleştirel bir perspektifle

¹ (Aktaran Somar, 1965: 48).

yaklaşan Viyana Çevresi, metafiziği hem savaşların ve toplumsal yıkımların bir kaynağı hem de felsefi ilerlemenin önündeki en büyük engel olarak görmüştür. Onlara göre, metafizik spekülasyonlar sonuçsuz entelektüel çabalara yol açmakta, bilimsel yöntemle temellendirilmeyen felsefi sistemler ise toplumsal kaosu beslemektedir. Bu nedenle, felsefenin bilimsel ve mantıksal analizlere dayalı bir disiplin olarak yeniden inşa edilmesi gerektiğini savunan Viyana Çevresi, metafiziği felsefenin sınırları dışına iterek bilgiye ulaşmada mantık ve bilimsel yöntemi temel alan bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu hareket, mantıkçı empirizm veya mantıksal pozitivizm olarak bilinen bir felsefi yaklaşımı benimsemiş ve felsefenin temel amacını, bilimsel bilgiye dayalı, ilkece doğrulanabilir ve mantıksal olarak tutarlı bir yapıya dönüştürmek olarak tanımlamıştır. Çevre, bir yandan felsefenin geleneksel, metafiziksel ve spekülatif yaklaşımlarını eleştirirken, diğer yandan bilimsel yöntemleri felsefenin merkezine yerleştirerek, felsefeyi bilgi üreten bir disiplin haline getirme amacı gütmüştür. Viyana Çevresi'nin oluşumu, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Avrupa'da yaşanan entelektüel ve toplumsal değişimlerle yakından ilişkilidir. Bu dönemde sanayi devriminin yarattığı teknolojik dönüşümler, bilimsel keşiflerin hızlanması ve özellikle fizik ve matematik alanındaki devrim niteliğindeki gelişmeler, entelektüel yaşamı derinden etkilemiştir. Einstein'ın görelilik teorisi, kuantum mekaniği, Boltzmann'ın istatistiksel mekanik çalışmaları ve Hilbert'in matematigi yeniden yapılandırma girişimleri, yalnızca fiziksel dünya hakkındaki anlayışımızı değil, aynı zamanda bilgi, gerçeklik ve insan kavrayışı hakkındaki temel soruları da yeniden şekillendirmiştir. Bu bağlamda, Viyana Çevresi'nin düşünürleri, felsefeyi metafiziksel spekülasyonlardan arındırarak, bilimsel bir temele oturtma çabasına girişmişlerdir. Bilimsel Dünya Anlayışı ya da Bilimsel Felsefe olarak adlandırılan bu düşünce ile felsefeyi yeniden tanımlamaya çalışmışlardır. Bu anlayış kısaca; empirist, mantıkçı, aydınlanmacı ve ilericidir.

Mantıkçı empirizmin temel ilkelerinden biri, anlamın doğrulanabilirlikle sınırlı olduğudur. Bu ilkeye göre, anlamlı bir önerme, yalnızca empirik ya da mantıksal olarak doğrulanabilir bir önerme olabilir. Bu anlayış, metafiziği ve onun soyut kavramlarını felsefenin dışında bırakma girişiminde önemli bir rol oynamıştır. Bilimsel Dünya Görüşü, yalnızca bilimsel bilginin değil, aynı zamanda felsefi bilginin de nesnel, sistematik ve doğrulanabilir olmasını zorunlu kılmıştır. Bu bakış açısının bir sonucu olarak, Viyana Çevresi, felsefeyi bilimin bir uzantısı olarak görmüş ve metafiziği, felsefenin dışına

iterek, onu “anlamsız” ya da “bilgi üretmeyen” bir alan olarak nitelendirmiştir. Metafiziksel tartışmaların, insan düşüncesini gereksiz yere spekülatif bir alana sürüklediği ve bu nedenle toplumsal ilerlemenin önünde bir engel teşkil ettiği düşünülmüştür.

Ayrıca, metafiziğin irrasyonel doğasının, totaliter rejimlerin ideolojik temellerini desteklemede de önemli bir rol oynadığı savunulmuştur. Bu nedenle, Viyana Çevresi, metafiziksel ve irrasyonel kavramların yalnızca bilimsel değil, aynı zamanda toplumsal ilerleme açısından da zararlı olduğunu öne sürmüştür. Çevrenin bu eleştirisi, özellikle dönemin siyasi ve toplumsal krizlerinden duyulan derin endişelerle de ilişkilidir. Dünya savaşları, ekonomik buhranlar ve totaliter rejimlerin yükselişi, Viyana Çevresi’nin felsefi yaklaşımını şekillendiren önemli faktörler arasında yer almıştır. Viyana Çevresi üyeleri, felsefenin yalnızca teorik bir disiplin olmadığını, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluğu olduğunu savunmuşlardır. Onlara göre, irrasyonel ve metafiziksel düşünce biçimleri, insanlığın bilimsel ve ahlaki ilerlemesinin önünde bir engel teşkil ediyordu. Bu bağlamda, felsefenin irrasyonel unsurlardan arındırılması, yalnızca bilimsel değil, aynı zamanda etik bir gereklilik olarak görülmüştür.

Viyana Çevresi, felsefenin yöntemsel bir dönüşüm geçirmesi gerektiğine inanmış ve bu dönüşümde dil ve mantık analizine merkezi bir rol atfetmiştir. Ludwig Wittgenstein’ın erken dönem çalışmaları, özellikle *Tractatus Logico-Philosophicus*, bu hareketin düşünsel temellerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Wittgenstein, dilin sınırlarının, düşüncenin sınırlarını belirlediğini savunmuş ve felsefenin görevinin, dilin mantıksal yapısını analiz etmek olduğunu öne sürmüştür. Bu görüş, Viyana Çevresi’nin felsefi yaklaşımında belirleyici bir rol oynamış ve dilin mantıksal analizi, felsefenin temel yöntemlerinden biri haline gelmiştir. Çevre üyeleri, anlamlı önermelerin yalnızca empirik olarak doğrulanabilir ya da mantıksal olarak tutarlı olabileceğini savunmuşlardır. Viyana Çevresi’nin felsefi yaklaşımı, analitik felsefenin gelişiminde önemli bir rol oynamış ve modern bilim felsefesinin temellerini şekillendirmiştir. Viyana Çevresi’nin metafizik karşıtı tutumu, modern felsefede derin bir dönüşümün başlangıcını işaret etmiş, ancak aynı zamanda tartışmalı ve eleştirel bir alan yaratmıştır. Hareketin savunduğu ilkeler, günümüzde hala felsefi tartışmaların merkezinde yer almakta ve analitik felsefenin temelini oluşturmaktadır. Ancak, bu ilkelerin sınırlılıkları ve eleştirilere verdiği yanıtlar,

hareketin etkisini ve başarısını tam anlamıyla değerlendirebilmek için detaylı bir incelemeyi gerektirmektedir. Viyana Çevresi'nin mirası, günümüz felsefesinde hala tartışılmaktadır. Özellikle dil felsefesi, epistemoloji ve bilim felsefesi alanlarında, çevrenin etkisi açık bir şekilde görülmektedir.

Viyana Çevresi'nin metafizik karşıtı yaklaşımı, felsefe tarihinde derin izler bırakmakla birlikte, aynı zamanda yoğun eleştirilere de maruz kalmıştır. Çevrenin metafizik karşıtı yaklaşımı, bazı düşünürler tarafından, yaklaşımın kendisinin de bir tür metafiziksel tutum olduğu iddiasıyla eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, özellikle Viyana Çevresi'nin savunduğu anlamlılık ölçütü ve bilimsel doğrulama kriterlerinin, kendi başlarına metafiziksel bir temel üzerine oturduğunu öne sürmüştür. Bu çalışmada, Viyana Çevresi'ne yönelik yapılan bir “körlük” eleştirisi ele alınacaktır. Eleştirilerin merkezinde, Viyana Çevresi'nin metafizik karşıtı söyleminin aslında kendi içinde bir kabul olduğu ve bu kabulün de kendisinin metafizik bir pozisyon oluşturduğu iddiası bulunmaktadır. Bu durum, onların projesinin hem içerdiği çelişkiler hem de başlangıç noktasındaki varsayımlar açısından tartışmaya açık olduğunu göstermektedir. Özellikle, Viyana Çevresi'nin tüm metafizik söylemleri dışlayan yaklaşımının, kendi başına bir metafiziksel ön kabul içerdiği, bu eleştirinin ana eksenini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, bazı eleştirmenler, Viyana Çevresi'nin bilimsel bilgiye dayalı felsefe anlayışını “ölü doğmuş” ya da “dikkate değmez” bir proje olarak nitelendirmiştir. Bu görüş, Viyana Çevresi'nin felsefi programının baştan itibaren kendi hedeflerine ulaşmasının imkânsız olduğunu savunmaktadır. Çünkü eleştiriye göre, bir düşünce sisteminin anlamlı olup olmadığını belirlemek için yalnızca doğrulanabilirlik ilkesine dayanmak, belirli bir çerçevede kabul edilen varsayımları göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Bu durum, Viyana Çevresi'nin kendi felsefi temellerini zayıflatan bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bu eleştiriler aynı zamanda, Viyana Çevresi'nin bilgiye dair ileri sürdüğü kriterlerin evrenselliğini ve nesnelliğini de sorgulamaktadır. Metafizik karşıtı söylemin, aslında felsefenin geniş kapsamlı tartışmalarını daralttığı ve felsefeyi yalnızca bilimsel bir bilgi arayışına indirgediği iddia edilmektedir. Bu, felsefenin temel işlevlerinden biri olan sorgulayıcı ve bütüncül yaklaşımı göz ardı ettiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Böylece, Viyana Çevresi'nin mirası, sadece bilimsel düşünceye katkılarından ibaret bir proje olarak değil, aynı zamanda bu tür tartışmalara yol açan bir başlangıç noktası olarak

değerlendirilmektedir. Bu çalışma, bu eleştirilerin geçerliliğini irdeleyerek, Viyana Çevresi'nin felsefi mirasına daha geniş bir yaklaşımla bakmayı amaçlamaktadır.

1. BÖLÜM

VİYANA ÇEVRESİ

Felsefelerinden ve getirdikleri anlamlılık ölçütünden bahsetmeden önce Viyana Çevresi'nin yapısına, kuruluş amacına ve nasıl bir topluluk olduğuna bakmak gerekmektedir. Öncelikle Viyana Çevresi'nin geçmişine bakıldığında resmi bir kuruluş tarihi vermek zordur, nitekim Çevre'nin oluşumu geniş bir zaman dilimine yayılmıştır. Viyana Çevresi, bu adı almadan önce ortak yazılarında Ernst Mach Derneği ismini kullanıyordu. Moritz Schlick bu derneğin kuruculuğunu yapmıştı. Fakat bir çevreden bahsedilebilir olmasındaki ilk girişim Hans Hahn'dan gelmiştir. Resmi olarak hareketin başlangıcı kendisi kabul edilmektedir ki sonraları adını tarihte sıkça duyacağımız ve Çevre'nin üyelerinden biri olan Kurt Gödel de kendisinin öğrencisiydi. Hahn, Viyana'nın meşhur kafelerinde, bilimsel eğilime sahip olduğunu bildiği bir grup genç bilim insanı, matematikçi ve felsefeci ile toplantılar yapmaya başlamıştı.² Bilimin ilerleyişi, felsefenin bilime katkıları ve Ernst Mach felsefesi bu gençlerin en çok konuştuğu konulardı. Toplantılar genel olarak Yahudi kökenli ve sol görüşe yakın kimselerden oluşuyordu (Edmonds, 2020: 6). Çevre için Mach o kadar önemliydi ki kendilerine “Machçılar” demekten geri durmuyorlardı. Grup sol görüşe eğilimli olsa da tüm Viyana Çevresi'ne bir solcu oluşumdur demek yanlış olacaktır. Viyana Çevresi'ni toparlayan ve onu resmi bir okul haline getiren kişi ise Moritz Schlick olmuştur. Kendisi, Çevre'deki diğer çoğu filozofun aksine Avusturyalı ve Yahudi değildi. Başka bir tabirle kendisi bir Aryan'dı ve Viyana'da oldukça iyi şartlarda yaşayan bir fizikçiydi.³ Schlick, Albert Einstein'ın tavsiyesi üzerine okula gelmiş, üniversiteye geldikten sonra da Neurath ve Hahn ile birlikte felsefi toplantılar düzenlemeye başlamıştı. Çevre bu toplantılara katılımlar ile büyümeye başladı ki buradaki en büyük katkı Schlick'indi. Viyana Çevresi o kadar hızlı yayılıyordu ki Çevre'nin sınırları Viyana'yı aşmaya başladı. Viyana Çevresi'nin kurucuları arasında sayılabilen ancak Berlin'de görev yapan Hans Reichenbach, Viyana Çevresi'nin kardeş topluluğu olan Berlin Empirik Felsefe Topluluğu'nu kurmuştu. Carnap ile *Erkenntnis* dergisinin ortak editörlüğünü yaptı. Resmi bir tarih vermek istersek, Viyana Çevresi, Frank, Hahn ve Schlick tarafından 1923 yılında kurulmuştur.

² Bu toplantılara katılan arasında Otto Neurath ve Philipp Frank da bulunuyordu.

³ Kendisi, daha sonra Nobel alacak olan Max Planck'ın öğrencisiydi.

1929 yılında, *Bilimsel Dünya Anlayışı: Viyana Çevresi*⁴ metniyle beraber Viyana Çevresi, fikirlerinin genel bir doktrinini yayınladı. Hitler, Alman şansölyesi olduktan bir yıl sonra Ernst Mach Derneği bir polis baskınıyla kapatıldı ve Reichenbach, Neurath gibi Çevre üyeleri Almanya'dan sürüldü.⁵ Heidelberg'de Nazi taraftarları, "Einstein karşıtı fizik" enstitüsü⁶ kurdu ve enstitünün açılış konuşmasında Viyana Çevresi hedef alındı (Edmonds, 2020: 138). Çünkü Viyana Çevresi, tamamen sosyalist ve sol bir yapıdadır demek zor olsa da en azından açık bir şekilde Faşizm ve Nazizm karşıtıydı. Moritz Schlick'in, Johann Nelböck adında bir Nazi tarafından Viyana Üniversitesi'nde öldürülmesiyle beraber Çevre dağılsa da çevre üyeleri felsefe üretmeye devam etmiş, Viyana Çevresi orta ve geç dönemlerini yaşamıştır. Çevre figürleri gittikleri ülkelerde felsefe üretmeye ve birbirleriyle iletişim halinde olmaya devam ettiler. Dolayısıyla, Viyana Çevresi'ne kesin bir tarihte son bulmuştur da denilememektedir ancak Hans Reichenbach ve Rudolf Carnap'ın ölümüyle beraber mantıksal-empirizm güç kaybetmeye başlamıştır denilebilir.

Ernst Mach Derneği ismiyle hayatına başlayan Viyana Çevresi'nin önceki isminden de anlaşılacağı gibi Ernst Mach, Çevre için önemli bir figür idi, nitekim Viyana Çevresi'nin duyumculuğunun temelinde yatan kişi Mach'tı. Ernst Mach, öznellik karşıtı empirist bir filozoftu. Ona göre duyumlarımız kesin bilgi vermekteydi. Comte'tan farklı bir biçimde pozitivizmi, tarihsel boyuttan uzaklaştırıp, duyuma dayalı deneycilik olarak tanımlamış, tarihsel bir okumaya karşı çıkmıştır. Ona göre duyumlarımızın verileri sonucunda ortaya çıkan protokol cümleler, duyumlarımızı betimleme işini görmekteydi ve bilimin temel taşları da bu cümlelerdi. Çünkü bu cümleler şüphe edilemeyecek duyum bilgisinin tümceleri idi. Mach, nedenselliğe karşıydı ve ona göre algılanan dünya dışında üzerine konuşulacak bir bilgi yoktu. Kant'ın veya ondan önceki idealistlerin iddia ettiği gibi deneyimin ötesinde veya arkasında bir nesne yoktu. Kendisi sıkı bir Anti-Kantçı'ydı ve "kendinde şey" kavramını güçlü bir şekilde eleştiriyordu.⁷ Mach'ın sentetik apriori

⁴ Alm. *Wissenschaftliche Weltauffassung. Der Wiener Kreis*.

⁵ Olaydan sonra, Atatürk, Reichenbach'ı İstanbul Üniversitesi'ne davet etti ve Amerika'ya geçene kadar İstanbul Üniversitesi'nde dersler verdi. Carnap, Amerika'da Neurath ise Hollanda'da yaşamına devam etti.

⁶ Einstein, Yahudi olduğu için onun bulduğu görecelik kuramına karşı bir fizik enstitüsü kurulmuştu. Viyana Çevresi Einstein'ın bulgularını temele alan bir yaklaşımla felsefe geliştirdiği için Viyana Filozofları bu enstitüde sürekli eleştiriliyordu.

⁷ Mach, döneminde o kadar etkili bir figürdü ki Einstein, kendi teorisi olan görecelik teorisinin öncüsü olarak Mach'ı görmüştü. Mach'ın en büyük keşfi, "Mach sayısı"dır. Bu sayı, bir nesnenin bir ortamdaki hızının ses hızına oranını ifade eder.

yargılar üzerine eleştirilerini Einstein ve Viyana Çevresi benimsemiştir. Dolayısıyla Viyana Çevresi'nin metafizik reddi Mach ile başlamıştır denebilir. Ayrıca Viyana Çevresi'nin Anti-Kantçı ve anti-idealist tutumları da Mach'tan gelmektedir. Bunun dışında, en etkili figür olsa da Viyana Çevresi'ni etkileyen tek figür Ernst Mach değildir. Mach dışında Viyana Çevresini etkileyen diğer büyük figürler Leibniz, Hume ve Frege'dir. Leibniz'in evrensel-matematiksel ideal bir dil üretme arzusu, Viyana Çevresi'nde yeniden dirilmiştir. Hume'un ise özellikle *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma* adlı eserinde metafizik önermeler içeren her türlü metnin ateşe atılması gerektiği şeklindeki radikal düşüncesi ve yine Hume'un empirizmi Viyana Çevresi'nde çok etkili olmuştur. Viyana Çevresi'nin kurulmasında Mach'dan sonra en etkili figürlerden biri de Frege'dir. Mantıksal-empirizm düşüncesinin temsilcisi olan Viyana Felsefesi, felsefelerindeki mantıksal boyutu Frege'den devralmışlardır. Frege'nin psikolojizm karşıtlığı ve yeni ideal dili oluşturma girişimi, Viyana Çevresi'nin temel felsefi kaynaklarıydı. Düşüncenin hata yaptığı birçok yerde hatanın sebebi gündelik dilin yanıltıcılığı idi. Dolayısıyla evrensel, yanılmaz ve ideal bir dil üretme arzusu Leibniz'den sonra Frege'de hayat bulmuştu. Tek bir anlamı olan bir bilimsel-evrensel dil kurabilme arzusu Viyana Çevresi'nde de mevcuttu. Viyana Çevresi'nin her bir üyesi iyi bir mantıkçıydı. Bunların dışında Wittgenstein ve Russell, Çevre'nin sürekli fikirlerinden esinlendiği filozoflar olmuştur. Tüm bunların yanında elbette Viyana Çevresi'nin mücadele etmesi gereken felsefeler de bulunuyordu. Bunlar; Husserl' in kuruculuğunu yaptığı, içinde Merleau-Ponty ve kısmen (erken dönem) Heidegger'in de bulunduğu fenomenoloji, yine Heidegger'in de içinde bulunduğu ve Sartre, Simone de Beauvoir gibi filozofların yer aldığı varoluşçular, Adorno, Horkheimer gibi filozofların bulunduğu eleştirel teori, Popper'in temsil ettiği kritik-rasyonalizm, Bergson'un döneminde oldukça etkili olan sezgiselci felsefe gibi felsefeler mevcuttu. Viyana Çevresi tüm bu akımlardan farklı olarak, metafiziği felsefeden dışlıyordu. Dolayısıyla diğer okullardan farklı olarak felsefenin rolünü değiştirmek ve radikal bir biçimde yeniden tanımlamak istiyorlardı.

1.1. METAFİZİK KARŞITLIĞI

Tüm Viyana Çevresi felsefesini tek bir cümle ile metafizik karşıtı felsefe olarak tanımlayabiliriz fakat Viyana Çevresi kendi içinde birçok matematikçi, fizikçi ve

felsefeciyi bir arada bulundurduğundan⁸ ve bir felsefe çevresi olmasının yanı sıra felsefeyi de aşan fikirsel bir topluluk olduğundan tüm Çevre’den fikirsel anlamda bir tam birliktelik beklenemez. Öyle ki Çevre içerisinde temel epistemolojik tartışmalar dahi mevcuttu. Örneğin, Çevre içerisinde bulunmasa da neredeyse aynı görüşleri paylaşan Reichenbach, ileride bahsedeceğimiz doğrulamacılık ilkesi anlayışında “olasılıkçı” olarak tabir edilen farklı bir yol çizmişti. Çevre’nin üç büyük figürü olan Neurath, Carnap ve kurucu Schlick, bilimsel bakışın metodunda dahi anlaşılamamıştı. Schlick, bir bilimsel realist iken Neurath sıkı bir fizikalist dili savunuyordu. Sosyal bilimlere bakış Çevre içinde değişkenlik gösterebiliyordu. Birçok Viyanalı, etiği metafizik olarak görürken Schlick duygulara dayanan ve metafizik olmayan bir etik önerebiliyordu.⁹ Bunun gibi birçok farklı yaklaşım mevcuttu. Dolayısıyla Viyana Çevresi denildiğinde akla tek bir felsefe gelmesi pek mümkün değildir. Bunun en radikal örneklerinden biri Gödel’in matematiğe bakışı ve mistik konulara dair eğilimidir. Ayrıca Neurath, sıkı bir Marksist olarak görüşlerini Marksizm ile birleştirmek isteyen ve bilimsel bir Marksizm kurmak isteyen bir figürdü. Kendisi Mach ile Marx’ı sentezlemek istedi. “Neurath için Mantıksal emprisizmin ve Marksizm’in çok olası olmayan kombinasyonu, bilimsel pratiğin eleştirel teorisi denir” (Cartwright, Cat, Fleck, Uebel, 1996: 290).¹⁰ Fakat Viyana Çevresi’nde bu tarzda bir genel yaklaşım olduğu söylenemez.

Bunun dışında dönemin etkili figürlerinden biri olan Russell, Çevre içerisinde olmasa da büyük bir saygı ile karşılanıyordu. Russell’ın *Felsefede Bilimsel Yöntem*¹¹ adlı eserinden, Frege eleştirisinden ve atomculuk¹² fikrinden oldukça etkilenmişlerdi. Feigl, Russell’a konu ile ilgili şöyle der:

⁸ “Bilimsel Dünya Anlayışı. Viyana Çevresi” adındaki Viyana Çevresi’nin ortak düşüncelerini açıklayan bildiride altında imzası bulunan kişiler; Gustav Bergmann, Rudolf Carnap, Herbert Feigl, Philipp Frank, Kurt Gödel, Hans Hahn, Viktor Kraft, Karl Menger, Marcel Natkin, Otto Neurath, Olga Hahn-Neurath, Theodor Radakovic, Moritz Schlick, Friedrich Waismann idi. Ancak Çevre içerisinde olmasa da Çevre’ye sempatiyle bakan ve bildiriye bu şekilde imza atan isimler arasında Hans Reichenbach, F. P. Ramsey gibi ünlü isimler ayrıca yazıda Bilimsel Dünya Anlayışının temsil eden isimler olarak atfedilen Albert Einstein, Bertrand Russell ve Ludwig Wittgenstein vardı.

⁹ Buna ne kadar etik denilebilir şüphelidir çünkü Schlick, ahlakın doğasının metafizik bir sorun olmadığını, aksine insan davranışını anlamaya yönelik pratik bir sorun olduğunu öne sürer. Ayrıca ahlaki eylemleri açıklamak için haz arayışını merkeze alır. Ona göre, ahlak, insan yaşamını daha mutlu kılmak için vardır. Dolayısıyla onun etiği soyut spekülasyonlar değil daha çok bir insan doğası incelemesidir. Bkz. Schlick, M. (1930). *Fragen der Ethik*.

¹⁰ Neurath’ın Marksizm’i başlı başına tartışılan bir konudur. Kimileri için onun genel görüşleri Marksizm olarak nitelendirilmeyebilir ancak bu konu çalışmanın sınırlarını aşan başlı başına ele alınması gereken bir konu olduğundan burada yer verilmemiştir.

¹¹ İng. *Scientific Method in Philosophy*.

¹² Bertrand Russell’in atomculuk fikri, bilginin en temel parçalarının, yani atomların, bağımsız ve bölünemez olduğunu öne sürer. Bu atomlar, daha karmaşık düşünce ve bilgi yapılarını oluşturur. Russell, bu felsefi yaklaşımı, dünya ve dil arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullanmıştır, kendisi her şeyin temelinde basit unsurların olduğunu düşünmüştür.

Feigl: Bizler, sanki sizin entelektüel torunlarınız gibiyiz.

Russell: Babanız kim?

Feigl: Bizim üç babamız var: Schlick, Carnap ve Reichenbach (Özcan, 2012: 25).

Daha sonraları Viyana Çevresi'nin en büyük eleştirmenlerinden biri olacak olan Popper; Neurath ve Schlick başta olmak üzere Viyana felsefesinden etkilenen bir filozof olmasına rağmen hiçbir zaman bu Çevre'ye kabul edilmemiştir. Bunun en temel felsefi sebebi ise Çevre'nin aksine, Popper'in metafiziği reddeden bir tutumda olmamasıdır.

Dahası bana yine açık geliyor ki benim o eski sınır çizme ölçütüm onlarınkinden daha iyiydi. Bunun nedeni, her şeyden önce, adamların metafiziği anlamsız, saçma, bütünüyle işe yaramaz kılacak bir ölçüt bulmaya çalışmalarıydı; oysa bu tür bir kriterin sıkıntı yaratması kaçınılmazdı, zira metafizik fikirler çoğunlukla bilimsel fikirlerin öncüleriydi (Popper, 2020: 117).

Hempel, Viyana Çevresi'nin birçok toplantısına katılmasına, özellikle Reichenbach ve Carnap'tan oldukça etkilenmesine rağmen başta doğrulamacılık teorisini savunsa da sonraları tümevarımın bilimsel bilgiyi kesin olarak garanti edemeyeceğini öne sürerek bu konuda şüpheli yaklaşımlarda bulundu.¹³ Hempel, büyük bir sempati beslese de Çevre'nin üyelerinden biri değildi. Kendi yüzyılının en tartışmalı figürlerinden biri olan Wittgenstein ise Çevre'yi oldukça etkileyen ve Çevre'nin neredeyse fikirsel babaları arasında sayılabilecekken hiçbir zaman Çevre'nin bir üyesi olmadı ve kabul edilmedi. Çünkü, Wittgenstein her iki döneminde de bir mantıksal-empirist değildi.¹⁴ *Tractatus*, Çevre'yi etkileyen bir eser olsa da Wittgenstein'a göre söylenemeyecek ancak *gösterilebilecek* bir gizem¹⁵ vardı. Bunun yanı sıra kişisel bazı sebeplerden dolayı Wittgenstein, bu Çevre'nin hiçbir zaman asıl bir üyesi olmamıştır. Elbette tüm bunlara rağmen *Tractatus*, özellikle anlamlılık ölçütü, olguculuk anlayışı ve dilin olguları resmettiği gibi fikirleri üzerinden Viyana Çevresi'ni oldukça etkilemiştir.

Tüm bu fikirsel çeşitliliğe rağmen Çevre'nin ortak bir “ruhu” mevcuttu. Birbirinden kimi konularda ayrışan bu figürlerin hepsinde ortak bir benzerlik vardı ki bir çevreden kastedilmesini de bu benzerlik sağlamaktadır. “Mantıkçı pozitivistler metafiziği kılık

¹³ Bkz. Hempel, C, G. *Empiricist Criteria of Cognitive Significance: Problems and Changes*.

¹⁴ Elbette bu tartışmaya açık bir konudur fakat çalışmanın sınırlarını aşacağından tartışmaya girmek doğru olmaz.

¹⁵ Bkz. Önerme: 6.522.

değiştirmiş bir teoloji olarak görüyorlardı. Cermenik tarzda, metafizik karşıtı bilimsel araştırma okulunun gözü kara fırtına birlikleri rolünde kendilerini hayal ediyorlardı” (Glock, 2021: 187). Tüm Viyana Çevresi’nde ortak olarak görülebilecek fikirleri saymak istersek; birincisi, felsefe ve bilim ayrılmaz bir bağ içerisinde olduğu için hem bilim hem de felsefe metafiziğin mümkün olamayacağı olgusal dünya ile ilgilenir, felsefenin amacı ise bilimin önermelerini arındırmak, hiçbir derinlik bırakmadan analiz etmektir. “Bilimsel Dünya Anlayışında duruluk ve açıklık amaçlanmakta ve bilinemez karanlıklar ile gizemli derinlikler reddedilmektedir” (Ernst Mach Derneği, 1929: 36). Dolayısıyla aşkınsal hiçbir cümle dikkate alınmayacaktır. İkincisi, bu kabulden zorunlu olarak doğan metafiziğin reddidir. Metafizik, felsefeden tamamen arındırılacaktır. Schlick’in tabiriyle amaçları felsefedeki en büyük dönemeci başlatmaktır. “Bizim anlayışımız eğer doğruysa o zaman tarihsel olarak meşru bir zemin elde etmek zorundadır ve bunun felsefe sözcüğünün anlamsal dönüşümünün hesabını verebileceği ortaya çıkacaktır” (Schlick, 1930: 9). Bir cümle ile özetlemek istersek felsefe ve bilim söz konusu olduğunda, Viyana Çevresi tüm üyeleriyle, mantıksal-empirist¹⁶ ve Bilimsel Dünya Görüşüne sahiptir.

1.1.1. Felsefe ve Metafiziğin Konumu

Viyana Çevresi’nin genel yaklaşımına¹⁷ göre felsefe, doğrudan bir bilim olmasa da bilimlerin öncüsü olup bilimlerin çözümlenmesi, betimlenmesi ve bilimsel önermelerin anlamının ortaya çıkarılması görevlerini üstlenmelidir. Felsefe bu bakımdan oldukça değerli olsa da mantıkçı empiristler, felsefenin yeni sorunlar üretmektense mevcut sorunlara çözüm bulmaya odaklanması gerektiğini savunmuşlardır. Schlick’in de belirttiği gibi: “Artık felsefi sorunlar üzerine konuşmaya gerek kalmayacak, çünkü tüm sorunlar felsefi bir şekilde, yani anlamlı ve açık olarak tartışılacaktır” (Schlick, 1930: 11). Metafizik cümlelerin yanlış olduğunu söylemek onlara doğrulanabilirlik ölçütü kattığından dolayı bu cümlelerin yanlış olduğu söylenemez. Bu cümleler yalnızca estetik açıdan bir değere sahip olabilir.¹⁸ Mantıkçı empiristler, elbette bu metafiziksel cümlelerin

¹⁶ Mantıksal empirizm, mantıksal pozitivizm, yeni pozitivizm ya da neo-pozitivizm sık sık birbirleri yerine kullanılsa da mantıksal pozitivizm genellikle Viyana Çevresi’ne muhalif kimselerin pejoratif anlamda kullandığı bir terimdir. Ancak Viyana Çevresi, metafiziği ve aşkınsallığı reddetmek anlamında kullanılacak “pozitivizm” kelimesini memnuniyetle kabul edecektir. Elbette bir tarih okuması olarak ele alınabilecek Comte pozitivizmini de empirik olmaktan uzak olduğu için reddedeceklerdir.

¹⁷ Burada genel yaklaşım ibaresi kullanılmıştır çünkü örneğin Neurath’ın felsefesi bir “anti” felsefedir. Bkz. Joseph Agassi, *To Salvage Neurath*, Philosophy of the Social Sciences, 28(1) (1998): 83–101.

¹⁸ Cümlelerin felsefi anlamda bir değeri olması için “bilgisel” olması gerekir. Çünkü birçok mantıkçı empiriste göre felsefe tanım gereği bilgisel bir etkinliktir ve yine tanım gereği bir cümle doğrulanabilirlik ölçütü ile bilgi halini alır.

varlığının farkındadır. İnsan, doğası gereği metafizik bir varlıktır. İnsanlar metafizik düşünce ve cümlelere sahiptir ve bu cümleler insan yaşamında belirli bir yer kaplamaktadır. Nitekim çoğu mantıkçı empiriste göre metafizik, insanın estetik ihtiyacını karşılamaktadır. Carnap, *Mantıksal Dil Çözümlemesi Karşısında Metafiziğin Yenilgisi*¹⁹ adlı meşhur yazısının son bölümünde, metafiziği bir tür yaşam bilincinin dışavurumu olarak görür. Yine Carnap’a göre metafiziği felsefeden kaldırdığımızda insanı bir yabancılaşma kaplaması mümkündür. Ona göre metafizik ifadeler doğru ya da yanlış şeyler ifade etmez, yalnızca yaşamın bir algılanışını ortaya koyar. Nitekim çok büyük dehalar tarih boyunca metafizik üretip daha nice dehayı etkilemiştir; bu tarihsel bir olgudur. Bu kişilerin ürünlerine felsefe demek yerine bir sanat ürünü demek çok daha tutarlıdır: “Metafizikçiler müzik yeteneği olmayan müzisyenlerdir” (Carnap, 1932: 33). Carnap’a göre Nietzsche, bunun farkında olan bir düşündürdükü çünkü kendisi ne zaman ahlak üzerine konuşmak istese sanatsal boyutu tercih edip Kant’ın ödev ahlakından çok daha etkileyici bir ahlak sistemi sunar, çünkü ahlaki yaşam yalnızca sanatsal bir dil ile ortaya konulabilir. Kant gibi bilgisel anlamda, normatif bir ahlak tutumunun felsefi olarak aktarılabileceğini söylemek yalnızca saçma olabilir. Dolayısıyla metafizik cümlelerin değeri yalnızca sanatsal açıdan ortaya çıkabilir. Metafizik cümleler, felsefeden dışlandığında estetik alanda yer bulabilir:

Metafiziğin sanatın yerini yetersiz de olsa tutacağına dair tahminlerimiz, belki de en güçlü sanatsal kabiliyete sahip metafizikçi olan Nietzsche’nin bu karışıklığa çok az düşmesi olgusuyla doğrulanıyor. Eserlerinin büyük bir kısmı genelde empirik bir içeriğe sahiptir; eserlerinde mesela belirli sanat fenomenlerinin tarihsel olarak çözümlenmesi ya da ahlakın tarihsel-psikolojik incelemesi söz konusudur. Başkalarının metafizik ya da etik ile ifade ettiği şeyleri yoğun bir biçimde dile getirdiği eserinde, yani Zerdüşt’te ise yanıltıcı ve kuramsal bir biçim değil, sanatsal ve şiirsel bir biçim kullanmıştır (Carnap, 1932: 34).

1.1.2. Bilimsel İlerleyiş ve Felsefe

Felsefeden metafiziğin dışlanması sadece epistemolojik bir gereklilik olarak görülemez; burada aynı zamanda pratik bir sorun mevcuttur. Bilindiği üzere yirminci yüzyıl bilimsel açıdan oldukça verimli bir çağ olmuştur. Görecelik kuramı, kuantum fiziğinin gündeme gelmesi, genetik biliminin hız kazanması gibi gelişmeler karşısında diğer bir akademik alan olan felsefe, mantıkçı empirist

¹⁹ Alm. *Überwindung der Metaphysik durch logische Analyse der Sprache*

deyimle söylemek istersek “safsatalarla” uğraşıyordu. Viyana Çevresi’nin tamamında hâkim olan farkındalık şu idi: Felsefe, bilimsel gelişmeler karşısında bilimsel ilerlemeye destek olmak ve anlamlandırmak bir tarafa dursun, bilimsel gelişmelere köstek oluyordu. Viyana Çevresi üyelerinin tamamı, metafiziksel felsefelerin bilimsel ilerlemenin önünde bir engel olduğunu düşünüyorlardı. Metafiziksel spekülasyonların, bilimsel olmayan yöntemlerle doğrulanamayacak iddialar ortaya koyduğunu ve bu iddiaların genellikle toplumsal ve siyasi zararlara yol açtığını savundular. Bu nedenle, metafiziği eleştirmek ve felsefeyi bilimsel bir temele oturtmak, Viyana Çevresi’nin temel amaçlarından biri haline gelmişti. On sekizinci yüzyılda Hume, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Soruşturma* adlı eserinde metafiziğe zaten bir darbe vurmuştu:

Bu ilkelere gönülden kanmış olarak kütüphaneleri elden geçirek, nasıl da kıyamet koparmamız gerekir? Elimize bir cilt, söz gelişi bir din bilim ya da okul metafiziği kitabı aldığımızda, soralım: İçinde nicelik ve sayı üzerine deneysel akıl yürütmeler mi var? Yok. Peki, olgu sorunu ve varoluş üzerine deneysel akıl yürütmeler? O da yok. Atın öyleyse onu ateşe; çünkü içinde safsata ve kuruntudan başka bir şey olamaz (Hume, 1976: 135).

Hume’un bu atağı karşısında dogmatik uykusundan uyandığını iddia eden Kant, *Saf Aklın Eleştirisi* ve *Bir Bilim olarak Ortaya Çıkabilecek Her Gelecek Metafizik İçin Prolegomena* adlı eserleriyle birlikte metafiziği²⁰ tekrar felsefi ve akademik bir alan haline getirmeyi amaçlamıştı. Kant’ın bu girişimi ve bu girişimin ne kadar başarılı olduğu elbette başlı başına ele alınması gereken bir sorun olsa da Kant’tan sonraki metafiziksel felsefelere ve onun yirminci yüzyıla bıraktığı mirasa bakacak olur isek metafizik; bırakın pozitif bilimlerin yerini tutabilecek bir bilimsel etkinlik, bir bilim²¹ olarak ortaya çıkmayı, var olan pozitif bilimi ve bilimsel etkinlikleri yok etmek ve engel olmayı kendine görev edinmiştir, ki bu açıdan bakıldığında metafizik, Orta Çağ ve on yedinci yüzyılın Katolik Kilisesi halini almıştı; üstelik ondan da daha kötü olarak bunu “inanç” adı altında değil “bilgi” adı altında yapmaktaydı.

²⁰ Viyanalılar için, istediği kadar eleştirel olsun “kendinde şey” gibi terimlerin bulunduğu Kant epistemolojisi metafiziktir ve anlamsızdır. Hume’un deyiimiyle ateşe atılması gereken bir epistemolojidir.

²¹ Alm. *Wissenschaft*

Metafizikçilerin çabaları çok uzun zamandan bu yana, saf niteliklerin içeriğinin bilgi olarak ifade edebileceği ve böylece söylenemez olanın söylenebileceği gibi anlamsız ve saçma bir amaca yönelmiş durumdadır. Nitelikler dile getirilemez, yalnızca yaşamda gösterilebilir. Fakat bilginin bununla hiçbir işi yoktur. Bu nedenle metafizik, görevi Kant'ın düşündüğü gibi insan aklının boy ölçüşemeyeceği bir teşebbüs gerektirdiği için değil ama tersine ortada böyle bir görev olmadığı için kullanılamaz (Schlick, 1930: 9).

Kant'ın felsefe tarihine miras olarak bıraktığı, daha doğrusu yeniden dirilttiği metafiziksel felsefe, önce Hegel'de, daha sonraları Husserl ve Heidegger gibi filozoflarda kendisini farklı biçimlerde de olsa göstermiştir. “Hegel'in metafiziği de mantıksal olarak modern metafizikle aynı mantığı paylaşır” (Carnap, 1932: 23). Metafizik, tüm bu büyük dehalarda kendini gösterse de bilimsel etkinlikler karşısında zayıf ve işlevsiz olarak yerinde sayıyordu. Özellikle Schlick ve Carnap'ın nihai amacı, felsefenin bu değersizleşmesinin önüne geçmek ve felsefeyi bilimlerin öncüsü haline getirmek idi. Metafizik, bilimsel değil ama bilgisel olduğunu iddia ettiğinde ise bilimlerle aynı değer ve önemde tutuluyordu. İnsanın duygusal ihtiyaçlarını karşılama işini yüklenen metafiziği bilgisel olarak değerli görmek, dinsel metinleri bilimsel yapıtlar olarak görmekle aynı tutarsızlıktır.

Metafizik bir mitten doğar. Çocuklar çarptıkları ‘kötü masaya’ kızarlar, ilkel insanlar ise depreme neden olan şeytanlarla barışmaya çalışırlar veya verimlilik yağmurlarının ilahlarına tapınırlar. Burada, insanın çevresiyle duygusal ilişkisini şiirsel bir dille dile getiren kişi (*Personifikation*) görüngüleriyle karşılaşır (Carnap, 1932: 31).

Dolayısıyla metafiziği bir tür sekülerleşmiş ilahiyat olarak görebiliriz ki sonraları Viyana Çevresi'ne ve mantıkçı empirist okula karşıtları tarafından pejoratif bir anlamda “pozitivist” kelimesinin yakıştırılması da bu tutumdan kaynaklanır. Comte'un tarihsel çizgisinde de metafizik, söz gelimi tanrının ölümüyle beraber ortaya çıkan seküler bir dindir. Dolayısıyla mantıkçı empiristler ile bu bağlamda bir yakınlık görülür. Eğer “pozitivist” kelimesi ile her türlü aşkınsal sözde bilgiyi, yani metafiziği reddetmek kastediliyor ise mantıkçı empiristler bunu seve seve kabul edeceklerdir.

Bir metafiziğin imkanını inkâr etmekten ibaret olan her tavra pozitivist demek uygun gözüküyor. Bu basit bir tarif meselesi. Bu anlamda ben kendimi pozitivist, hatta tam bir kararlılıkla kesin olarak pozitivist ilan ediyorum. Burada metafizik derken ne kastedildiğini bilmek gerekiyor. Bu bizi çok az ilgilendirir. Bizler yalnızca açık olmaya ve tutarsızlıklardan kaçınmaya çaba göstereceğiz (Schlick, 1932: 2).

Viyana Çevresi, metafiziğin epistemolojik alanda imkansızlığının yanı sıra pratik olarak da insanlığa yol açtığı zorlukların çözümü olarak Bilimsel Dünya Anlayışı'nı görür.

1.1.3. Bilimsel Dünya Anlayışı

Bilimsel Dünya Anlayışı, dünyayı olduğu gibi kabul eden, dolayısıyla metafiziği ve teolojiyi²² reddeden bir görüştür. Viyana Çevresi'nin eleştirisine göre metafizikçiler, kendilerini dünyayı anlayıp açıklayabilecek birer rehber gibi görürler ve karmaşık, anlaşılması zor bir üslupla konuşurlar. Metafizikçilerin düşünce dünyaları, genellikle bilinçli bir şekilde kapalı ve anlaşılması güç bir dille inşa edilmiştir. Bu dilin karmaşıklığı, çoğu zaman metafizikçilerin başkalarının onları anlamasının neredeyse imkânsız olduğunu iddia etmelerine olanak sağlar. Böylece, kendilerini sadece seçkin bir entelektüel çevreye hitap eden bireyler olarak görürler. Onlara göre, yalnızca kendileri mutlak gerçeğe ulaşmışlardır ve bu yüzden başka hiçbir düşünce biçimine açık olmaya gerek duymazlar. Bu tutum, onların entelektüel alanlarını keskin sınırlarla ayırıp farklı bakış açılarını dışlamalarıyla sonuçlanır. Metafizikçiler, olguların ötesine geçerek, yalnızca kendi belirledikleri tek bir “reason” ya da “norm” etrafında düşüncelerini şekillendirirler. Bu “reason”, aslında onların sübjektif dünyalarının ürünü olup, bir çeşit nesnellik iddiası taşır. Bu yaklaşımda, aşkın bir dil kullanımı metafiziğin vazgeçilmez bir aracı haline gelir; bu dil, anlaşılması güç ve sezgisel bilgiyi aktarma amacı taşır. Schlick'in belirttiği gibi: “Metafiziğin gerçek anlamını ancak felsefe tarihinden çıkarabiliriz. Bana göre felsefe tarihi, metafizik adının genel olarak aşkın olanın bilgisi için değil, yalnızca aşkın olanın sözde sezgisel bilgisi için kullanıldığını açıkça göstermektedir” (Schlick, 1926: 7). Metafizik, sezgisel bilgi yoluyla aşkın olanı anlamaya çalışır ancak bu çaba, bilimsel bilgi üretme sürecinin tam zıttı olarak değerlendirilir. Viyana Çevresi'ne göre metafizik, olgularla doğrulanamayacak, kesin olmayan ve ideolojik tehlikelere açık olan görüşler sunar. Metafiziğin siyasi ideolojilere zemin hazırladığını savunurlar ve metafiziksel düşüncenin, totalitarizme yol açan ideolojileri beslediğini iddia ederler. Onlara göre, bu düşünürlerin metafiziksel sistemleri, soyut kavramlar ve aşkın düşüncelerle dolu olduğu için, somut dünya gerçekliklerinden uzaklaşmış ve böylelikle siyasi felaketlere kapı aralamıştır. Bilimsel düşünce ise tam

²² Teoloji de metafizik olduğundan çalışmanın tamamında yalnızca metafizik kelimesi kullanılmıştır.

tersine, her zaman somut olgulara ve deneylere dayanarak, evrensel geçerliliği olan bir bilgi üretme çabası içindedir. Bilimsel Dünya Görüşü, herkesin erişimine açıktır ve bu görüş, totaliter yaklaşımları ve dogmatik inançları reddeder. Bilimsel bilgi yanlışlanabilir ve hata yaptığında yine kendi yöntemleriyle hatalarını düzeltebilir. Bu da onu dinamik ve ilerici kılar. Felsefenin politik ideolojilere kapılmasını tehlikeli bulan bu grup, felsefenin her türlü dogmatizmden arındırılması gerektiğini savunur. Tüm bunlar gözetildiğinde, Glock'un ifadesiyle: "Viyana Çevresine apolitik ya da muhafazakâr demek fikri saçmadır" (Glock, 2021: 277). Felsefe, ideolojilerden bağımsız olarak ele alınmalı ve bilimin ışığında ilerlemelidir. Aksi halde, metafiziğin yarattığı ideolojik sapmalar, felsefenin toplumsal işlevini yok edebilir.

Bilimsel Dünya Anlayışı ruhunun, gittikçe artan ölçüde kişisel ve kamusal yaşamın, eğitimin ve mimarinin içine nasıl işlediğini ekonomik ve toplumsal yaşam biçimlerinin irrasyonel ilkelere göre yönetilmesine nasıl yardım ettiğini görüyoruz (Ernst Mach Derneği, 1929: 54).

Viyanalıları göre, bilimsel düşünce, insanlığı aydınlanma ve özgürleşmeye götürecektir yegâne araçtır: "Bilimsel Dünya Görüşlerini sadece entelektüel değil, aynı zamanda ahlaki ve sosyal ilerlemenin bir aracı olarak tasarlamışlardı" (Glock, 2021: 280). Bilimin evrensel geçerliliği, dünyanın her yerinde aynı sonuçları doğurabilecek bir yöntem sunar ve bilimsel bilgi hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sürekli gelişim sağlar.

Bilimsel Dünya Anlayışı'nı iki ilke ile tanımlayabiliriz. Birincisi, anlayış empirist ve pozitivisttir. Yalnızca dolaysız olarak verilenlere dayanan görgül bilgiler vardır. Bu sayede meşru ve geçerli bir bilimin içeriğinin sınırları belirlenmiş olur. İkinci olarak Bilimsel Dünya Anlayışı çalışmalarında belli bir yöntem, yani mantıksal çözümleme yöntemini kullanmaktadır. Bilimsel çalışmaların amacı empirik materyalleri mantıksal çözümleme yöntemine tabi tutarak, hepsini tek bir bilim altında toplamaktır (Ernst Mach Derneği, 1929: 41).

Her cümlemin anlamlı olmadığını ileri süren mantıkçı empiristlere göre hangi cümlelerin anlamlı, hangilerinin anlamsız olduğunu ayırt edebilmek gerekmektedir ve tam da bu bağlamda mantıkçı empiristler kendine has bir anlamlılık ölçütü geliştirmişlerdir. Söz konusu ölçüte göre yalnızca analitik ya da deneysel olarak -ilkece- doğrulanabilir önermeler anlamlı,²³ diğer cümleler ise anlamsızdır. Bu ölçüt ışığında felsefede yer alan

²³ Burada ilkece kelimesinin kullanılmasının temel sebebi doğrulanabilir olmak ile doğrulanmış olmanın arasındaki farkı göstermektir. Evrenin çok uzağındaki bir yıldızın sıcaklığının kaç olduğu henüz doğrulanmamış olsa da ilkece

cümlelerin kendi konumları da tekrar düşünülmelidir; nitekim bu bakış açısı uyarınca felsefede yer alan önermeler de ya anlamlı, yani analitik veya gözlemle doğrulanabilir, ya da anlamsız olmalıdır. Mantıkçı empiristlere göre felsefe tarihindeki söylemlere daha yakından ve yeni bir gözle bakıldığında, çoğu felsefi cümlenin ne analitik ne de doğrulanabilir olduğu görülecektir. Sözelimi; “Dünyada bırakılan cisimler yere düşer” önermesi doğrulanabilir bir önerme iken, “Varlık, kendisinin tam zıddı olan düşünceleriyle var olur” önermesi doğrulanamayan bir önermedir. O halde, bu cümleler yukarıda verilen anlamlılık ölçütü bakımından anlamsız sayılmalıdır. Yalnızca bildiri cümleleri ve bunların içinde de yalnızca anlamlı olan bildiri cümleleri doğruluk ya da yanlışlık değeri alabilmektedir; metafiziksel felsefi cümleler ise her ne kadar bildiri cümlelerinden oluşsalar da genelde analitik ya da ilkece doğrulanabilir olmadıklarından doğru ya da yanlış olamazlar ve dolayısıyla bu bakış açısından incelendiğinde çoğu felsefi cümlenin, metafizik cümlelerin aslında anlamsız olduğu görülecektir. Bu konuyu Schlick şöyle dile getirir: “Deneyci, metafizikçiye beyanlarının yanlış olduğunu söylemeyecektir; onları hiç bozmayacak, ona sadece ‘sizi anlamıyorum’ diyecektir” (Schlick, 1932: 31). Deneysel doğrulama, doğrudan gözlemle yapılan doğrulama iken, mantıksal doğrulama bir önermenin doğruluğunu mantıksal yollarla, yani akıl yürütme ve mantıksal ilkeler çerçevesinde test etme sürecidir. Bu yöntem, bir önermenin gerçekliğe dayalı olup olmadığını değil, mantıksal olarak tutarlı ve geçerli olup olmadığını araştırır. Önerme, mantıksal olarak doğrulanabilir olduğunda, onun içerdiği çıkarımlar doğru ve mantıksal kurallarla uyumludur. Mantıksal doğrulama; sembolik mantık, önermeler mantığı veya kıyas gibi araçlarla yapılır. Bu süreçte, bir ifadenin anlamı veya doğruluğu deneysel kanıtla değil, önermelerin mantıksal yapılarının incelenmesiyle belirlenir. Özellikle matematiksel ve formel sistemlerde kullanılır çünkü bu alanlarda deneysel değil tamamen mantıksal bir doğrulama söz konusudur. Böylece bir önermenin mantıksal yapısının anlaşılmasıyla, onun anlamlı olup olmadığı ve bilimsel bilgiye katkı yapip yapamayacağı ortaya çıkar.

Bilimsel Dünya Anlayışı’nın diğer bir ideali de bilimlerin birleştirilmesidir. Viyana Çevresi’nin birleşik bilim idealine göre, bilimler arasındaki sınırlar yapaydır ve tüm

doğrulanabildir. Diğer bir deyişle ilkece kelimesi ile doğrulananan önermelerin değil doğrulanabilir önermelerin anlamlı olduğu dile getirilmek istenmiştir.

bilimsel bilgi tek bir mantıksal ve metodolojik temele dayanmalıdır. Onlara göre, her bilimsel alan, gözlem ve deney yoluyla elde edilen verilerle doğrulanabilir ve bu doğrulama süreci bilimsel birliği sağlar. Birleşik bilim idealinin nasıl sağlanacağı sorusu da Neurath ile Schlick arasında büyük tartışmalara yol açan protokol önermeler tartışmasından çıkar. Schlick için bir uygunluk ve bilimsel realizm gerekli iken Neurath tutarlılık ve fizikalizmi önceler. Aslında Viyana Çevresi hem birleşik bilim idealini hem de protokol önermeler sorununu Ernst Mach’dan devralmıştır. Mach, radikal pozitivist bir bakış açısına sahiptir ve özellikle psikoloji, fizik ve bilimin temel kavramlarının dilsel yapılarının sorgulanması üzerine yoğunlaşmıştır. Felsefesinin en belirgin özelliklerinden biri, bilimsel bilgi ve kavramların yalnızca gözlemlerle doğrulanabilir olmasını savunmasıdır.

Tatmin edilmiş olmak için hiçbir zaman empirik mutalar haricine çıkmak ihtiyacında değiliz. Alimin hareket tarzında göreceğimiz vasıfları, fiiliyata müşahade ettiğimiz ve alelade hayatta bulduğumuz vasıflara irca etmek ve bu hareket tarzının hakikaten pratik faydaları olduğunu ispat etmek bizim için kâfidir (Mach, 1935: 29).

Mach’a göre, tüm bilimsel teoriler, doğrudan gözlemlerle doğrulanan önermelerden türetilmeli ve hiçbir zaman soyut ve doğrulanamayan kavramlara dayanmamalıdır. “Mach’ın metafizik karşısında başlıca olumsuzlayıcı tutumu, varlık-görünüş ayırımına karşı olmasıdır. Ona göre tek bir gerçeklik vardır; oda olaylardır” (Soykan, 2017: 23). *Protokol önermeler* ise Mach’ın felsefesinin temel taşlarından birini oluşturur. Bu önermeler, doğrudan gözlem veya deneyle doğrulanabilen, bilimin başlangıç noktası olan, deneysel verilerle ilgili doğrulamalardır. Mach’a göre, bilimsel bilgiyi inşa etmek için protokol önermeler gereklidir çünkü onlar herhangi bir soyutlama ya da metafiziksel spekülasyonun dışında olup gözlemlerle doğrudan ilişkilidir. Mach’ın protokol önermeleri, özellikle onun bilimi ve felsefeyi birleştiren yaklaşımını yansıtır. Mach, bilimin kesinliğini sağlamak için sadece gözlemlerle doğrulanan verilerin kullanılmasını savunarak, metafiziksel spekülasyonlardan arındırılmış bir bilimsel dilin oluşturulmasını amaçlamıştır. Bunun yanı sıra Viyana Çevresi’nin Kant Karşıtlığı, yani sentetik apriori eleştirisi de Ernst Mach’tan gelmektedir ve dolayısıyla Viyana Çevresi ilk metafizik karşıtı görüş değildir. Mach’tan da çok daha geriye, yani Sextus Empiricus’a, Epikürosçulara ve hatta sofistlere²⁴ kadar uzatılabilecek bir görüştür.

²⁴ “Burada [Bilimsel Dünya Anlayışı] Platoncularla değil ama Sofistlerle, Pisagorcularla değil ama Epikürcülerle, hatta dünyasal özü ve buradallığı temsil eden tüm diğer görüşlerle bir benzerlik gösterir” (Ernst Mach Derneği, 1929: 36).

Bu konuda şuna dikkat çekeceğim: Metafiziğin reddi, felsefe tarihçilerince çok iyi bilinen eski bir tutumdur. Biz bu konuda ilk olduğumuzu söylemiyoruz. Metafiziğin hiçliği kanısına ulaşmak için yüzyıllarca bitmek bilmez bir çaba gerekti (Schlick, 1936a: 492).

Mantıkçı empiristlere göre metafiziğin reddi ancak bir anlamlılık ölçütü sağlayan “doğrulamacılık ilkesi” ile mümkün olacağından, tezin ilerleyen bölümlerinde bu ilke üzerinde durulacaktır.

2. BÖLÜM

DOĞRULAMACILIK İLKESİ VE SONUÇLARI

2.1. DOĞRULAMACILIK İLKESİ

Mantıkçı empiristlere göre doğrulamacılık ilkesi, metafiziği felsefeden ayırmakta ve metafiziğin bilgisel olmadığını göstermekte en verimli araçtır. Daha önceleri Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus* adlı eserinde, metafizik önermelerin tamamının anlamsız işaretler kullandığını ileri sürmüştü.

Felsefe konularında yazılmış çoğunluk tümceler ve sorular yanlış değil, saçmadır. Bu yüzden de bu türden soruları hiçbir şekilde yanıtlamayız, ancak saçmalıklarını saptayabiliriz. Filozofların çoğunluk sorulan ve tümceleri, dil mantığımızı anlamamamıza dayanır. (Bunlar, İyi'nin Güzel'den daha özdeş olup olmadığı türünden sorulardır.) Ve şuna da şaşmamalı ki, en derin sorunlar aslında hiç de sorun değildir (TLP. Ö. 4.003).

Analitik olmayan bir cümle empirik olarak herhangi bir gösterge taşııyorsa, empirik olarak doğrulanabilir olmadığı için mantıksal açıdan saçma olacaktır. Bir önermenin anlamı onun doğrulanabilirlik yöntemiyle belirlenebilir. Bir önerme söylenirken ne gibi durumlarda doğru ne gibi durumlarda yanlış olduğunu ortaya koyabilmek gerekmektedir. Bunu başaramayan cümleler²⁵ anlamlı olamazlar. Sentetik bir cümlenin anlamı onu doğrulayabilen ya da yanlışlanabilen, yani yanlışlığı doğrulanabilir olan, deneysel veriler tarafından verilmektedir. Bir sentetik tümcenin anlamını veren şey o tümcenin ilkece doğrulanabilir empirik verileri tarafından verilmektedir. Bir ifade, yalnızca doğrulanabilir veya yanlışlanabilir olduğu takdirde anlamlı olarak kabul edilir. Örneğin, “Deniz seviyesinde yani, 1 atmosfer basınçta su 100°C'de kaynar” ifadesi, gözlemlerle test edilip doğrulanabilir iken, “Ruh ölümsüzdür” ifadesi, bilgisel anlamda doğrulanabilir değildir yani, felsefeye anlamsız bir cümledir. Dolayısıyla doğrulamacılık temelde, bir ifadenin anlamının onun doğrulanabilirliğiyle belirlendiği görüşüne dayanmaktadır. Bu yaklaşım, geleneksel metafiziği ve soyut düşünceleri reddederek, sadece gözlemlerle test edilebilen ifadeleri kabul eder. Bu düşünce, bilimsel metodolojiyi ve mantıksal analizi kendine temel alarak, felsefenin daha sıkı bir temele oturtulmasını amaçlamıştır. Bu anlayış, özellikle din, ahlak ve metafizik alanında geçerli olan soyut kavramlara yönelik eleştiriler getirmiştir. Mantıkçı empiristler, bu tür ifadelerin bilgisel

²⁵ Metafizik cümleler

bir değer taşımadığını ve bu nedenle felsefi tartışmalarda yer almaması gerektiğini öne sürmüştür.

Schlick açısından “doğruluk” kavramına iki farklı açıdan yaklaşabiliriz. Bunlardan ilki mantıksal, diğeri ise psikolojik açıdandır. Mantıksal açıdan doğrulanabilirlik, yani doğrulanabilirliğin ölçütü ele alınırken, diğ tarafta doğrulamanın nasıl yapılacağı ele alınır. Diğ bir tabirle ilkinde doğrulanabilirliğin nesnel boyutu incelenirken diğ tarafta bir bilim insanının doğrulamayı kullanırken öznel olarak ne yaptığı incelenmektedir.

Daima benzerlikten ya da farklılıktan bahsetmenin bir şekilde anlamlı bir konuşma olduğu varsayılırsa birinin iki benzer nesneyi gördüğünde sahip olduğu ilişki deneyimi aynı koşullar altında benim sahip olduğum ilişki deneyiminden farklı olabilir (Schlick, 1926: 101).

Burada; “doğru”, “doğrulanabilirlik” ve “doğrulama” terimlerinin her birini tek tek incelemek gerekir. Doğru ya da doğruluk dediğimiz şey bir uygunluk göstergesidir. Doğrulanabilirlik ise bir ilkedir ve doğruluk için gerekli olan mantıksal durumu serimler. Doğrulanabilirlik bir ilke olarak bir önermenin doğru olabileceğinin, yani doğruluk değeri alıp alamayacağının tespiti. Doğrulama ise doğrulanabilirlik ilkesinin tespiti sonucunda doğru olduğunun tespit edilip, cümlelerin doğru değerini kazanmasıdır. Bu bağlamda doğrulama öznel bir iştir. Psikolojik boyutun ardından ise mantıksal boyut kendini gösterir. Bir ilke olarak doğrulanabilirlik ve doğru mantıksal bir etkinlik iken, doğrulama ise psikolojik bir süreçtir.

Bilimsel sistemin nasıl kurulduğu ve niçin genel anlamda doğru olduğuna inanıldığını sormak ile benim kendime bireysel bir gözlemci olarak neden bunun doğru olduğunu kabul ettiğimi sormak başka şeylerdir (Schlick, 1935: 403).

“Doğru” kavramının bir tür uygunluk olduğu belirtilmişti. Uygunluktan kasıt semboller, yani nesneler arasında bir aynı andalığın, uygunluğun nasıl kurulduğu sorusu doğabilir. Bir sembol ya da semboller bütünü, yani dil, işaret ettiği olguyu net ve kendine özgü bir biçimde gösterir. Söz gelimi “ağaç” denildiğinde ağaçtan başka bir şey kastedilmemesi gerekir. Sembol işaret ettiği nesneyi sınırlarını net bir biçimde betimler. Aynı semboller farklı nesneleri işaret ettiğinde sorunlar doğar ancak elbette aynı nesne farklı sembollerle sınırı belirtilmesi koşuluyla işaret edilebilir. Bir yargımızda, yani söylemimizde işaret ettiğimiz ile dış dünyada gerçekleşen olgu kesin bir biçimde belirtiliyor ise, yani söylem

ile olgu uygunsa,²⁶ o söylem ya da yargı doğru, aksi durumda da yanlıştır. Schlick şunun çok sık altını çizmektedir: belirtmekten kasıt benzerlik değildir. Örneğin matematikte “7” denildiğinde “asal bir sayı olan 7” net bir biçimde belirtilir. Ancak gerçek olgular söz konusu olduğunda dil ile olgu arasında tam bir benzerlik yoktur. Burada yalnızca kısmi benzerlik söz konusudur çünkü olgular ile kavramlar farklı doğalara sahiptirler. “Bir yargı, yargılanan şeyin doğasını; bir müzik notasının bir tonu ya da bir insanın isminin onun şahsiyetini resmettiği kadar az resmedebilir” (Schlick, 1974: 61). Yanlış ise aynı söylemin farklı olgulara ya da aynı olgunun farklı işaretlerle belirtilmesi sonucu ortaya çıkar. Söz gelimi “İnsan iki bacaklı hayvandır” önermesi hem insan yalnızca iki bacaklı bir hayvan olmadığı için hem de iki bacaklı olan tek hayvan insan olmadığı için belirsizlik içerir. Bu durumda da yanlış söylem ortaya çıkar. Fakat yanlış yargılar, anlamsız yargılara eş değildir. “At kanatlı bir hayvandır” cümlesini kuran bir kişi “kanatlı olmak”la, “at”ın bir özelliğini karşıladığını düşünerek bunu söyler. Ne var ki bu düşünce olgusal olarak karşılık bulamaz ve yargı yanlış olur ama anlamsız olmaz.

Burada bir parantez açmak gerekmektedir. Kavramların kendileri bir doğruluk değeri taşımazlar. Sembolik mantıkta kavramlar işaret görevi üstlenirler ama kavramlar aynı zamanda psikolojik bir işleve de sahiptir. Çölde bir serap gören kişi gerçekten suyu görür ve onun açısından bunun doğrulanması gerekmez. Bu psikolojik bir süreçtir ve doğrulamaya ihtiyaç duymaz, doğrulama ihtiyacı “Su, renksiz bir sıvıdır” gibi bir önerme öne sürüldüğünde²⁷ doğar. Nitekim bilimler aslında bu işi görürler.

Doğa bilgisine yönelik bir sonraki adım -açıklama-, doğanın tanımlanmasında kullanılan bir sembolün (kavramın) yerini, başka bir bağlamda zaten kullanılmış olan sembollerin bir kombinasyonunun alması olgusuyla karakterize edilir. Aslında, bilgideki ilerleme, bu türden bir ikamenin mümkün olduğunun keşfedilmesinden ibarettir. Dolayısıyla “su” sözcüğü yerine “H ve O’nun 1:8 orantılı ağırlıktaki kombinasyonu” diyebilmemiz kimyasal bir keşiftir ve bir cismin ısısından bahsetmek yerine onun en küçük parçacıklarının hareket enerjisinden söz edebilmemiz fiziksel açılamadır vs. (Schlick, 2024: 28).

Dil denilen yapı uzlaşımaldır, örneğin bir İngiliz “water” derken bir Türk “su”, bir Alman ise “Wasser” der. Bu sosyolojik ve uzlaşımalsal bir süreçtir ancak kimya bunun

²⁶ Burada özdeşlik yerine uygunluk terimi tercih edilmiştir. Bunun en büyük sebebi ise şudur; dil, düşüncüyü ortaya koyar ancak düşünce ile gerçeklik hiçbir zaman özdeş olamaz olsa olsa uygun olabilir. Akılsal olan gerçektir, gerçek olan ise akılsaldır gibi bir düşünceye saplanmamak gerekir, çünkü bu durum bizi Hegelci idealist metafiziğe sürükler.

²⁷ Çünkü bu durumda önerme psikolojik ve öznel bir sezgi olmaktan çıkarak objektif bir iddiaya dönüşür.

ötesinde “iki hidrojen bir oksijen atomundan oluşan madde” diyerek suyu diğer tüm yapılardan ayırır.

Bilimler uzun zaman önce olguların yargılar tarafından belirtilmesinin eşi benzeri olmadığını kontrol etmek için özel yöntemler ortaya koydu. Bunlar doğrulama prosedürleriydi. Deneysel bilimlerde güçlü rol oynadılar. Bu disiplinler, yargılarını önce hipotez olarak ortaya koymuş, ardından yargı tarafından eşsiz bir bağlantı elde edilip edilemeyeceğini göstermiştir. Eğer elde edilirse hipotez doğru bir önerme sayılıyordu (Schlick, 1974: 162).

Tüm bunların ışığında görülebilir ki metafizik bir önerme, anlamlı bir önerme olamaz. Çünkü bir önermenin anlamı onun doğru bir biçimde yargısını istemektir. Yani doğrulanabilir olmasını istemektir.

Bir cümlenin anlamını belirtmek, o cümlenin hangi kurallara göre kullanılacağını belirtmek anlamına gelmektedir. Bu durum da o cümlenin nasıl doğrulanabileceğini (ya da yanlışlanabileceğini) belirtmektir. Bir önermenin anlamı, onun doğrulanma yöntemidir (Schlick, 1936b: 458).

Metafizik cümleler bu gereklilikleri karşılayamazlar ve bu yüzden bizlere “gizemli” gelirler. Anlamlılığı sağlayamayan önermeler genellikle anlamsız olarak değil “yüce” bir anlama sahip şeklinde görülmüştür ki tüm metafizik tarihi aslında böyledir.

Schlick şunun oldukça farkındadır ki bir şeyin doğrulanabilirliği deneysel olarak gösterilemez, yani test edilemez. Doğrulanabilirlik deneyimi önceler, mantıksal bir ölçüt koyar (Schlick, 1936b: 464). Cümle ile önerme eş anlamda kullanılamaz.²⁸ Bir cümlenin önerme olabilmesi için gramer kurallarına uyması gerekir. Gramer kuralları uzlaşımsaldır, mantıksaldır, dış dünyada değildir, deneyimden çıkarsanmazdır. Doğrulanabilirlik ilkesi ya deneysel, yani empirik ya da mantıksal açıdan olası olabilir. Bilim insanı empirik olasılık ile iş görür; örneğin şu anda fizik bizlere “ışık hızı geçilemez” beyanında bulunur. Ancak ışık hızının geçilemeyeceği ya da geçilebileceği empirik bir olasılıktır.²⁹ Empirik olasılıklar doğa yasaları ile ilgilidir ve bilim insanını ilgilendirir. Ancak felsefeci için mantıksal olasılık daha mühimdir çünkü onunla iş görür. “Bu tarlanın boyu hem 350 hem 550 metredir” cümlesi mantıksal açıdan olasılıksızdır. Birileri bunu zihninde tasarladığını söyleyebilir.³⁰ Ancak mesele imgesel bir mesele değil

²⁸ Schlick’e göre önerme doğrulanabilirdir. Metafizik ise önermelerden değil cümlelerden oluşmaktadır. Felsefe ise artık cümleleri değil önermeleri ele almalıdır.

²⁹ Şu anda bizlerin ışık hızını geçemiyor olması bir deneysel yetersizlikten kaynaklanıyor olabilir.

³⁰ Bu durum ne kadar mümkündür bilinemez ancak yine de ele almak gerekmektedir.

mantıksal bir meseledir. Bir şeyin boyunun “hem 350 hem 550 metre olması” mantıksal açıdan olasılıksızdır. Doğrulanabilirlik olasılığı empirik değil mantıksal bir olasılıktır (Schlick, 1936b: 467). Mantık ve deneyim karşısında hiçbir zıtlık bulunamayacağı için mantıkçı zorunlu olarak deneyci olmalıdır. Tüm bunlarla beraber metafizik önermeler doğrulanabilirlik ölçütünü karşılamadığından felsefeden ayırt edilebilecektir.

Metafiziğin reddine doğrulamacılığın yanı sıra mantıksal dil analizi yoluyla bakmak istersek de şu sonuç ortaya çıkar; insan dile sahip bir varlıktır ki bu durum onu diğer tüm canlılardan ayıran bir özelliktir. “İnsan uygarlığı tamamen düşüncelerin iletişim olanağına dayanır” (Schlick, 2022: 143). Bu sebepten dolayı Carnap, meşhur yazısında³¹ empirik doğrulamacılığın yanı sıra, metafiziğe karşı mantıksal dil analizini öne sürer, “mantıksal doğrulama” terimini geliştirerek, bir ifadenin anlamının, o ifadenin hangi tür deneysel sonuçlarla desteklendiğine bağlı olduğunu vurgulamıştır. Mantıksal dil analizi, bir dilin yapısal özelliklerini inceleyerek, anlamın mantıksal biçimini ortaya koymayı amaçlar. Bu yaklaşımın temel amacı metafiziğin soyut ve doğrulanamaz iddialarına karşı güçlü bir eleştiri geliştirmektir. Carnap, analitik önermeler ile bu kavramların geçerliliğini sorgulayarak, metafiziği etkili bir şekilde yenilgiye uğratmayı hedefler. Analitik önermeler, belirli bir anlam içeren ve mantıksal olarak doğruluğu veya yanlışlığı kanıtlanabilen ifadelerdir. Dil, sembolik bir yapıya sahiptir ve bu yapı mantıksal analizle anlaşılabilir. Bir ifadenin anlamı, o ifadenin hangi koşullarda doğru veya yanlış olduğunu belirttiğinden dilin mantıksal yapısının analizi, anlamın da anlaşılmasını sağlar. Sembolik mantık ise dilin ifadelerinin matematiksel bir yapı içinde temsil edilmesine olanak tanıdığı için ifadelerin mantıksal ilişkileri net bir şekilde ortaya konulabilir. Mantıksal dil analizi, dilin belirsizliklerini ortadan kaldırarak, anlamın netleşmesini sağlayarak metafiziksel ifadelerin geçerliliği sorgulanabilir hale gelir (Carnap, 1932: 1-3). Örneğin, “Hiç, hiçbir” gibi bir metafizik ifade, mantıksal analizle ele alındığında, bu ifadenin doğruluk koşullarının belirlenemediği görülür. Dolayısıyla, mantıksal dil analizi metafiziğin soyut ve doğrulanamaz iddialarını eleştirel bir biçimde sorgulamak için etkili bir araç sunmaktadır.

³¹ *Überwindung der Metaphysik durch logische Analyse der Sprache*

Analitik önermeler, anlamları itibarıyla doğruluğu mantıksal olarak belirlenebilen ifadelerdir. Örneğin, “Bekarlar evli olmayanlardır” ifadesi analitik bir önermedir çünkü doğruluğu tanım gereği açıktır. Metafiziksel ifadeler genellikle bu tanıma uymamaktadır. “Tüm dünya materyaldir” ifadesi, deneysel bir gözlemle doğrulanamayacak bir iddiadır. Bu tür ifadeler empirik olmamakla beraber analitik olarak da geçersiz olduğundan saçmadır. Analitik önermeler, mantıksal olarak doğru veya yanlış olabilen, dolayısıyla belirli bir anlam taşıyan ifadelerdir. Bu önermeler, dilin yapısal özelliklerini ortaya koyarak anlamın netleşmesine yardımcı olur. Analitik önermeler, bir dilin temel yapı taşlarıdır ve bu nedenle bir dilin mantıksal analizi ile anlamının ortaya konması açısından kritik bir rol oynar. Örneğin, “**Bir üçgenin üç kenarı vardır**” önermesi analitik bir önermedir çünkü “üçgen” terimi, tanımı gereği üç kenara sahip ve iç açıları toplamının 180 derece olduğu bir geometrik şekli ifade eder. Bu özellik, üçgenin tanımından çıkarılabilir ve gözlem veya deney yapmadan doğrudur. Bilim, gözlemler ve deneyler yoluyla bilgi üretirken, mantıksal analiz bu bilgiyi yapılandırma ve değerlendirme konusunda yardımcı olur.

Anlam sorunu beyanlar düzeyindedir. Fakat, beyanın vokabüleriyle sentaksı arasında ayrım yapmak gerekmektedir. Bir beyanın anlamdan yoksun olmasının iki biçimi vardır: Kavramsal düzeninde hata olması ve sentaktik düzeninde bozukluk olması (Rossi, 2022: 49).

Carnap, bilimsel yöntemle mantıksal analizi birleştirerek, bilimsel bilginin nesnel ve güvenilir bir temele oturmasını hedefler. Bu, bilimsel ilerlemenin mantıksal bir temele dayandırılmasına olanak tanır. Mantıksal analiz, bilimsel teorilerin ve modellerin anlamını netleştirir ve bu sayede bilimsel tartışmalara katkı sağlar.

Mantık özel bir üst-dildir. Tam olan, yani hem bir sentaksı hem bir semantiği olan üst-dil felsefedir. Mantık, bunun üzerine eğilen, denetlemeye ve temizliğe yarayan, biraz genişletilmiş bir sentaks olan, yani semantiği tam olmadığı için tam sayamadığımız bir üst-dildir (Hızır, 2018: 22).

Carnap’a göre iki tür doğrulama mevcuttur. Bunlardan ilki “*doğrudan doğrulama*” diğeri ise “*dolaylı doğrulama*”dır. “Mavi bir zeminde kırmızı bir kare görüyorum” önermesi doğrudan doğrulanabilir. Eğer bu kare görülüyorsa bu önerme doğrudur, görülüyorsa yanlıştır. Ancak dolaylı doğrulama biraz daha karmaşıktır. Bir “Ö” önermesi doğrudan doğrulanamaz ise bu onun dolaylı yoldan doğrulanamadığı anlamına gelmez. Bunun için,

önermeden türetilen önermelere bakılmalıdır. “Bu anahtar demirden yapılmıştır” önermesi mıknatıs kullanılarak dolaylı yoldan doğrulanabilir. (Güzel, 2018: 85)

Ö1: Bu anahtar demirdendir.

Ö2: Demir bir şey mıknatıs tarafından çekilir.

Ö3: Bu nesne bir mıknatıstır.

Ö4: Anahtar mıknatısın yanına konur.

Ö5: Anahtar mıknatıs tarafından çekilirse Ö1 önermesi doğrudur.

Fakat Carnap’a göre Ö1 önermesinin doğrulanması, yani sınanması asla sonlanmaz. Gelecekte negatif bir olasılığın düşük de olsa gerçekleşme olasılığı hep mevcuttur. Bu nedenle, doğrulamacılığın tekrar revize edilmesi ihtiyacı doğar. Kimi mantıkçı empirist bu ihtiyaçtan dolayı tümevarımcı³² mantığın olasılıkçı yorumunu benimsemeye başlar. Şüphesiz bu konudaki en büyük girişim Reichenbach’a aittir. Olasılıkçı doğrulamacılık, bir teorinin veya ifadenin doğruluğunu belirlemede olasılıkların kullanılmasına dayanan bir yaklaşımdır.³³ Hipotezlerin doğruluğunu veya yanlışlığını belirlemek için gözlem ve deneylerden elde edilen verilerin olasılıklarını analiz etmeye yönelmişlerdir. Deneysel verilerin sonuçlarıyla ve teorilerin, zamanla yeni gözlemler ışığında sürekli olarak revize edilmesi gerektiğini kabul ederler. Bu bağlamda, bir hipotezin doğruluğunu kesin bir şekilde kanıtlamak yerine, onun olasılığını artırmaya veya azaltmaya yönelik verileri değerlendirme amacı güderler. Böylece, bilimin dinamik doğasını yansıtan ve teorilerin gelişimine katkı sağlayan bir anlayış sunmak isterler. Reichenbach’a göre tümel önermelerde mutlak bir doğruluktan söz edemeyiz (Reichenbach, 1993: 114). Tümel bir önermeyi doğrudan doğrulayamaz, bunun yerine mantıksal bir olasılığını dile getirebiliriz. Analitik önermelerin doğrulanması tümevarımsal bir doğrulama

³² Çalışma boyunca *Induction* (Alm. *Induktion*) kelimesi yerine tümevarım, *Deduction* (Alm. *Deduktion*) kelimesi yerine tümdengelim kelimesi kullanılsa da bu çevirileri doğru bulmamaktayım. Ancak dilimizde bu karşılıklar oldukça yaygınlaştığı için bu kelimeler kullanıldı.

³³ “Elektron, bir ölçüm yapıldığında belirli bir noktada bulunacaktır” önermesini ele alalım. Klasik fizikte, bir parçacığın konumu ve hareketi kesin olarak belirlenebilir. Ancak kuantum fiziğine göre, Heisenberg’in belirsizlik ilkesi gereği, bir elektronun konumu ve momentumu aynı anda tam bir kesinlikle bilinmeyeceği için, bu önerme ancak olasılık terimleriyle doğrulanabilir. Elektronun nerede bulunacağı, Schrödinger denklemi kullanılarak hesaplanan olasılık dağılımına bağlıdır. Reichenbach’ın olasılıkçı doğrulamacılığı bu noktada devreye girer. Elektronun belirli bir noktada bulunması, ancak bir ölçüm sonucunda olasılıklarla ifade edilebilir. Örneğin: “Elektron %40 olasılıkla x_1 noktasında, %30 olasılıkla x_2 noktasında ve %30 olasılıkla x_3 noktasında bulunacaktır” önermesi Reichenbach’ın yaklaşımına göre anlamlıdır, çünkü bu olasılıkların doğrulanması deneylerle mümkündür. Ancak doğrulama kesin değildir; gözlemlerle ortaya çıkan olasılık dağılımına dayanır. Elektron ölçüm yapıldığında belirli bir noktada bulunabilir, ancak bu yer ve zaman önceden kesin olarak bilinemediği için, bu önerme ancak olasılık dereceleri ile doğrulanır. Reichenbach’a göre bu tür olasılıkçı doğrulamacılık, kuantum mekaniğinin belirsizlik ve olasılıksallık ilkelerine tam olarak uyan bir anlayıştır.

gerektirmediğinden, mantıksal olarak doğrulanabildiğinden, analitik önermeler söz konusu olduğunda olasılıkçı bir doğrulamadan söz edemeyiz. Ancak, deneyim yoluyla elde edilen tümel önermeler söz konusu olduğunda olasılıkçı doğrulamacılık işlev görecektir. Olasılıkçı doğrulamacılık, “kesinlik” yerine “olasılık” kavramını doğrulamacılık ilkesine eklemiştir.

2.1.1 Birleşik Bilim İdeali

Doğrulanabilirlik ilkesi ve bilime indirgemeci yaklaşım ile Çevre içerisinde birleşik bilim ideali doğmuştu çünkü Viyana Çevresi felsefesiyle birlikte bilimlerin izleyeceği ortak metodoloji ve yöntem bir şekilde ortaya konmuştu. Tüm bilimlerin, özellikle de pozitif bilimlerin bilim yaparken izleyebileceği yöntem ve bir cümlelin anlamlılığı ortaya konulduğunda önermelerin bilimselliği de açığa çıkıyordu. Tüm bilimlerde çalışan bu anlamlılık ölçütünden sonra tüm bilimlerin tek bir çatı altında toplanması ideali de beklenmedik bir durum değildi. Bu ideal, Viyana Çevresi henüz oluşmadan önce Ernst Mach’ın sahip olduğu bir idealdi, yani bu fikrin Viyana’dan çıktığını söylemek doğru olmasa da Erken Viyana diyebileceğimiz Ernst Mach felsefesinde bu idealin izleri mevcuttu. Bir tür “Machçı” çevre olarak tanımlamakta sorun göremediğim Viyana Çevresi’nde de bu idealin olması çok da şaşırtıcı değildir. Bu idealin temel iddiasına göre bilim, evrensel bir dil olan fizik dilini kullanmalıdır. Biyoloji, kimya ve hatta sosyal bir bilim olan psikoloji dahi fiziğin bu evrensel dilini benimsemelidir. Öznelerarasındalık problemi burada söz konusu olmamalıdır, yani dil herkes tarafından aynı biçim ve anlamda kullanılmalıdır ki buna en uygun dil de fizik dilidir. Fizik, kimya, biyoloji, psikoloji gibi alanlar, birbirleriyle etkileşim içerisinde olabilmesi için daha kapsamlı bir anlayış gerekmektedir. Hem fizik dilinin hem de sembolik mantığın evrenselliği ile birlikte bilimler tek bir ansiklopedi altında toplanabilecekti. Bu sayede bir alanda elde edilen bilgiler, diğer alanlarda da geçerli olabilecek, bilimin iddiaları birçok alanda etkili ve toplum adına daha anlamlı hale gelecekti. Bu yaklaşım, farklı disiplinlerin bir araya getirerek daha kapsamlı bir bilgi yapısı oluşturmasını sağlayacaktı. Her ne kadar fikrin kökenleri Ernst Mach’a kadar uzansa da mantıkçı empiristler deneysel verilere dayalı bir anlayışla, farklı bilim dallarını bir araya getirerek, birleşik bir bilim idealinin kökenini oluşturdular. Bu anlayış, disiplinler arası çalışmalara teşvik etmiştir; örneğin, fizik ve psikoloji alanlarındaki etkileşim, bu disiplinlerin birbirine daha yakınlaşmasını

sağlamıştır. Farklı bilim disiplinleri arasındaki sınırların bulanıklaşmasının bilimsel bilgiyi daha zengin ve kapsamlı bir hale getireceğine inanıyorlardı. “Eğer biz, bilimin bütünü için tek dile sahip olsaydık, farklı alanlar arasındaki ayrılık ortadan kaybolurdu” (Carnap, 1934: 67).

Viyana Çevresi’nin kimi üyelerine göre³⁴ birleşik bilim ideali fizikalizmi³⁵ gerektirmekteydi. Çünkü fizikalizm tutarlılığı ön plana çıkaran bir tutum sergiliyordu ve bilimin önermeleri arasındaki tutarlılık öne çıkarıldığında bir bütün oluşuyordu. Bu da bilimlerin arasındaki sınırı görülemez hale getiriyordu. Söz gelimi, fiziğin herhangi bir önermesi ile biyolojinin herhangi bir önermesi birbirlerini doğuran ve birbirleri arasında tutarlı olduğunda bu ideal gerçekleşebilirdi. Schlick ise Neurath ve Carnap’ın aksine realist bir empirizm öneriyordu. Bu durumda da bilimleri birleştirecek olan fizik dili, yani fizikalizm geçersiz oluyordu. Schlick’e göre dış dünya, duyu verilerimizden meydana geliyordu. Anlam ise önermeler ile olgular arasındaki karşılıklı olma durumu sebebiyle açığa çıkıyordu. Ancak Neurath, Schlick’e rağmen realist bir yaklaşımı değil fizikalist yaklaşımı savunuyordu. Olguları fizik nesnelerin dilinde formüle ederek, cümleleri yalnızca cümlelerle kıyaslıyordu. Kısaca bu tutumda uygunluk yerine tutarlılık öne çıkarılıyordu. Ona göre Schlick, dil dışı bir gerçek dünya kurguluyordu. Tartışma o kadar alevlenmişti ki “Neurath ve Schlick’in birbirlerini metafizik yapmakla suçlamalarına sebep oldu” (Jacob, 2001: 198). Schlick ise empirizm ile bu anlamda realizmin çelişmediğini, deneycinin zorunlu olarak bir dış dünyayı kabul ettiğini ve yargıların bu dış dünyaya uygunluğunu denetlenmenin metafizik bir girişim olmadığını iddia etmiştir (Schlick, 1932: 30-31). Tüm bu tartışmada Carnap üçüncü bir yol açacaktır (bu konu bir sonraki bölüm olan protokol önermeler sorununda detaylıca incelenecektir). Bu bölümde sadece birleşik bilim idealinin Çevre içerisindeki iki büyük figür tarafından daha radikal bir biçimde desteklendiği ve bir birleşik bilim ansiklopedisi oluşturulmak istenildiği ve hatta oluşturulduğu, bunun için ise fizikalist bir tutumun benimsendiğinin bilinmesi önemlidir. Fizikalist tutum söz konusu olduğunda da protokol önermelerin konumu tartışmalı bir hal alıyordu. Schlick ve Neurath arasındaki bu tartışmanın temel sorusu şuydu: “Protokol önermeler bir uygunluk mu yoksa tutarlılık mı gözetmeliydi?”

³⁴ Özellikle Neurath ve Carnap.

³⁵ Fizikalizm, fizik dilini temele alan ve bilimin gerçekliğe uygun olmasından çok -elbette bunu gözeterek- bu fizik dilinin kendi içerisinde tutarlı olmasını önemseyen görüş olarak tanımlanabilir.

2.1.2. Protokol Önermeler Tartışması

Daha önceden de söylenildiği gibi Viyana Çevresi kendi içinde birçok filozofu barındırdığından yekpare bir felsefeden bahsetmek zorlaşmaktadır. Çevre içerisindeki en büyük tartışmalardan biri ise protokol önermeler sorunudur. Schlick ve Neurath arasında geçen bu tartışmaya, Carnap daha sonra farklı bir bakış açısıyla dahil olmuştur. Protokol önermeleri en temel deneyim önermesi olarak tanımlayabiliriz. “Elimdeki turnusol kağıdını asite daldırdığımda kırmızı, baza daldırdığımda mavi olduğunu gözlemledim” bir deneyim önermesi, yani protokol önermedir. Çevre içindeki temel sorun, protokol önermelerin verilerinin ne olduğu sorunudur.

Her ne kadar Viyana Çevresi bu kabulü başlarda benimsese de özellikle Neurath’ın itirazı sonucu bu mesele bir sorun halini almıştır. Neurath’a göre protokol önermeler de yanlışlanabilir önermelerdir. Protokol önermeler, bilimin temel önermeleri olduğundan bilimsel dil ile olgular arasındaki bağı güvenilir bir şekilde sağlayamaz. Bu durumun da bilim içerisinde bir iç tutarsızlığa yol açtığını savunur. Çünkü her gözlem ve deney, yanlışlık payı taşımaktadır. Neurath’a göre empirizm, realistik bir metafizikle değil fizikalizm ile yan yana olmalı ve tutarlılığı ön plana çıkarmalıdır. Neurath’a göre hem birleşik bilim ideali gereği hem de metafizik olması gereğiyle protokol önermelere realist yaklaşım son bulmalıdır. Uygunluk teorisi yerine tutarlılık gözetilmelidir. Ona göre fizikalizmi radikal bir biçimde savunmak gerekir (Neurath, 2012: 250). Ancak bu şekilde eksiksiz ve tam bir sistem kurulabilmektedir. Bu olmadığında bilimin her tür üretimi birbirinden bağımsız olur ve bu da bilimlerin ciddiye alınmamasına yol açabilir. Neurath, bu nedenle protokol önermelerden tamamen vazgeçmeyi dahi teklif eder. Realist ve uygunlukçu teoriler bizleri solipsist metafiziklere sürüklemektedir. Bu sayede bir toplumsallık ve tutarlılık ölçütü koyulmuş olunur. Herkes bir başkasının protokol cümlelerini kendi protokol cümleleri ile denetler ve bu sayede evrensel bir fizik dili oluşturulmuş olunur. Aksi durumda protokol önermeler, dogmatik cümleler halini alır.

Schlick’e göre Neurath’ın itirazları yerinde ve kabul edilebilir olsa da çözüm önerisi doğru değildir. Gerçekten de protokol önermeler dil ile olgular arasında sarsılmaz, temel bir bağ oluşturmaz ancak bu sorun doğruluğu, tutarlılık ile eşdeğer görerek çözüme

ulaştırılmaz. Bu durumda kendi içinde tutarlı herhangi bir sistem, bilimsel sistemlere eş değer tutulur.

Tutarlılığı doğruluğun yegâne ölçütü olarak ele alan herkes, hiçbir yerinde çelişki barındırmayacak şekilde biçimlendirilmiş, uydurulmuş herhangi bir masalı, tarihsel raporlardan ya da kimya ders kitabındaki önermelerden daha az doğru saymamalıdır. Çünkü tutarlılık teorisine göre herhangi bir gözlem söz konusu değil, yalnızca ifadelerin tutarlılığı söz konusudur (Schlick, 1934: 376).

Elbette tutarlılık bilimsel sistemler için zorunludur ancak tek ölçüt olarak ele alınamaz. Schlick, Neurath'ın protokol önermeler eleştirisine başka bir biçimde çözüm sunar. Protokol önermeler, dil ile fiziksel gerçeklik arasındaki bağı kurmazlar. Temel ifadeler bu işi görür. Çünkü protokol önermeler birer hipotezdir. Gözlem ifadeleri ile protokol önermeler birbirine denk tutulamazlar. Schlick burada sık sık psikolojizme düşmemeye çalışarak Kartezyenci³⁶ bir anlayış sunar. Çünkü burada söz konusu olan bir tanıklıktır, bireysel gözlemdir ya da daha iyi bir tabirle bir saptamadır.³⁷ Protokol önermeler bir bilgisel kesinlikte bulunmasa da saptamalar kişisel olarak bu kesinliği sağlar. Saptama, kesinliğinden emin olunan burada ve şimdi gerçekleşen önermelerdir. Protokol önermeler ise bu saptamalarla oluşturulan hipotezlerdir (Schlick, 1934: 378-382). Saptamalarda, tıpkı analitik önermeler gibi doğrulanması ile anlama kavuşması aynı anda gerçekleşir. Protokol önermelerden en büyük farkı da budur; saptamalar şimdi ve burada gerçekleşirken, protokol önermeler bir kaydın sonunda gerçekleşir. “Şu anda elimdeki taşı yere attım ve düştü” bir saptama iken “1 Kasım 2024 tarihinde elimden attığım taş yere düşmüştü” ifadesi bir protokol önermedir. Protokol önermelerin üretimi gözlemlerden, yani saptama cümlelerinden sonra gerçekleşir. Protokol önermeler, saptamaların bir birikimi olarak, zamanla ve saptamalardan sonra meydana gelirler. Bu sebeple gözlem önermeleri, protokol önermelerin aksine hipotez içermezler: “Gözlem ifadelerinin bize aktardığı budur; bilim bunlarda amacına ulaşır ve bunlar için vardır” (Schlick, 1934: 383). Dolayısıyla bir empirist, realist olmak zorundadır. Empirizm ile realizm birbirine çelişen tutumlar değildir. Bir dış dünyanın var olduğunu düşünmek bir empiristi rahatsız etmez. Pozitivizm ve realizm birbirleriyle çelişmez (Schlick, 1932: 30). Mantıkçı deneycilik, dış dünyanın olmadığına dair görüşle, yani idealizme yan yana gelirse asıl sorun buradadır. Dolayısıyla Schlick bilimsel realist bir tutuma sahiptir.

³⁶ Elbette, burada Schlick “Cogito ergo sum” gibi, kendi deyimiyle “anlamsız” olarak göreceği bir cümleye hak vermez.

³⁷ Almancası, “konstatierungen” olan kelimenin Türkçe'deki en iyi karşılığı birçok araştırmacı tarafından *saptama* olarak görülmüştür.

Carnap ise önceki bölümlerde anlatılan doğrudan ve dolaylı yoldan doğrulama ile bu iki tutumun tam ortasında durur.

3. BÖLÜM

METAFİZİK KARŞITLIĞI METAFİZİK MİDİR?

Viyana Çevresi'nin temel fikirlerine daha önceki bölümlerde yer verilmişti. Özetle ifade edilecek olursa, Viyana Çevresi üyeleri arasında farklı düşünce biçimleri ve yaklaşımlar bulunsa da bu çevrenin ortak paydası “Bilimsel Dünya Anlayışı”nın savunulması ve “doğrulanabilirlik ilkesi”nin gerekliliği konusundaki uzlaşıdır. Doğrulanabilirlik ilkesi, bir önermenin anlamlı olabilmesi için ya analitik bir önerme ya da sentetik olarak doğrulanabilir olması gerektiğini öne sürer. Bu çerçevede, Viyana Çevresi’nin amacı, anlamlı ifadeleri anlamsız olanlardan ayırarak dilin ve bilginin sınırlarını açık bir şekilde belirlemektir. Ne analitik olan ne de empirik yöntemlerle doğrulanabilen metafizik önermeler ise Metafizik önermeler, bu bağlamda, felsefi düşünce içerisinde “boş bir uğraş” ya da bir tür entelektüel zaman kaybı olarak değerlendirildi. Bu tür ifadelerin, doğrulanabilir olmadıkları sürece hem felsefi hem de politik düzlemde sorunlu olduğu iddia edildi. Viyana Çevresi için doğrulanabilirlik ilkesi ile metafizik karşıtlığı birbirinden bağımsız iki olgu değil, aksine, birbiriyle iç içe geçmiş ve birbirini doğrudan destekleyen yaklaşımlar olarak görülmekteydi. Doğrulanabilirlik, yalnızca bir yöntem-bilimsel prensip değil, aynı zamanda anlamlılık ve anlamsızlık arasındaki ayrımın temel belirleyicisiydi. Buna karşılık, metafiziksel ve teolojik ifadeler, anlamlılık çerçevesinin dışında bırakılarak “saçma” kategorisine dahil edildi. Bu doğrultuda, Viyana Çevresi'nin temsilcileri kendilerini metafiziğe karşı radikal bir duruş sergileyen entelektüel savaşçılar olarak konumlandılar. Hatta -özellikle Reichenbach- bu ilkeye çoğu zaman anlamlılık ilkesi ismini verdi, yani doğrulanabilirlik ilkesi ile felsefenin ilgi alanı belirlenmiş oluyordu. Felsefe bu ilkenin izin verdiği alanda iş görüyordu. Doğrulanabilirlik ilkesinin savunusu ve metafizik karşıtlığı, birbirinden ayrı olarak değerlendirilemeyecek kadar sıkı bir şekilde birbirine bağlıydı. Bu iki düşünce, aslında, aynı paradigmanın farklı tezahürleri olarak görülmelidir.

Ancak, Viyana Çevresi'nin görüşleri ve yöntemleri zaman içerisinde birçok eleştirinin hedefi olmuştur. Bu eleştiriler arasında tümevarım ilkesinin yeterince sorgulanmaması, bilimin ilerleme dinamiklerinin eksik ya da yanlış bir şekilde anlaşılması, dünyanın yalnızca olgulara indirgenerek tanımlanması ve önerilen yöntemin kapsamlı bir bilim

anlayışı için yetersiz kalması gibi unsurlar bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu çalışmanın odaklanacağı temel eleştiri, Viyana Çevresi'nin metafizik karşıtı pozisyonunun bizzat kendisinin, felsefi olarak metafizik bir tutumu temsil ettiği yönündeki eleştiridir. Bu yöndeki eleştirileri temelde dört başlıkta ele alabiliriz. Bunlardan ilki; Viyana Çevresi'nin temel doktrini olan doğrulamacılık ilkesi'nin analitik ya da empirik olarak doğrulanamadığı ve dolayısıyla metafizik bir cümle olduğu ikincisi, Viyana Çevresi'nin kendi ürettiği argümanlar ve felsefelerinin çoğu yerde kendi kriterlerine uymadığından metafizik bir tutuma sahip olduğu üçüncüsü, bilimciliğin kendisinin metafizik bir yaklaşım ve dogmatik olduğu, dördüncüsü ise Viyana Çevresi'nin saldırılardan pragmatizm ile kurtulabileceğini sandığından, iddia ettikleri sert ve radikal tutumda olamadıklarıdır.

3.1. DOĞRULAMACILIK İLKESİ'NİN METAFİZİĞİ

Bilindiği üzere doğrulamacılık ilkesi Viyana Çevresi'nde önemli bir yer tutar. Hatta kimi felsefe tarihçileri Viyana Çevresi'ni, doğrulamacılık olarak tanımlamakta sorun görmemiştir.³⁸ Eleştirmenlere göre, doğrulamacılık ilkesi'nin kendisinde, metafizik düşmanlığının metafizik pozisyonu daha net görülür. Mantıksal empirist ya da pozitivist bakış açısının en belirgin özelliği, bilimsel yöneme ve bilimsel bilgilere olan yoğun bağlılıktır. Pozitivistler, bilimin objektif ve evrensel doğasına olan güvenleriyle tanınır, ancak kimi eleştirmenlere göre bu güven onları bilimsel bakışın altında yatan derin epistemolojik soruları göz ardı etmeye iter yani, bilimin ne olduğunu, nasıl bir bilgi sunduğunu ve bu bilgilerin sınırlarını sorgulamak, pozitivist bakış açısına göre gereksiz bir teferruat olarak görülür. Pozitivist felsefe, bilimsel yöntemin her şeyin üstünde bir değer taşıdığı bir bakış açısı ortaya koyar ve bu yaklaşım birçok felsefi soruya kapalı kalır. Özellikle doğrulamacılık gibi bir anlamlılık ölçütüne dayanan düşünceler, bu dogmatik bakış açısını daha da daraltır. Pozitivist felsefenin en büyük eleştirilerinden biri, işte bu daraltıcı ve katı bakış açısını ortaya koyan doğrulamacılık ilkesinin kendisine yöneliktir.

³⁸ Öte yandan, bu tutumun sakıncaları olduğu ileri sürülebilir. Nitekim Viyana Çevresi'nde doğrulamacılık ilkesi, fikirlerinin bir sonucudur. Elbette tüm metafizik düşmanlığını bu ilke üzerinden kurgulasalar da aslında metafizik düşmanlığına bir temel arayışında bu ilke çıkmıştır. Yani kendilerini “doğrulamacılar” değil “bilimsel filozoflar” olarak tanımlamak daha doğru görülmektedir.

Doğrulamacılık, bilginin anlamlı olup olmadığını belirlemek için yalnızca gözlemlerle doğrulanan ya da mantıksal olarak zorunlu, yani analitik olan cümleleri geçerli kabul eder. Eleştirilere göre, felsefi tartışmaların genellikle doğrudan deneysel gözlemlerle sınırlandırılması, pozitivizmi daha geniş bir epistemolojik perspektiften yoksun bırakmıştır. Doğrulamacılık ilkesi, bu noktada önemli bir sorunu gündeme getirir: Bilginin doğruluğunu ya da anlamlılığını belirleyen şey nedir? Eleştirilerin temelinde yatan düşünce şudur: Mantıkçı empiristler, analitik ifadeler dışarıda bırakıldığında yalnızca deneysel olarak doğrulanabilen önermelerin anlamlı olduğunu savunurken, bu önermelerin doğruluğunu belirlemek için kullanılan kriterin kendisinin ise doğru olup olmadığını sorgulamadan kabul ederler. Bu, bir tür epistemolojik körlük yaratır -ki bu metafizik bir körlüktür- çünkü, doğrulamacılığın geçerli bir ölçüt olup olmadığına dair herhangi bir tatmin edici test ya da kanıt sunulmaz. Viyana Çevresi'nin doğrulamacılık ilkesinin en temel sorunlarından biri, bu ilkenin kendisinin doğrulanabilir olmamasıdır.

Doğrulamacılık ilkesine göre, bir önerme anlamlıysa ya gözlemsel olarak doğrulanabilir olmalı ya da mantıksal bir zorunluluğa dayanmalıdır. Ancak birçoklarına göre doğrulamacılık ilkesinin kendisi ne gözlemsel olarak doğrulanabilen ne de mantıksal bir zorunluluğa dayanan bir ilkedir. Bu doğrulamacılık ilkesinin kendisinin anlamlı olmaması demektir. Eleştirilere göre bu çelişki, doğrulamacılık ilkesinin epistemolojik temellerinin ne kadar zayıf olduğunu ortaya koymaktadır. Bir önerme, ancak analitik ya da empirik olarak doğrulanabilir olması durumunda anlamlı kabul edilir. Bu yaklaşımda, doğrulamacılığın sunduğu anlamlılık ölçütü, oldukça dar bir çerçeveye sahiptir. Bir düşüncenin anlamlı olması, yalnızca gözlem ve mantıkla sınırlı kalmamalıdır. Kavramsal tartışmalar, daha geniş bir düşünsel alanı kapsar ve bu alan yalnızca gözlemsel ve mantıksal verilerle daraltılamaz. Doğrulamacılık ilkesinin kendisi, bu dar anlamlılık ölçütüyle sınırlıdır.

Bu kavramsal ilke, doğrulamacılığın kendisini geçerli kılacak herhangi bir testten yoksundur. Çünkü doğrulamacılığın doğruluğu ya da anlamlılığı,³⁹ kendisinin doğrulanabilir olması gerekliliğine dayanır. Eğer doğrulamacılık, doğrulayan ya da geçerli kılan herhangi bir gözlemsel ya da mantıksal önermeye dayanmazsa, o zaman

³⁹ Bilindiği üzere Viyana Çevresi için bu aynı şeyi ifade eder, doğrulanabilirlik anlamlılıktır.

doğrulamacılığın kendisinin anlamlı olup olmadığına dair kesin bir yargıya varmak imkânsız olur. Eleştiri temelde doğrulamacılığın analitik olmayan kavramsal tartışmaların özsel bir çelişki taşıdığı ve geçerliliğini sorgulayan bir yapıya sahip olduğu yönündedir. Sonuç olarak, doğrulamacılık ilkesi kendi başına bir anlamlılık ölçütü olamayacak kadar çelişkilidir. Bu eleştirinin daha da derinleştirilmesi, doğrulamacılığın felsefi temellerinin ne kadar kırılgan olduğunu ve kendisinin geçerli kılınabilmesi için gerekli olan koşulların sağlanamadığını iddia etmektedir. Doğrulamacılık, felsefi düşünceyi dar bir bilimsel çerçeveye hapseden ve deneysel verilerle sınırlı tutan bir yaklaşımdır. Dolayısıyla bu yaklaşım felsefenin daha geniş alanlarına hitap etmez ve doğrulamacılığın kendisi bile geçerli bir doğrulama kriterine dayanmaz. Bu durum, doğrulamacılığın felsefi bir anlamlılık ölçütü olarak kabul edilmesinin imkânsız olduğunu göstermektedir. Daha kısa bir şekilde sunmak istenirse:

1. Bir ifade, analitik ya da empirik olarak doğrulanabilir olması durumunda anlamlıdır.
2. Doğrulamacılık ilkesi ne analiktir ne de empirik olarak doğrulanabilir değildir.
3. Dolayısıyla doğrulamacılık ilkesi anlamlı değildir.

Şimdi doğrulanabilirlik kriterinin başından beri her biçiminde karşılaşılan bir zorlukla karşılaşıyoruz. Bu kriter, neyin anlamlı olup neyin olmadığını belirten bir ifade sunar. Peki, bu ifadenin kendisi anlamlı mı? Bize diyor ki, duyu algısında doğrulanamayan hiçbir ifade anlamlı değildir. Yavaş yavaş, böyle bir kriterin kendi kendini boğarak yok olmaya mahkûm olduğuna dair bir şüphe belirdi ve doğrulandı (Blanshard, 1962: 240).

Eleştiriye göre tüm bunlardan; pozitivistlerin kendilerinin getirdikleri kurallar içerisinde kaldığımızda dahi bir iç tutarsızlığa sahip olduğunu, kendi kendilerini göremedikleri sonucu çıkar. Doğrulamacılığın metodolojik olarak bir çelişki taşıdığı ve kendisini geçerli kılmak için başvurabileceği bir doğrulama kriterine sahip olmadığı anlamına gelir. Pozitivistler, metafiziği sonlandırarak felsefenin işlevini ve özgürlüğünü imha etmişlerdir. Doğrulamacılık ilkesinin son bulmasıyla beraber, anlamlılık ölçütü de son bulduğundan, aşkınsal ve metafizik felsefe tartışılabilir ve korkusuzca konuşulabilir.

Hiç kimsenin algılamadığı veya düşünmediği varlıklar ve sayılar, sonlu ve sonsuz şeyler hakkında konuşabiliriz. Özgürlüğü sadece bir kelime oyunu olarak reddetmemize ya da ölümsüzlüğü düşünülemez olarak görmemize gerek yoktur ve Platon ile Aquinas'ın yaratılış üzerine spekülasyonlarını bir nebze de olsa anlayarak takip edebiliriz. İyilik ve adaletin anlamını tartışmaya devam edebiliriz, duyusal olmadıkları için anlamsız oldukları gerekçesiyle onları dışlama korkusu olmaksızın. Elbette ki bizim görevimiz bu eski sorunlara cevaplar önermek değil, sadece onların anlamlı olup olmadığını ve

dolayısıyla hala araştırmaya değer olup olmadığını sormaktır ve bu soruya bulduğumuz cevap şudur: Evet, öyleler (Blanshard, 1962: 248).

Pozitivist, doğrulamacılık ilkesinin kendine uygulanabilirliği eleştirisinden dört şekilde sıyrılabilir; birincisi, bu ilke bir *tavsiyedir* ve doğru veya yanlış olamaz diyebilir, ikincisi, bu ilkeyi, bu ilkenin bizlere getirdiği *avantajlara* bakarak haklı çıkarabilir, üçüncüsü, herkes kendi mantığını kurmakta *özgürdür* diyebilir, dördüncüsü ise, kriteri yalnızca bir *kural* olarak görebilir. İlk çözüm sorunludur çünkü pozitivistlere göre doğru ve yanlış olmayan bir önerme ya da bir tavsiyesi cümlesi zaten anlamlı olamaz, ikincisi ise bu kriteri hali hazırda doğru kabul ettiğinden çelişiktir, üçüncüsü ve dördüncüsü söz konusu ise pozitivistlerin yaptığı herhangi bir felsefi devrim yoktur ve pozitivism büyük bir öneme sahip değildir (Blanshard, 1962: 241-242).

Eleştirinin temel argümanı şu şekilde özetlenebilir: Viyana Çevresi'nin felsefi paradigmasının merkezinde yer alan doğrulamacılık ilkesi, kendi doğası gereği metafiziksel/kavramsal bir temele dayanmak zorundadır. Bu iddia, doğrulamacılık ilkesinin yalnızca bir yöntem-bilimsel çerçeve sunmadığını, aynı zamanda kendisinin de felsefi bir temel üzerinde inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Eleştirinin en dikkat çekici yönü, doğrulamacılık ilkesinin dayandığı önermelerin, kendi ilkeleri çerçevesinde doğrulanamaz olduğunun ileri sürülmesidir. Bu durumda, bu ilkeyi savunmak için, doğrulama ilkesi dışında yer alan ve dolayısıyla doğrulanamaz olan bazı ön kabullere dayanmak kaçınılmaz hale gelmektedir. Daha açık bir ifadeyle, doğrulamacılık ilkesinin kesinliğini temellendirebilmek adına, Viyana Çevresi'nin epistemolojik çerçevesinin dışında kalan bir dizi varsayımın kabul edilmesi gereklidir. Bu durum, doğrulamacılık ilkesini, tam da karşı çıktığı metafiziksel yaklaşımlar ile benzer bir konuma yerleştirmektedir. Eleştirinin bu noktadaki argümanı, Viyana Çevresi'nin, doğrulanabilirliği anlamlılık kriteri olarak belirlerken ve metafiziği “anlamsız” olarak nitelendirirken, aslında kendi sistemini de bu anlamlandırma çerçevesine dahil ettiğidir. Doğrulamacılık ilkesini ön kabul olarak benimsemek, Viyana Çevresi'nin savunduğu “Bilimsel Dünya Anlayışı”nın kendisinin de metafizik bir varsayımı ifade ettiğini göstermektedir. Ayrıca, eleştirinin bir diğer önemli boyutu, Viyana Çevresi'nin felsefeye getirdiği tanım ve ürettiği düşünce sisteminin de metafizik bir karakter taşıdığı iddiasıdır. Doğrulamacılık ilkesi çerçevesinde metafiziği dışlamak amacıyla geliştirilen bu

yaklaşım, eleştiriye göre, kendi içinde metafizik bir bakış açısını barındırmaktadır. Felsefenin ne olduğuna ve ne olması gerektiğine dair bir tanım sunan Viyana Felsefesi, bu tanımın kendisi doğrulanabilir olmadığı için, eleştirmenlere göre, bizzat kendi ilkelerine aykırı bir tutum sergilemektedir. Bu noktada, Viyana Çevresi'nin öne sürdüğü doğrulama ilkesinin kesinliğini savunmak adına ileri sürülen argümanlar da bu eleştiri bağlamında sorunlu bir yapı sergilemektedir. Pozitivistler, felsefi dilin ve anlamın aslında “ne olması gerektiği” üzerine düşünce üretirken “neyin gerçekten anlam taşıdığı” konusunda bir araştırma yapmazlar ve yapılmasını da yasaklarlar.

Mantıksal empirizmin temel sorunu, yeterince empirik olmamış olmasıdır. Aslında anlamlı bulduğumuz şeyleri incelemek yerine, neyin anlamlı olması gerektiği konusunda önceden belirlenmiş bir teoriye hizmet etmek amacıyla bir anlam ölçütü dayatmaya çalışmıştır. Ahlaki ve spekülâtif felsefe, günümüzün analitik hareketi tarafından yok edilmemektedir. Elbette, bu alanlar, eşsiz bir titizlikle araçlarını incelemek zorunda kalmaktadır (Blanshard, 1951: 230).

Viyana Çevresi'nin metafizik ve spekülâtif felsefeye yönelik eleştirileri, bu alanların tamamen göz ardı edilmesi veya ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanmamış; aksine, bu alanların daha titiz ve derinlemesine incelenmesine olanak tanımıştır.

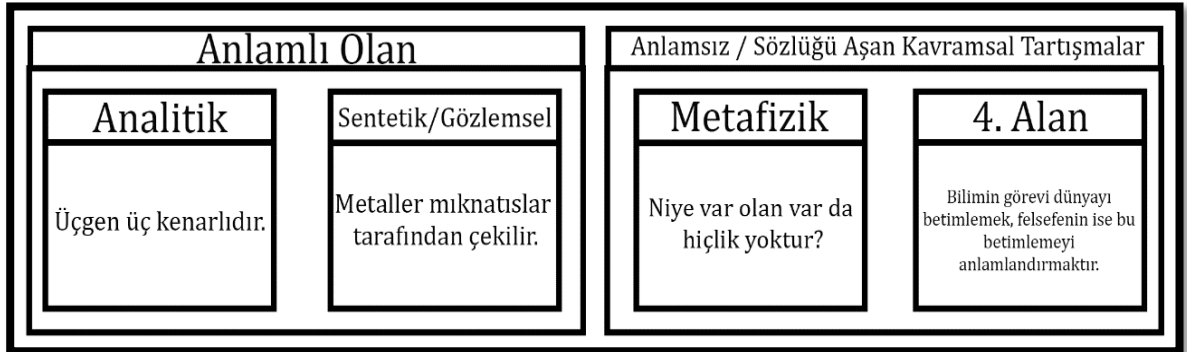
3.2. SÖZLÜĞÜ AŞAN KAVRAMSAL TARTIŞMALAR

Viyana Çevresi'nin epistemolojik çerçevesi, anlamlı kabul edilen önermeleri iki ana kategoriye ayırmaktadır. Bu kategoriler, bir yandan mantıksal ve dilsel yapı ile belirlenen analitik önermeleri, diğer yandan duyuşal deneyimler ve gözlemler aracılığıyla doğrulanabilen empirik önermeleri kapsamaktadır. Analitik önermeler, önermelerin doğruluğunu belirlemek için dış dünyadaki gözlemlerden bağımsız olarak mantıksal çözümleme ve dilsel yapı kullanılarak doğrulanabilen ifadeler olarak kabul edilir. Empirik önermeler ise, doğrudan gözlem veya deney ile test edilebilen, dünya hakkında bilgi edinmemizi sağlayan, duyuşal veriye dayalı doğrulamalar içermektedir. Bu iki kategori, Viyana Çevresi'nin bilimsel bilgiye ulaşmada temel birer yapı taşı olmasının yanı sıra, anlamın sınırlarını belirlemede de belirleyici rol oynamaktadır. Viyana Çevresi, analitik ve empirik kategoriler dışında kalan tüm önermeleri, yani metafiziksel söylemleri anlamsız olarak nitelendirir. Metafiziksel söylemler, gözlem ve deneyle doğrulanamayan, mantıksal yapıları açısından da anlamsız veya belirsiz olan önermeler olarak değerlendirilmektedir. Sözlüğü aşan ve empirik olmayan önermeler metafizik yani, anlamsız kabul edilmeliydi.

Bununla birlikte, eleştirmenler, Viyana Çevresi'nin metafizik karşıtlığını temellendirme çabaları ile kendi ürettikleri argümanlar arasında tutarsızlık bulunduğunu savunurlar. Eleştiri, bu tutarsızlığın, çevrenin açıkça tanımladığı analitik ve empirik önermelerin ötesinde, farkında olmadıkları ya da bilinçli olarak yarattıkları dördüncü bir alan aracılığıyla felsefi üretime imza attıkları şeklinde özetlenebilir. Bahsedilen dördüncü alan, ne analitik önermelerin dilsel ve mantıksal yapısına ne de empirik önermelerin gözleme dayalı niteliklerine uygun düşmemektedir. Eleştiri, Viyana Çevresi'nin doğrulamacılık ilkesini -dolayısıyla metafizik karşıtlığını- temellendirirken tutarsızlıklar yarattığını, çünkü yalnızca keskin bir analitik ve empirist bakış açısıyla yola çıkarken, kendi ürettikleri argümanlar ve felsefi düşüncelerinde bu kriterlere uymadıklarını ileri sürülmesidir. Bu eleştiri, Çevre'nin analitik ve empirik kategorilerin ötesindeki bir alanı farkında olarak ya da olmayarak ortaya koyduğunu savunur. Bu yeni alan ne analitik önermelerin mantıksal yapısına ne de empirik önermelerin gözlemlerine dayalı yapısına ait bir alan değildi. Bu üç alanın “ötesinde” yeni bir alanda yarattıkları dördüncü bir alanda felsefe üretiyorlardı. Zira, bu alan empirik bir boyuttan yoksun olmasının yanı sıra analitik nitelikler de taşımamakta; dolayısıyla sözlüğü aşan kavramsal tartışmaların alanı olarak nitelendirilebilecek bir yapı arz etmektedir. Kendi ölçütlerine göre anlamsız kabul edilmesi gerekirken, sözlüğü aşan bir yapıya sahip olmasına rağmen metafizik olarak değerlendirilmemektedir.

Sözlüğü aşan kavramsal tartışmalar alanında metafizik olmayan bir alanda felsefe ürettiklerine inanıyorlardı ancak eleştirilere göre bu alan metafizik alandan farklı değildi. Viyana Çevresi'nin kimi önermeleriyle durumu daha net ortaya koymak gerekirse, “Felsefede derinlik olmamalı, her şey yüzeyde ve apaçık ortaya konulmalıdır”, “Metafizik, insan aklının boy ölçüşemeyeceği bir etkinlik olduğundan daha fazla kullanılamaz”, “Felsefenin görevi yeni bilgi üretmek değil, bilimin dilini ve yöntemini mantıksal bir analizle açıklığa kavuşturmadır”, “Felsefe ile önermeler aydınlatılmakta, bilimlerle doğrulanmaktadır” ve “Bilimin görevi, dünyayı doğrudan verilenlerden inşa etmektir; amacı, dünyaya dair tüm ifadelerin sınırlı sayıda temel kavram ve ilişkiden türetililebileceği bir sistem oluşturmaktır”. Bu verilen örnekleri temellendirirken Viyana Çevresi, bu önermeleri kendileri için bir üst dil olarak kurguluyor ve bu kurgulanan üst

dili bir tür *metot alanı* olarak görüyorlardı. Felsefî sistemleri, içerik ve biçim olarak, ortaya koydukları kurallar ve yöntemler ile şekillendi. Örnek olarak verilen önermeler

Şekil 1: Eleştirmenlere Göre Viyana Çevresi'nin Kendi Önermelerini Sınıflandırışı
Yazar tarafından çizilmiştir.

tam da bu “dördüncü alan”a aitti. Ne analitik önermelerin sınırları içerisinde ne de empirik önermelerin deneysel yapısı çerçevesinde konumlanmıyorlardı; zira, kendi iddiaları doğrultusunda Çevre, bu alanı metafizik olarak nitelendirmesi gerekirken, aksine kapsamlı tartışmaların yürütüldüğü metafizik olmayan bir zeminde felsefe ürettiklerine inanmaktaydılar. Buna karşın, eleştirmenler, bu yeni alanın özünde metafizikten farklı olmadığını savunmaktadırlar.

Örnek üzerinden açmamız gerekirse, Carnap'ın *The Logical Syntax of Language* eserinde ileri sürdüğü Language I ve Language II, farklı mantıksal ve matematiksel yaklaşımları temsil eden iki ayrı dilsel çerçevedir. Language I, sezgiciliğin ilkelerine uygun olarak inşa edilmiş bir yapıcı -*constructivist*- dildir. Bu dilde yalnızca sonlu yöntemlerle doğrulanabilir ifadeler bulunur ve sezgisel matematikteki hesaplamalar için bir temel oluşturur. Bu yapı, özellikle sezgisel matematiğin kesinlik ve yapı kurallarını karşılamak için tasarlanmıştır. Öte yandan, Language II, klasik matematiği ve bilimsel teorileri yansıtan daha geniş ve esnek bir dildir. Bu dil, sınırsız niceleme, belirsiz formüller ve küme teorisi gibi klasik matematiğin unsurlarını içerir. Ayrıca, Language II, Language I'in kavramlarını tanımlayabilecek bir üst dil olarak da işlev görür ve bilimsel analiz için daha uygundur. Carnap, her iki dilin de belirli amaçlar için kullanışlı olabileceğini, ancak hiçbirini için “tek doğru dil” iddiasında bulunulamayacağını vurgular. Language I, sınırlı ve kesinlikle tanımlanmış kurallara ihtiyaç duyan yapıcı matematiksel çalışmalarda tercih edilirken, Language II fiziksel büyüklükler, reel analiz ve küme teorisi gibi daha karmaşık kavramları ifade etmek için gereklidir. Carnap, bu dillerin seçimini amaçlara bağlı bir

araşsalcılıkla ele alır ve bilimsel tartışmalardaki dogmatik yaklaşımlardan kaçınılması gerektiğini savunur.

Sezgicilikle ilgili tartışmaların tüm artı ve eksilerinin bir hesaplama (calculus) biçimlerine ilişkin olduğu fark edildiğinde, sorular artık 'Bu ya da şu şey nedir?' şeklinde sorulmayacak, bunun yerine 'Oluşturulacak dilde bu ya da şu şeyi nasıl düzenlemek istiyoruz?' ya da teorik bir açıdan 'Dili şu ya da bu şekilde inşa edersek ne tür sonuçlar ortaya çıkar?' şeklinde sorulacaktır. Bu yaklaşım, birçok tartışmayı kısırlaştıran dogmatik tutumu ortadan kaldırır. Burada Language I'i, belirli bir dil olarak ve sezgiciliğin öngördüğü bazı koşulları karşılayacak şekilde inşa ettiğimizde, bunun tek mümkün veya haklı dil biçimi olduğunu öne sürmüyoruz (Carnap, 1937: §16).

Carnap, Language II'yi, Language I'den daha geniş bir ifade gücüne sahip olduğu için doğrulamacılığın mantıksal yapılarını ve ilkelerini incelemek için daha uygun bir üst dil olarak önerir. Bu, doğrulamacılık gibi bir felsefi ilkenin kendi kendini doğrulayamaması problemine çözüm getirir. Yani, doğrulamacılık gibi soyut bir ilkeden türetilen mantık ve kavramlar ancak daha kapsamlı ve esnek bir dil çerçevesi içinde doğru bir şekilde ele alınabilir ve incelenebilir. Language II, bu tür ilkeleri incelemek için gerekli olan mantıksal yapıları sunar ve daha fazla esneklik sağlar.

Buradan da anlaşılacağı üzere kendi argümanları ortaya koydukları bu üç alanda da değildi. Yani, yeni bir dördüncü alan yaratıyorlardı. (1) sentetik önermeler, (2) analitik önermeler ki bu önermeler sözlükle sınırlı alandadır, (3) metafizik yani anlamsız önermeler ve (4) kendi felsefelerini temellendirmekle yükümlü olan önermeler. Üçüncü ve dördüncü alan ise sözlüğü aşan kavramsal alanlardır ve felsefe tam da bu alanlarda iş görmektedir. Bu dördüncü alan kendi kurdukları mantık çerçevesinde kendi felsefelerini temellendiriyordu fakat bu tutum kendi ölçütlerinin dışında kalan anlamsız olan bir alan olmak mecburiyetindeydi. Kendileri sürekli olarak doğrulanabilir olan ve olmayan cümleler etrafında felsefe üretirken bu yeni alanı savunmalarında gösteriyorlardı. Çünkü metafiziği elemek için ortaya koydukları alan tam da metafizik bir alandı. Kavramsal alanı sadece sözlükle sınırlamak sözlüğü aşan bir tutumdur. Tabii bu durumu kabul etmediler: Carnap'a göre analitik dil, yalnızca dilin yapısı ve mantığı ile ilgilidir, sentetik dil ise dünyadaki nesneler ve gözlemlerle ilgilidir. Metafizik ya da sözlüğü aşan kavramsal alan ise geçersiz ya da anlam dışı dilsel ifadeleri kapsar. Bu yapıları anlamak için de bir üst dil kullanılır; bu dil, dünyadaki nesnelerle ilgili değil, dilin mantık ve kurallarını anlamak için kullanılır. Fakat bu durum koydukları ilkeye tersti ve

eleştirdikleri metafiziğin ta kendisiydi; nitekim kavramsal tartışmalar sözlükle sınırlı olmalıydı. Carnap, erken dönemlerinde Wittgenstein'in anlam anlayışını benimseyerek anlamı yalnızca gözlemsel doğrulama ile ilişkilendiriyordu, ancak zamanla bu anlayıştan çıkarak anlamı dilin yapısal ve mantıksal kurallarına dayalı olarak ele aldı. Başta, metafiziksel cümleleri anlamlı ya da anlamsız olarak sınıflandırmanın yerine, bilimsel ve felsefi dildeki cümleleri tamamen formel terimlere çevrilebilen ve çevrilemeyenler olarak ayırmaya başladı. Bu yaklaşımda, gözlem cümleleri gibi doğrudan doğrulanan ifadeler anlamlı kalırken, metafiziksel ifadeler anlamsız kabul edildi. Ancak sonraları, anlamı, dilin kurallarına uygun bir şekilde belirlenen şematik bir olgu olarak kabul etti. Carnap, bu dönemde anlamın belirlenmesinin yalnızca sentaks, mantık ve semantik kurallarının bir birleşimiyle yapılması gerektiğini savundu ve soyut semantik varlıklara dayalı anlam kavramlarını reddederek, anlamı pratik bir mesele olarak ele aldı (Carnap, 2011).

Eleştirilere göre, Viyana Çevresi'nin ortaya koyduğu dördüncü alan ve öne sürdükleri çoğu önerme, doğrulamacılığın anlamlılık kriterlerine uygun düşmemekte ve bu kriterlerin dışında bir alan olan meta-felsefeye ait görünmektedir. Bu durum özellikle kendileri felsefeye belirli ölçütler ve kriterler koyduklarında ortaya çıkmaktadır. Örnek olarak, *“Bilimin görevi, dünyayı doğrudan verilenlerden inşa etmektir; amacı, dünyaya dair tüm ifadelerin sınırlı sayıda temel kavram ve ilişkiden türetilebileceği bir sistem oluşturmaktır”* ifadesi ne analitik ne de deneysel olarak doğrulanabilir. Analitik ifadeler, yalnızca tanımları veya mantıksal yapıları gereği doğru olan ifadelerdir; bu ifade ise bilime yönelik *normatif* bir iddia içerir ve bu nedenle analitik değildir. Aynı zamanda, deneysel doğrulanabilirlik, bir ifadenin empirik gözlemlerle sınanabilmesini gerektirir. Ancak bu ifade, bilimsel yönteme ilişkin bir ideal veya önerme sunduğu için gözlem yoluyla doğrulanamaz. Viyana Çevresi'nin doğrulama ilkesine göre böyle bir ifade anlamsız ve dolayısıyla metafizik olarak değerlendirilmelidir. Çünkü ne analitik bir hakikat sunar ne de deneysel olarak sınanabilir. Aynı şekilde bir başka örnek olarak *“Mantıkta ahlak yoktur”* önermesi de mantık ile ilgili olduğundan zaten bu önermenin deneysel olması beklenemez ve önermenin herhangi bir mantıksal yani, analitik bir boyutu da bulunmamaktadır yani, sözlüğü aşmadığı söylenemez. Bu durum, Viyana Çevresi üyelerinin kendi metodolojilerini açıklarken, doğrulama ilkesi dışında kalan metafizik ifadeler kullandığını ve böylece kendi standartlarına istisnalar getirdiğini

gösterir. Bu bağlamda, Viyana Çevresi'nin kendi öne sürdüğü bazı ifadeler, ilkenin özünü zayıflatan bir paradoks oluşturmaktadır. Dolayısıyla Çevre üyeleri, metafizik bir alanda konuşmak mecburiyetinde kalıyorlardı. Çünkü bu alan kendi getirdikleri anlamlılık yani metafizik olup olmama ölçütünde sınıfta kalacak bir alandır -nitekim ne gözlemseldir ne de sözlükle sınırlıdır-. Doğrulamacılık ilkesini bir tavsiye, bir ölçüt olarak ortaya koymak ve felsefenin nasıl çalışmasını gerektiğini belirlemek sözlüğü aşan kavramsal bir tartışma alanıdır.

Çünkü pozitivistler sadece bu iki ifade türünü tanıyorlardı. Acaba bu, herhangi bir türden bir ifade yerine başka bir şey olabilir mi? Bir kural ya da tavsiye, bazı cümleleri anlamlı kabul etmeye yönelik bir yönlendirme, düşüncemizde deneysele sadık kalma uyarısı olabilir mi? Kendilerine hâlâ pozitivist diyen çoğu pozitivistin bu yorumuna yöneldiği görülmektedir. Bu işe yarar mı? Maalesef hayır (Blanshard, 1962: 248).

Tüm bunlardan doğal olarak doğan sonuç, anlamlılık ölçütü olan doğrulamacılık ilkesine uymadıklarından ve sözlüğü aşan kavramsal tartışmaların ya da anlamsız cümlelerin yeri metafizik bölge olmaları nedeniyle, kendilerinin de metafizik yaptıklarıdır. Çünkü ortaya koydukları bu istisnai dördüncü alan kendi kriterlerine uymamaktadır, yani metafiziktir. Sözlüğü aşan kavramsal tartışmaların bir bölümünü, yani kendi önermelerini, anlamlı sayarken diğer sözlüğü aşan kavramları, yani metafiziği, anlamsız saymak çelişik bir durumu doğuruyordu. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da Viyana Çevresi, metafizik cümlelerin anlamsız olduğunu söyleyerek, dar bir metafiziğe kendilerini hapsetmişlerdir. Kendi yaptıklarından başka hiçbir metafiziğin yapılamaması sonucunda da dogmatik bir felsefe meydana gelmiştir.

Mantıksal pozitivizm, hali hazırda metafizik bir karakter taşıyan ifadeler içerir. "Metafizik saçmadır" ifadesi metafiziktir. Metafizikte devrimler yoktur; yalnızca uyarılar vardır. Bu alanda çok ileriye götürülmüş bir uyarı, uyarının yöneldiği hata ile aynı hatanın yapılmasına yol açar. Bütün metafiziği saçma olarak görme nominalizmi şimdi acı verici bir şekilde tanıdık hale gelmiştir. Bu, metafiziksel bir pozisyonudur ve açıkça kabul edilmemiş olmasından dolayı daha az metafiziksel değildir. Anlam deneyiminde, nominalizmin soyut yapılarıyla örtüşen bir şey yok gibi görünmektedir. Eğer mantıksal pozitivizmin bir metafiziği olacaksa, bu kesinlikle uygun bir metafizik gibi görünmemektedir. Çünkü nominalizm, kendini reddeden bir aksiyomu içeren bir metafiziktir (Feibleman, 1951: 59).

Toparlayacak olursak eleştiriye göre, Viyana Çevresi, doğrulamacılık ilkesine dayanarak tüm bilgi iddialarını anlamlı ve anlamsız olarak ayırmayı hedeflemiştir. Ancak, bu yaklaşımın uygulamada birçok sınırlılıkla karşılaştığı ve bu sınırlılıkların, Çevre'nin ortaya koyduğu epistemolojik modelin tutarlılığını zayıflattığı ileri sürülmektedir.

Özellikle, yalnızca doğrulamacılık ilkesi değil, aynı zamanda Çevre'nin kendi öne sürdüğü diğer birçok normatif öneriler de bu eleştirilerin merkezinde yer almaktadır. Örneğin, “Mantıkta ahlak yoktur” veya “Bilimin görevi dünyayı temel kavramlardan inşa etmektir” gibi ifadeler ne analitik ne de deneysel olarak doğrulanabilir. Bu durum, Viyana Çevresi'nin epistemolojik sistemine yönelik önemli bir paradoksu gündeme getirmektedir. Çevre, bu tür ifadeleri doğrudan dışlamak yerine, bunları meta-dilsel bir düzleme yerleştirerek “özel bir alan” olarak tanımlamış ve böylelikle eleştirilerden korunmaya çalışmıştır. Ancak bu yaklaşım, Çevre'nin felsefi iddialarının evrenselliğini zayıflatan bir sorunlar dizisini de beraberinde getirmiştir.

Viyana Çevresi'nin bilgi sistemi dört ana alana ayrılarak incelenebilir. İlk alan, protokol önermeleri adı verilen, doğrudan gözleme dayalı ve empirik olarak doğrulanabilir ifadelerden oluşur. Bu önermeler, bilimsel bilgi üretiminin temel taşları olarak kabul edilir ve Viyana Çevresi'nin bilgi hiyerarşisinin en alt basamağını oluşturur. Protokol önermeleri, gözlemlerle birebir örtüşmesi gereken ifadelerdir ve bu nedenle doğrudan deneyimden türetilmiş, nesnel gerçekliği temsil eden bir yapıya sahip oldukları varsayılır. Ancak, bu önermelerin mutlak nesnelliği ve tarafsızlığı, eleştirmenler tarafından sorgulanmaktadır. Gözlem dahi, dilsel ve kavramsal çerçeveden bağımsız değildir; dolayısıyla, protokol önermelerinin saf, nötr ve tamamen nesnel bir bilgi temeli sunduğu iddiası tartışmalıdır. Gözlemi yorumlayan dilin kendisi, bu önermelerin inşasında etkin bir rol oynar ve bu durum, Viyana Çevresi'nin bilgi sisteminin başlangıç noktasındaki güvenilirliğini zayıflatır. İkinci alan, matematiksel ve mantıksal önermelerin oluşturduğu alandır. Matematik ve mantık, biçimsel kurallara dayalı bir sistem içinde işlediği ve doğruluklarının bu sistemin içsel tutarlılığıyla belirlendiği için analitik önermeler kategorisine dâhil edilir. Örneğin, bir matematiksel teoremin doğruluğu, aksiyomlar ve kurallar çerçevesinde değerlendirilir. Ancak, bu alanın bilgi sistemindeki statüsü de eleştirilerin hedefi olmuştur. Matematiksel ve mantıksal ifadeler, doğrulamacılık ilkesi bağlamında empirik bir temel sunmaz; dolayısıyla, bu ifadelerin anlamlılık statüsü yalnızca biçimsel tutarlılıklarına dayandırılır. Viyana Çevresi, bu alanın analitik doğasını vurgulayarak, onun epistemolojik statüsünü güçlendirmeye çalışsa da bu tür ifadelerin anlamlılık kriterine dayalı olarak konumlandırılmasında belirsizlikler bulunmaktadır. Üç ve dördüncü alan sözlüğü aşan kavramsal tartışmaların yeridir. Üçüncü alan, Viyana

Çevresi'nin temel eleştirilerinden birini yönelttiği metafiziksel önermelerdir. Çevre, metafiziksel ifadeleri doğrulamacılık ilkesi çerçevesinde anlamsız olarak nitelendirmiştir. Bunun nedeni, bu tür ifadelerin ne analitik ne de deneysel doğrulanabilirliğe sahip olmasıdır. Örneğin, "Evrenin bir amacı vardır" veya "Zamanın başlangıcı yoktur" gibi metafizik önermeler, Viyana Çevresi tarafından anlamlılık sınırlarının dışında bırakılmıştır. Ancak, bu yaklaşım da ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Metafiziksel ifadelerin tamamen dışlanması, bu tür ifadelerin felsefi değerini ortadan kaldırmamaktadır. Üstelik bu ortadan kaldırma yaklaşımının kendisi de metafizik bir tutumdur. Son olarak, dördüncü alan, Viyana Çevresi'nin kendi normatif önerilerini kapsamaktadır. Çevre, "Bilimin görevi dünyayı temel kavramlardan inşa etmektir" gibi ifadeleri ne analitik ne de empirik olarak temellendirebilir. Bu tür ifadeler, doğrulamacılık ilkesine dayalı anlamlılık kriterini karşılamazken, Viyana Çevresi bunları meta-dilsel bir düzlemde ele almayı tercih etmiştir. Ancak bu durum, Çevre'nin epistemolojik modelinin tutarlılığını zayıflatan bir paradoks yaratır. Eğer metafiziksel ifadeler, doğrulamacılık ilkesi gereği anlamsız olarak kabul ediliyorsa, aynı ilke çerçevesinde, Viyana Çevresi'nin kendi normatif önermelerinin de anlamsız olarak değerlendirilmesi gerekir. Bu çelişki, Viyana Çevresi'nin felsefi iddialarını savunma çabalarını zayıflatan temel bir sorun olarak ortaya çıkar.

Viyana Çevresi'nin bilgi anlayışı ve metodolojisi, bu dört alan bağlamında problemlerle karşı karşıyadır. İlk olarak, doğrulamacılık ilkesi başlangıçta evrensel bir anlamlılık kriteri olarak sunulmuşken, bu ilkenin yalnızca belirli türdeki cümlelerin anlamlılığını değerlendirebildiği görülmektedir. Bu, buyruk cümleleri gibi ifade türlerinin anlamlılık statüsünü belirleme konusunda yetersizliğe yol açar. İkinci olarak, metafizikçilerin, Viyana Çevresi'nin yöntemlerini benimseyerek kendi önermelerini yeniden çerçevelemesi, bu ilkenin metafiziği dışlama iddiasını geçersiz kılmaktadır. Üçüncü olarak ise, felsefi cümlelerin ister metafizik ister doğrulamacılık çerçevesinde ele alınsın ne analitik ne de empirik bir temel sunduğu açıktır. Bu durum, Viyana Çevresi'nin kendi epistemolojik sisteminin anlamlılık iddialarını tartışmalı hale getirmektedir.

Doğası gereği bir önerme niteliğinde olan sonuçlar kategorik değildir. Görünüşe göre Pozitivistler çifte standartla hareket etmektedir. Tüm geleneksel filozoflara dar bir bilimsel bakış açısını benimsememeleri ve felsefeyi bilimin mantığına indirgememeleri nedeniyle

suçlama yöneltmektedirler. Pozitivistler bireysel olarak felsefenin tam olarak ne olduğu konusunda farklılık gösterebilir. Felsefenin görevi sözcüklerin ve ifadelerin anlamını açıklığa kavuşturmak olabilir; konusu, bilimin önermeleri, kavramları ve teorileri olabilir; dilin mantıksal sentaksını ve anlambilimini araştırabilir, ancak metafiziğin şiirselliğiyle ilgilenmez. Ancak, felsefenin bilimsel bir bakış açısıyla sınırlandırılmasını haklı çıkarması istendiğinde, pozitivist yalnızca yeterli gördüğü bir öneri sunduğunu söyler. Bilimle ilgilenirken bir seyirci, ancak metafiziğe karşı kampanya yürütürken bir haçlıdır (Freeman, 1953:177).

Doğrulamacılık ilkesine dayalı bilgi anlayışı hem normatif hem de metafizik ifadeler karşısında tutarsız bir görünüm sergilemiştir. Viyana Çevresi'nin epistemolojik modeli, kendi içinde çelişkiler barındırmakta ve bu çelişkiler, metafizik karşıtlığı iddiasını etkisiz hale getirmektedir. Kural koyma yaklaşımıyla ileri sürülen anlamlılık kriteri, evrensellik iddiasını kaybetmekte ve metafiziksel ifadelerin tamamen dışlanması sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Bunun ötesinde de kendilerinin karşı olduğu'' metafizik bataklığa'' sürüklenmektedirler

3.3. BİLİMCİLİĞİN METAFİZİĞİ

Belirtildiği üzere Viyana Çevresi'nin temel gayesi bilimsel felsefe üretmektir. Kendileri hem politik hem de felsefi açıdan birçok sorunu bilimsel bakış ile çözümleyebileceklerini iddia ederler. Fakat eleştirilere göre bu bilimci yaklaşım,⁴⁰ bir yandan metafiziği gereksiz ilan ederken, diğer yandan kendi içerisinde metafiziği barındırdığı yönündeki eleştirilerden kaçamamıştır. Burt'te göre, bu durum, pozitivistin ilk büyük temsilcilerinden biri olarak gördüğü Newton'un bilimsel başarılarına bakıldığında görülür. Bu başarıların arkasında da metafiziksel varsayımlar yer alır. Newton, bilimsel yöntemini geliştirmiş ve metafiziksel açıklamalardan uzak durmaya çalışmış olsa da doğası gereği kaçınılmaz olarak kendi bilimsel sistemini metafiziksel varsayımlar üzerine inşa etmiştir. Örneğin, Newton'un mutlak zaman ve mutlak uzay anlayışları, onun bilimsel çalışmalarının temel dayanaklarını oluştururken, aynı zamanda açıkça metafiziksel nitelik taşır. Burt, Newton'un bu metafiziksel varsayımlarını örnek göstererek, pozitivist yöntemle metafiziği tamamen dışlamanın mümkün olmadığını savunur. Newton'un bilime yaptığı katkılar, onun metafiziksel yaklaşımlarından

⁴⁰ Buradaki bilimcilikten kasıt bilimsel olma yaklaşımı değil, bilimi yegâne problem çözücü olmak görmek yani scientism'dir. Pozitivist olmanın yegâne koşulu budur hatta bu yaklaşım kendi fikrimce Pozitivizm'in tanımıdır. Daha sonra gelen kimi ilkesel kabullerin reddi kişiyi Pozitivist olmaktan kurtarmaz. Ki kendilerine Comte'çu anlamda "pozitivistler" isminin takılmasının sebebi de budur.

tamamen bağımsız değildir; aksine bu varsayımlar, bilimsel ilerlemenin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle, Viyana Çevresi'nin doğrulamacılık ilkesine dayalı olarak metafiziği tamamen dışlama çabası hem tarihsel hem de pratik açıdan sorunlu bir girişim olarak değerlendirilebilir. Zira metafizik, tıpkı mantıkçı empiristlerin kendi cümlelerinde de gördüğümüz gibi, bilimsel düşüncenin köklerinde yer almış ve bilimsel soruların çerçevesini şekillendiren önemli bir alan olmuştur. Metafizik olmadan bilimsel bir dünya görüşü oluşturmanın mümkün olup olmadığı sorusu, doğrulamacılık ilkesinin sınırlarını ve geçerliliğini yeniden düşünmeyi gerektirir. Burt'tün de işaret ettiği gibi, metafiziksel varsayımlar bilimsel yöntemin ve bilimsel ilerlemenin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu durum, doğrulamacılık ilkesinin, metafiziksel varsayımları eleştirmeye çalışırken, aynı zamanda kendi içerisinde bu tür varsayımlar barındırdığı gerçeğiyle karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır. Newton örneği, bilimin ve felsefenin birbirinden tamamen ayrılamayacağını, doğrulamacılık ilkesinin savunduğu gibi keskin sınırların çizilmesinin mümkün olmadığını göstermektedir.

Bu nedenle, pozitivistizmde son derece ince ve sinsi bir tehlike vardır. Metafizikten kaçınıcıyorsanız, kendinizi metafizikten uzak sanırken hangi tür bir metafiziği benimsemiş olabilirsiniz? Tabii ki söylemeye gerek yok, bu durumda metafiziğiniz bilinçsiz olduğu için eleştiriden uzak tutulacaktır; dahası, doğrudan argüman yerine ima yoluyla yayıldığından, diğer kavramlarınızdan çok daha kolay bir şekilde başkalarına aktarılacaktır. Newton'un ciddi bir öğrencisinin, hocasının önemli bir metafiziği olduğunu fark etmemesi, modern düşünce boyunca etkili olan Newtoncu ilk felsefenin yaygın etkisine son derece ilginç bir tanıklık sunar (Burt, 1925: 225).

Burt ve onun gibi düşünönlere göre, bilimde herhangi bir iddiada bulunmak bile, bir şekilde metafiziksel ön kabulleri barındırır. Bu nedenle, Newton pozitivist olmasına rağmen, onun da bir metafiziği vardır. Uzak, zaman, madde ve Tanrı kavramları metafizikseldir ve bu kavramlar modern düşüncemizin temelini oluşturur. Newton, bilimsel başarılarıyla birlikte, farkında olmadan büyük bir metafiziksel etki yaratmış ve hem modern bilime hem felsefeye kalıcı bir metafiziksel arka plan sağlamıştır. Dolayısıyla bilim, metafizik kimi temel kavramların üzerine oturtulduğundan “bilimsellik” adı altında metafizikten kaçamayız. Buna rağmen Viyana Çevresi, metafizik cümleleri doğrulamacılık ilkesiyle beraber felsefeden arındırdığını iddia ediyordu.

Viyana Çevresi'nin felsefi çerçevesi, bilimi metafizikten tamamen arındırılmış, nesnel ve saf bir bilgi alanı olarak görme eğilimiyle şekillenmiştir. Çevre'nin doğrulamacılık ilkesi, bilimin yalnızca empirik veriler ve mantıksal analize dayalı, metafiziksel içeriklerden tamamen bağımsız bir faaliyet olduğunu varsayar. Ancak eleştirilere göre, bu yaklaşım, bilimin doğasına ve tarihine dair bir incelemede bulunulduğunda önemli sınırlılıkları ve eksiklikleri beraberinde getirmektedir. Özellikle, bilimsel teorilerin inşasında ve uygulanmasında kaçınılmaz olarak yer alan metafiziksel öncüllerin varlığı, Viyana Çevresi'nin bu iddiasını güçsüzleştirmektedir. Bilimsel teoriler, yalnızca gözlemsel verilerden türetilmiş yargılar ve mantıksal çıkarımlar değildir; aksine, genellikle gözlemlerin ötesine geçen varsayımlar ve kavramsal çerçevelerle şekillenir. Örneğin, doğa yasalarının evrensel ve değişmez olduğu fikri, bilimsel pratiğin temel dayanaklarından biridir. Ancak bu tür bir varsayım, empirik olarak doğrulanabilir olmaktan çok, metafiziksel bir kabul niteliği taşır. Benzer şekilde, bilimsel gerçeklik anlayışında belirli bir ontolojik çerçeveye dayalı öncüller yer alır. Atomların, kuvvetlerin veya alanların varlığı gibi temel bilimsel kavramlar, gözlemlenebilir dünyayı açıklamak için geliştirilmiş teorik araçlardır; fakat bu araçların doğrulanabilirliği, onları mutlak anlamda metafiziksel içeriklerden arındırılmış kılmaz. Bu bağlamda, Viyana Çevresi'nin bilimi metafizikten tamamen bağımsız bir alan olarak konumlandırma çabası, bilimsel teorilerin doğasını eksik anlamaktan kaynaklanmaktadır. Dahası, bilim tarihi incelendiğinde, metafiziksel kavramların ve çerçevelerin bilimsel ilerlemede oynadığı kritik rol açıkça görülebilir. Newton'un evrensel yerçekimi teorisi, yalnızca deneysel verilere değil, aynı zamanda uzaktan etki kavramı gibi dönemin metafiziksel düşüncelerine dayanmaktadır. Benzer şekilde, Einstein'ın görelilik teorisi hem empirik doğrulamaların ötesine geçen hem de zaman ve mekân kavramlarını yeniden tanımlayan metafiziksel/kavramsal bir dönüşümü temsil eder. Bu örnekler, bilimsel ilerlemenin yalnızca doğrulanabilir önermelerle değil, aynı zamanda metafiziksel düşünceyle ve belli bir kavramsal çerçeveye iç içe geçmiş bir süreç olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, metafiziği yani, sözlüğü aşan kavramsal tartışmaları anlamsız sayan bir yaklaşım, bilimsel teorilerin tarihsel gelişimini ve pratiğini anlamada yetersiz kalmaktadır.

Viyana Çevresi'nin bilimselci yaklaşımının temel ilkeleri, bilimsel yöntemin mutlak geçerliliği ve bilginin yalnızca bilim aracılığıyla edinilebileceği gibi iddialardan oluşur.

Bu iddialar, bilimsel araştırmaların ötesine geçen, doğrulanamaz ve yanlışlanamaz bir ön kabul niteliği taşır. Bilimin bilgi edinmedeki üstünlüğüne ilişkin bu görüş, doğası gereği metafiziksel bir varsayımı içerir. Çünkü bilimsel yöntemin mutlak geçerliliği iddiası, kendisinin bilimsel olarak doğrulanmasını gerektirir. Ancak, bilimsel yöntemi doğrulamak için kullanılan argümanlar da bilimsel yöntemin kendisine dayandığından, bu durum bir tür döngüsel akıl yürütmeye yol açar. Örneğin, “Bilim dışındaki bilgi kaynakları güvenilirmezdir” şeklindeki bir önerme ne analitik ne de empirik bir temele dayanabilir; bu önerme, bilimsel yöntemin üstünlüğünü bir aksiyom olarak kabul eder. Dolayısıyla, Viyana evresi'nin bilimselci yaklaşımı, bilimin epistemolojik otoritesini savunurken, aslında bilimsel yöntemin sınırlarını aşan bir metafiziksel pozisyon benimser. Bilimin sınırlarını aşan bu metafiziksel temel, bilginin çeşitliliğini ve çok yönlülüğünü anlamada yetersizliklere yol açabilir. İnsan deneyimi, yalnızca bilimsel ölçüm ve gözlemlerle sınırlı değildir. Dolayısıyla, Viyana evresi'nin bilimselci yaklaşımına dayalı bilgi anlayışı, bu tür bilgi biçimlerini reddederek epistemolojik bir indirgemeciliğe yol açar ve bilgi anlayışını daraltır. Eleştirilere göre, bilimsel bilginin üstünlüğü fikri, yalnızca bilgiye dair bir yaklaşım olmakla kalmaz; aynı zamanda ontolojik bir iddia da içerir. Viyana evresi'nin bilimselci yaklaşımı, evrenin sadece fiziksel süreçlerden oluştuğunu ve bu süreçlerin bilimsel yöntemle tamamen açıklanabileceğini öne sürer. Ancak, bu iddia da bilimsel olarak kanıtlanabilir bir önerme değildir. Örneğin, bilincin doğasına dair sorular, bilimsel açıklamaların ötesine geçen metafiziksel bir boyut taşır. Bilim, bilinç gibi fenomenleri açıklamak için empirik yöntemlere dayanabilir; ancak, bilincin tüm yönlerini bu yöntemlerle kavrayıp kavrayamayacağı sorusu, bilimsel değil, metafiziksel bir sorudur. Viyana evresi'nin bilimselci yaklaşımı, bu tür metafiziksel soruları genellikle dışlayarak ya da bilimsel bir çerçeveye yeniden yorumlayarak kendi pozisyonunu güçlendirmeye çalışır. Ancak, bu yaklaşım, metafiziksel varsayımları tamamen ortadan kaldırmaktan ziyade, bunları örtük bir şekilde kabul eder.

Ayrıca, Viyana evresi'nin bilimselci yaklaşımının bilimi biricik bilgi kaynağı olarak görmesi, bilimin tarihi ve pratiği bağlamında da eleştiriye açıktır. Bilimsel bilgi, zaman içinde değişen, gelişen ve hatalardan arınan bir süreçtir. Tarih boyunca birçok bilimsel teori, başlangıçta doğru kabul edilmiş, ancak zamanla daha kapsamlı teorilerle yer

değiştirmiştir. Örneğin, Newton fiziği, bir dönem evrenin işleyişine dair mutlak doğrular sunduğu düşünülen bir çerçeve iken, Einstein'ın görelilik teorisi bu çerçeveyi genişletmiştir. Bu tür değişimler, bilimin kesinlik ve nihai doğruluk iddialarına dayalı bir epistemolojik üstünlüğe sahip olmadığını gösterir. Viyana Çevresi'nin bilimselci yaklaşımı, bilimin değişken ve tarihsel doğasını göz ardı ederek, bilimi sabit ve değişmez bir bilgi kaynağı olarak idealize eder. Bu durum, Viyana Çevresi'nin bilimselci yaklaşımının da metafiziksel bir çerçeveye dayandığını ortaya koyar.

Sonuç olarak, Viyana Çevresi'nin bilimselci yaklaşımı, bilimsel yöntemi bilgi edinmede tek geçerli yol olarak sunarken, bu iddiasını doğrulamak için kaçınılmaz olarak metafiziksel yani belli bir kavramsal çerçevenin gerçekliği üzerine bir zemin üzerine inşa edilir. Bilimin üstünlüğü iddiası hem epistemolojik hem de ontolojik düzeyde doğrulanamaz bir ön kabul niteliği taşır ve bu nedenle bilimsel olmaktan ziyade metafiziksel bir nitelik taşır. Bilim, şüphesiz insan bilgisinin önemli bir kaynağıdır; ancak, bilginin yalnızca bilimsel yöntemle elde edilebileceğini savunmak, bilimin sınırlarını aşan metafizik bir yaklaşımı temsil eder. Bu nedenle, Viyana Çevresi'nin bilimselci yaklaşımına dair iddialar, metafiziksel bir temel üzerinde yeniden değerlendirilmeyi gerektirir.

3.4. PRAGMATİZM SİĞİNAĞI

Özellikle geç dönem mantıkçı empiristler, bu eleştirilerden kurtulmak için bunun kendi kurdukları bir mantık olduğu ve işlevsel olarak çalıştığı için doğru kabul edilmesi gerektiğini, felsefeye araçsal bir bakış açısı ile bakılması gerektiğini ileri sürebileceklerini iddia eder. Bu bakış açısında olan kişiler, doğrulamacılık ilkesine yönelik eleştirilerden kurtulmak için, bu ilkenin işlevsel bir mantık sistemi içinde doğru kabul edilmesi gerektiğini savunabilirler.

Dolayısıyla, kriterin faydacılıkla savunulması, onun doğruluğunun önceden kabul edilmesine dayanır. Sözleşmeler keyfidir, çünkü onları dilediğimiz zaman ihlal etme özgürlüğüne sahibiz. Ancak pozitivistler, bilimin metafiziklere tercih edilmesini bu anlamda bir sözleşme olarak görmezler. Gerçekten de bazen bunun öyleymiş gibi yazmışlardır. Profesör Ayer şöyle yazmıştır: “Gerçekten de anlamın farklı bir kriterini kabul etmek ve böylece ‘anlam’ kelimesinin yaygın bir şekilde kullanıldığı yollardan birine karşılık gelebilecek bir alternatif tanım üretmek her bireye açıktır”. “Bununla birlikte,” diye devam etmiştir, Doğrulama ilkesini karşılamadığı takdirde bilimsel hipotezlerin veya ortak akıl beyanlarının genellikle anlaşıldığı tarzda anlaşılabilirliğini düşünmüyorum.” Bu son cümle ışığında, pozitivistlerin kullanım hakkında önerdikleri

şeyin aslında bizim alıp almamakta özgür olduğumuz bir şey olmadığı oldukça açıktır (Blanshard, 1962: 241).

Bu savunma, sistemin yalnızca kendi içinde tutarlılığını esas alır. Ancak bu yaklaşım, dışarıdan bakıldığında felsefi açıdan ciddi sorunlara yol açar. Bir mantık sistemi kendi içinde tutarlı ve işlevsel olabilir, ancak bu onun evrensel doğruluk iddiasında bulunmasına yeterli bir dayanak sağlamaz. Örneğin, dama oyununda kullanılan kurallar kendi içinde bir düzen ve işlevsellik gösterir ancak bu kuralların dış dünyaya dair bir gerçeklik taşıdığı iddia edilemez. Aynı şekilde, pozitivistlerin doğrulamacılık ilkesi de kendi kurallarını koyarak anlamlılık ve doğruluğu belirleme çabası içinde görünmektedir. Bu durum, dışarıdan eleştiriye kapalı bir sistem yaratır ve bu da felsefi olarak savunulamaz bir durumu işaret eder. Pozitivistlerin bu sistemin işlevselliğini bir doğruluk ölçütü olarak kabul etmeleri, onların anlamlılık kriterlerini bir tür normatif yapı olarak görmelerine yol açmaktadır. Ancak bu normatifiklik, doğrulamacılık ilkesini bir tür metafiziksel ön kabul haline getirir. Bu durum, pozitivistlerin kendi koyduğu kriterlerin dışına çıkmadığını ve dışarıdan bir değerlendirmeye kapalı bir sistem kurduğunu ortaya koyar. Bu tür bir yaklaşım, pozitivistlerin eleştiriye açık olması gereken doğasını zayıflatır. Felsefi bir sistemin işlevselliği, yalnızca kendi içinde değil, aynı zamanda dışsal eleştiriler karşısındaki dayanıklılığı ile de değerlendirilmelidir. Pozitivistlerin bu yaklaşımı, ilk bakışta mantıklı ve tutarlı bir savunma gibi görünebilir; çünkü bir mantık sistemi içindeki her ilkede olduğu gibi doğrulamacılık ilkesi de o sistemin işleyişi içerisinde bir anlam taşır. Ancak eleştirmenlere göre bu tür bir yaklaşım, doğrulamacılığın felsefi ve epistemolojik bir temele dayandırılması gereken bir ilke olduğunu göz ardı eder. Bu noktada, doğrulamacılık ilkesinin yalnızca mantıksal bir yapı içinde geçerli olmasının, felsefi anlamda herhangi bir devrim ya da dönüşüm yaratmadığı açıkça görülmektedir. Pozitivistler, doğrulamacılık ilkesini bir tür *pragmatik* çözüm olarak sunmakta, fakat bu çözüm, metinlerinin felsefi derinliğini ya da ontolojik temellerini sorgulamadan mevcut mantık çerçevesiyle sınırlı kalmaktadır. Bu durum, epistemolojinin ve mantığın, toplumsal bağlamlarda ve özellikle bilimsel bağlamlarda fonksiyonel olabilecek şekilde yapılandırıldığını savunurken, bu yapıların ötesindeki daha derin ve temel sorgulamalara kapalı bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Ayrıca, doğrulamacılık ilkesinin yalnızca bir mantık oyununa indirgenmesi, pozitivistlerin kendi sınırlarını bir kez daha ortaya koymaktadır.

Eleştirilere göre, pozitivistlerin doğrulamacılık ilkesine dayalı yaklaşımları, bu ilkeyi bir mantık sistemi içerisinde işlevsel olarak doğru kabul etmelerine rağmen, felsefi bağlamda bir yenilik ya da derinlemesine bir dönüşüm sunamamaktadır. Bu yaklaşım, esasen, mevcut düşünce sisteminin bir yeniden üretimi olmaktan öteye geçememektedir. Pozitivistlerin doğrulamacılığı merkeze alarak geliştirdikleri felsefi argümanlar, büyük ölçüde, yalnızca kendi epistemolojik ve metodolojik ön kabullerini yeniden onaylayan bir çerçeve içerisinde kalmakta ve bu çerçeve, felsefi düşüncenin temelinde yer alan daha geniş ve çok yönlü sorgulamalara yeterince cevap vermemektedir. Bu durum, pozitivistlerin felsefi tartışmalarda kayda değer bir dönüşüm yaratamadıklarını ve dolayısıyla felsefi yenilik adına sunduklarının yalnızca pragmatizmin farklı bir biçimi olarak görülebileceğini ortaya koymaktadır. Böylelikle pozitivism, metafiziği ve sözlüğü aşan kavramsal tartışmaları dışlayan bir anlayış olarak kendisini ortaya koysa da bu yaklaşımıyla eleştirel felsefenin ve yenilikçi düşüncenin temel unsurlarını dışarıda bırakmaktadır. Pozitivistlerin, eleştiri ve savunma durumlarında, felsefi pozisyonlarını daha esnek ve kapsayıcı bir zeminde savunmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. Ne var ki, bu savunma sürecinde, başlangıçta “metafiziğe savaş açan fırtına birlikleri” olarak betimlenen pozitivistlerin zamanla daha barışçıl ve liberal bir felsefe kurgulamaya çalışan bir konuma evrildikleri görülür. Bu dönüşüm, bir yandan pozitivistlerin felsefi tutarlılıklarına gölge düşürmekte, diğer yandan da onları eleştirel düşüncenin daha geniş yelpazesinde etkisiz bir konuma yerleştirmektedir.

Tüm bölümü genel olarak değerlendirip özetlemek gerekirse; ilk eleştiri, doğrulamacılık ilkesinin kendi kendisini doğrulayamamış olmasıdır. Doğrulamacılık ilkesine göre, bir önerme analitik önermeler dışında ancak gözlemlerle doğrulanabilir, deneylerle test edilebilir olduğunda anlamlı sayılır. Ancak bu ilke kendisini doğrulamak için herhangi bir temel önerme sunamamaktadır. Doğrulamacılık, doğruluğu belirli bir önermenin gözlemlerle ve deneylerle teyit edilebileceğini savunsa da bu ilke kendisi için bir doğrulama mekanizması sunamamaktadır. Yani, doğrulamacılığın kendisi, başka her şeyin doğruluğunu test etmek için geçerli bir yöntem olsaydı dahi kendi geçerliliğini test edebilmek adına bir dayanak oluşturamamaktadır. Bu noktada, doğrulamacılığın epistemolojik geçerliliği, felsefi açıdan ciddi bir sorunla karşı karşıyadır. Çünkü bir teori

ya da ilke, kendisini doğrulayamıyorsa, onun geçerliliği ve mantıksal yapısı sorunludur. Bu durum, doğrulamacılığın kendi temel ilkeleri üzerinden bir güvence sağlayamadığını ve dolayısıyla felsefi bir dayanak olarak yetersiz kaldığını gösterir. Bu açıdan bakıldığında, doğrulamacılığın hem epistemolojik hem de felsefi anlamda tutarsızlık taşıyan bir yapı olduğu söylenebilir. Bu eleştiri, doğrulamacılığın temellerinin zayıf olduğunu ve farklı düşünsel alanlarda geçerliliği konusunda önemli soru işaretleri doğurduğunu göstermektedir.

İkinci eleştiri, doğrulamacılığın kural koyma stratejisinin üç temel sorunu ile karşı karşıya kalmasıdır. İlk olarak, doğrulamacılığın evrensel bir anlamlılık ölçütü sunmakta zorlanması büyük bir problemdir. Evrensel anlamlılık ölçütü oluşturmak, her türlü önerme için geçerli bir kılavuz belirlemek oldukça karmaşıktır. Doğrulamacılık, yalnızca doğrulanabilir önermeleri anlamlı kabul etmekle birlikte, bu önermelerin tamamını belirli bir ölçütle doğrulamak, sınıflandırmak ve anlamlılıklarını belirlemek oldukça zor bir süreçtir. Özellikle farklı düşünsel alanlarda, anlamlılık ölçütlerinin değişkenlik gösterdiği ve her bir alanda farklı kriterlerin geçerli olduğu göz önüne alındığında, evrensel bir anlamlılık ölçütü bulmak pratikte pek mümkün görünmemektedir. Bu durum, doğrulamacılığın ne kadar sınırlı bir yaklaşıma sahip olduğunu ve tüm alanlarda geçerli olamayacağını gösterir. Ayrıca, doğrulamacılığın, yalnızca deneysel verilerle doğrulanan önermeleri anlamlı kabul etmesi, anlamlılık ölçütlerini dar bir çerçeveye sıkıştırmakta ve bazı önemli düşünsel alanları dışarıda bırakmaktadır. İkinci problem, doğrulamacılığın, buyrukların anlamlı olup olmadığını belirlemek için yetersiz kalmasıdır. Doğrulamacılık, yalnızca gözlemsel ve deneysel verilerle doğrulanan önermeleri anlamlı kabul eder. Ancak bu, normatif önerme türlerini kapsamaz. Bu tür önerme ve buyruğun anlamlı olup olmadığına karar vermek, doğrulamacılıkla uyumlu bir biçimde yapılması oldukça zor bir iştir. Doğrulamacılık, yalnızca doğrudan gözlemlerle doğrulanabilen veriler üzerinden anlamlılık belirlemesi yaparken, dolaylı ya da soyut olan durumları dışarıda bırakmaktadır. Bu durum, doğrulamacılığın anlamlılık ölçütlerinin dar bir çerçeveye sıkışmasına ve bazı önemli düşünsel alanları dışarıda bırakmasına neden olmaktadır.

Son olarak, üçüncü problem, felsefi cümlelerin analitik ya da empirik olarak sınıflandırılmamış olmasıdır. Felsefi cümleler ne analitik ne de empirik düzeyde

değerlendirilemez. Bu durum, doğrulamacılığın sınırlamalarını daha da derinleştirir ve onun geçerliliğini daha fazla sorgulatan bir faktör haline gelir. Bu eleştiri, doğrulamacılığın, felsefi anlamda çok daha geniş bir yelpazede geçerliliğini sağlamakta ne kadar zorlandığını göstermektedir. Özellikle felsefi düşünce, kavramsal alanlarda sorgulamalar yaparken, doğrulamacılığın sadece gözlemsel ya da deneysel veriyle sınırlı kalması, onun felsefeyle uyumlu olamayacağını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, kural koyma stratejisi, evrensel bir anlamlılık ölçütü bulmada yaşanan zorluklar, buyruğun anlamlılığını belirleme güçlüğü ve felsefi cümlelerin sınıflandırılmaması gibi önemli sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu durum, doğrulamacılığın geçerliliğini büyük ölçüde sorgulayan bir noktaya taşır. Üçüncü eleştiri ise, bilim ve metafizik arasındaki ilişkiye dair önemli bir soruyu gündeme getirmektedir: Bilim gerçekten metafizikten kopmuş mudur? Viyana Çevresi, bilimsel bilgi ile metafiziksel/kavramsal tartışmaları birbirinden net bir biçimde ayırmaya çalışmıştır. Ancak, bilimsel teoriler ve açıklamalar genellikle metafiziksel öncüller yani, sözlüğü aşan kavramsal bir altyapı içerir. Örneğin, bir bilimsel teoriyi test etmek için yapılan deneyler ve gözlemler, bir kavram setine dayanır. Bu varsayımlar, doğrudan gözlemlenemeyen fakat bilimsel çalışmaları yönlendiren temel kavramsal çerçeveye ilişkindir. Dolayısıyla, bilimsel teoriler, gözlemlerle doğrulanan verilere dayanırken aynı zamanda metafiziksel/kavramsal kabulleri de bünyesinde barındırmaktadır. Viyana Çevresi'nin bilimin metafizikten ayrıldığına dair savı, pratikte yeterince geçerli bir noktada durmamaktadır. Çünkü bilim, her ne kadar deneysel ve gözlemsel verilere dayansa da bu verilerin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi ve doğru sonuçların elde edilebilmesi için belli bir kavramsal çerçeve gereklidir. Bu bağlamda, bilim ve metafizik/kavramsallık arasında tam bir ayırım yapmak oldukça güçtür ve Viyana Çevresi'nin yaptığı bu ayırım, gerçekte daha az anlamlı hale gelir. Dördüncü eleştiri, pozitivistlerin pragmatizme kayışını vurgulamaktadır. Viyana Çevresi'nin bilimselci yaklaşımı, zaman içinde pragmatizmin bir biçimi haline gelmiştir. Başlangıçta, doğrulamacılık ve bilimselci yaklaşım belirli sınırlar içinde tutulmuşken, zamanla bu tutum daha esnek ve pratik bir yaklaşıma evrilmiştir. Pozitivizm, yalnızca doğrulamacılığı savunmakla kalmamış, bunun ötesinde bilimin pratikte işlevsel olabilmesi için pragmatik bir temele dayanan bir anlayışa kaymıştır. Bu kayış, doğrulamacılığın teorik sınırlarını aşmayı hedefleyen bir eğilim olarak ortaya çıkmış ve bilimsel teorilerin yalnızca teorik bir temele dayanmasının yeterli olmadığını, aynı

zamanda pratikte de işlevsel ve doğrulanan bir temele dayanması gerektiğini savunmuştur. Ancak bu kayış, başlangıçta belirgin olan net doğrulamacı duruşu zayıflatmış ve felsefi tutarlılığı sarsmıştır. Kimi mantıkçı empiristler, zaman içinde daha pragmatik bir yaklaşıma doğru kaymış ve başlangıçtaki sert doğrulamacı tavrını yumuşatmıştır. Bu durum, Viyana Çevresi'nin kimi üyelerinin başlangıçtaki net duruşunun kaybolmasına ve bilimselci yaklaşımın daha az radikal bir hale gelmesine neden olmuştur.

Sonuç olarak, Viyana Çevresi'nin doğrulamacılık ilkesine ve bilimselci yaklaşımına getirilen eleştiriler, bu felsefi hareketin temel ilkelerinin, yani kavramsal altyapısının geçerliliğini sorgulamaktadır. Viyana Çevresi'nin metafizik karşıtlığının metafiziksel/kavramsal bir tutum olduğunu belirtmiştir. Bu eleştiriler, yalnızca felsefi düzeyde değil, aynı zamanda bilimin epistemolojik temellerini, kavramsal kabullerin rolünü ve bilimsel düşüncenin sınırlarını da sorgulayan önemli bir tartışmayı açmaktadır. Viyana Çevresi'nin bu eleştirilere nasıl yanıt verebileceği ve bu sorunları aşmak için ne tür stratejiler geliştirebileceği ise önemli bir soru olarak kalmaktadır. Gerçekten de doğrulamacılık ilkesini yeniden temellendirerek veya kural koyma stratejisinin sınırlarını aşarak alternatif çözüm önerileri geliştirmek mümkün müydü? Viyana Çevresi'nin öne sürdüğü önermeler metafizik bir alanda yer almakta mıdır? Bilimin içinde kavramsal kabullerin rolü gerçekten de bu kadar belirleyici midir? Ayrıca, Viyana Felsefesi, pragmatizmin yalnızca bir türüne indirgenebilir mi? Bu sorular, Viyana Çevresi filozoflarının cevapları ve Viyana Çevresi'nin felsefi tutumunun devamlılığı hakkında derinlemesine bir tartışmayı gerektirmektedir.

Gözlemsel olmayan, ancak kavramsal düzeydeki tartışmalar sözlükle sınırlı mıdır, yoksa sözlüğü aşabilir mi? Önceki bölümde ele alınan görüşler ışığında, eğer sözlüğü aşan -yani analitik olmayan- kavramsal tartışmalar “metafizik” olarak nitelendirilecekse, mantıkçı pozitivizm de bir metafizik olarak kabul edilebilir. Çünkü mantıkçı pozitivistlerin yürüttüğü tartışmalar hem kavramsaldır hem de sözlüğü aşmaktadır. Eğer sözlüğü aşan kavramsal tartışmaların geçersiz ve anlamsız olduğu öne sürülüyorsa, o zaman mantıkçı pozitivizm de saçma ve anlamsız olarak değerlendirilebilir. Eğer sözlüğü aşan kavramsal tartışmaları yürütenler “kötü müzisyenler” olarak nitelendirilecekse, mantıkçı

pozitivistlerin de benzer bir biçimde “kötü müzisyenler” olduğu söylenebilir. Birçok düşünür, felsefenin ne yalnızca gözlemsel ne de sadece sözlükle sınırlı olduğunu ileri sürmektedir. Onlara göre, felsefenin asıl yeri sözlüğü aşmak ve kavramsal alanda yer almaktır. Eleştirmenlere göre, mantıkçı pozitivistlerin yürüttüğü tartışmalar da bu kategoriye girmektedir; yani, kavramsal olmakla birlikte, sözlüğü aşan bir felsefi düzeyde yer almaktadır. Ancak bu noktada, mantıkçı pozitivistlerin sunduğu düşüncelerin kendini yok eden bir felsefi anlayışa mı yol açtığı sorusu gündeme gelir. Mantıkçı pozitivism bu eleştiriye nasıl karşılık verebilir? Mantıkçı pozitivismın cevabı, büyük olasılıkla pozitivist anlayışın sınırlarını ve hedeflerini netleştirmeye yönelik olacaktır. Pozitivist düşünürler, dilin ve mantığın sınırlarını belirleyerek anlamlı olan ile olmayan arasındaki ayrımı kesin bir biçimde koymayı amaçlarlar. Bu bağlamda, mantıkçı pozitivism, sözlük dışı kavramsal tartışmaların anlamsız olduğunu savunarak, kendini “metafizik” olarak tanımlayan her tür düşüncenin geçersiz olduğunu ileri sürebilir. Bu, onların perspektifinden, felsefenin sınırlarını çizen ve yalnızca anlamlı olan tartışmalara izin veren bir anlayış olarak görülür. Ancak eleştirmenler, bu yaklaşımın felsefi anlam taşıyan birçok tartışmayı dışarıda bırakabileceğini ve dolayısıyla felsefenin daha derin boyutlarını ihmal edebileceğini öne sürebilir. Felsefenin yalnızca mantıksal ve dilsel sınırlarla kısıtlanmasının, felsefi düşüncenin zenginliğini daraltabileceğini savunabilirler.

4. BÖLÜM

VİYANA ÇEVRESİ’NİN SAVUNMASI

Felsefe tarihçileri arasında, Viyana Çevresi’nin karşılaştığı eleştiriler karşısında bir mağlubiyete uğradığı, bu eleştirilere yanıt veremediği ve dolayısıyla tarihsel süreç içinde sona erdiği yönünde yaygın bir görüş hakimdir. Birçok felsefe tarihçisi açısından Viyana Çevresi, “tamamlanmamış” ya da “sona ermiş” bir proje olarak değerlendirilmektedir.⁴¹ Bu görüşün ne derece doğru olduğu sorusu daha sonra ele alınacaktır. Ancak öncelikle, Viyana Çevresi’nin eleştirilere yanıt veremediği şeklindeki yaygın ancak hatalı algının düzeltilmesi adına, Çevre’nin eleştirilere verdiği yanıtlar incelenmelidir.

Viyana Çevresi’nin ortaya koyduğu felsefi argümanların, sözlüğü aşan kavramsal tartışmaların alanında olduğu, kendilerinin de düşman oldukları metafiziksel/kavramsal alana analitik olmayan normatif ifadelerle dahil olduğu şeklindeki eleştirilere karşı Viyana Çevresi, bilimsel anlamlılık ve doğrulama ilkeleri çerçevesinde, dilin yalnızca biçimsel unsurlarını incelemeyi ve aynı zamanda bu incelemenin bilimsel bilgi üretimine nasıl katkı sağladığını ortaya koyarak karşı çıkmıştır. Bu bağlamda, önceki bölümde “dördüncü alan” olarak nitelendirdiğimiz üst dil, bilimsel ve felsefi tartışmaları daha kesin ve açık bir formda yapılandırmayı amaçlarken, “üçüncü alan” olarak tanımlanan metafizik, bilimsel bilgi üretiminde anlamlı bir işlev üstlenmediği için bu süreçten dışlanmaktadır. Carnap’ın dil anlayışı, dilin mantıksal yapısına ve pragmatik işlevine güçlü bir vurgu yaparak, dilin mantıksal analiziyle bilimsel ve felsefi tartışmalarda etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamayı hedeflemektedir. Öte yandan Reichenbach, bilimsel bilginin doğasını belirlerken metafiziksel spekülasyonlardan kaçınarak, bilimsel açıklamalar ve teorilerin araçsal değerine odaklanan bir perspektif sunar. Dünyayı anlamlandırmada en güçlü araç olarak bilimin, metafizik dışı bir bakış açısıyla işlevsel biçimde çalışmasının ve bilimsel dünya anlayışının kavramlarıyla şekillenen bir felsefenin, bilimin en verimli biçimde uygulanmasının yolu olduğunu savunur. Bu çerçevede bilimsel felsefe tıpkı bilimin yaptığı gibi, “çalışabilirlik” ilkesine odaklanır; örneğin, “yüzey olarak yeryüzünün kabul edilmesi” gibi ölçümler, dünyayı anlamada bize

⁴¹ Bkz. (Neslioğlu Serin: 2015).

yardımcı olan ve ufkumuzu genişleten araçlardır. Bu araçlardan yoksun kalmak, bilimin etkin kullanımını sınırlamak anlamına gelecektir. Bilimsel felsefe de tıpkı bu araçsal avantajları kullanarak bir felsefe ortaya koyar. Schlick ise gramer ile doğrulamacılık ilkesi arasındaki ilişkiyi belirler. Daha iyi kavrayabilmek için, tüm bunlardan önce spesifik olarak eleştirilen konulara teker teker değinmek gerekmektedir.

4.1. DOĞRULAMACILIK İLKESİNİN ANTİ-METAFİZİK POZİSYONU

Viyana Çevresi'nin hem doğrulamacılık ilkesine hem de diğer tüm önermelerine yönelik eleştiriler, Viyana Çevresi'nin düşmanlık duydukları duruma kendilerinin düştüğünü ileri sürmektedir. Eleştirmenler, Viyana Çevresi'nin analitik ve gözlemsel olmayan bir alanda felsefe ürettiğini, kavramsal konular çerçevesinde sözlüğün sınırlarını aştığını ve bu nedenle eleştirdikleri metafizikçilerden esasen farklı olmadıklarını ileri sürmektedir. Bu bağlamda, Viyana Çevresi'nin yalnızca farklı bir biçimde metafiziksel söylemler geliştirdiği yönünde değerlendirmeler yapılmıştır.

Viyana Çevresi, pek çok filozofun yer aldığı bir düşünsel çevre olduğundan, her bir filozofun görüşlerine detaylı bir şekilde yer vermek mümkün gözükmemektedir. Ancak, bu eleştirilere karşı verilebilecek yanıtlara odaklanarak, Çevre'nin fikirlerini benimseyen ve sözcülüğünü üstlenen Ayer, Çevre'nin kurucusu Schlick ve en güçlü iki üyesi olan Carnap ve Reichenbach'ın savunmaları incelenecektir. Çevre, pratik olarak dağılmış olsa da fikirsiz anlamda devam etmiştir. Bu nedenle, eleştirilere doğrudan ve eksiksiz bir yanıt bulmak her zaman mümkün olmasa da Çevre'nin temel metinleri ve düşünceleri ışığında, bu eleştirilere karşı olası savunmaların geliştirilmesi mümkündür. Viyana Çevresi'nin metafizik yaptığı yönündeki eleştiriler genellikle doğrulamacılık ilkesi ekseninde yapılmıştır. Bu durum, doğrulamacılık ilkesinin Viyana Çevresi'nin temel savı olduğundan oldukça doğal bir durumdur. Öncelikle, doğrulamacılık ilkesinin ne analitik ne de gözlemsel bir yargı olduğuna dair ileri sürülen ve dolayısıyla anlamlı sayılamayacağına, bu ilkenin kabul edilmesiyle metafizik bir dogmanın da kabul edilmiş olacağına dair eleştirilere karşı yapılabilecek savunmaları ele alalım:

Ayer'e göre, doğrulamacılık anlayışında anlamlılık, tanım gereği doğrulanabilirlikle özdeşleşir. Yani, bir önermenin anlamlı kabul edilmesinin temel nedeni, o önermenin ya

analitik bir doğrulama aracılığıyla ya da deneysel bir doğrulama süreciyle teyit edilebilir olmasıdır. Örneğin, “Kedi minderin üstündedir” şeklindeki bir önerme, doğrudan duyusal gözlemle sınanabilir ve bu sayede doğrulanabilir, dolayısıyla anlamlı olur. Bu doğrulama, önerme ile gerçekteki durum arasındaki uyumu gözlemleyerek sağlanır. Aynı şekilde, “Tüm erkek kardeşler erkektir” gibi bir önerme de anlamlıdır çünkü mantıksal bir doğrulama sürecine tabi tutulabilir; burada, erkek kardeş kavramı tanım gereği erkek olmayı içerir, bu da önermeyi analitik olarak doğrular. Ayer’e göre doğrulama ilkesi, anlamlılık tanımının kendisidir. Bu ilke, bir önermenin anlamlı olup olmadığını belirlemede kullanılan temel bir ölçüt olarak kabul edilir. Dolayısıyla, doğrulama ilkesi, anlamlılık çerçevesini oluşturan bir araçtır ve anlamlılık tartışmasının öznesi değildir. Başka bir deyişle, doğrulamacılık ilkesinin kendi geçerliliğini test etmesi gerekmez; zira bu ilke, anlamlılık ölçütlerini belirlerken kullanılan bir metodolojik araçtır. Örneğin, “Bu tahta 5 metredir” şeklinde bir önermede bulunulduğunda, bu önerme bir doğrulama sürecine tabi tutulabilir. Burada, metrenin doğruluğunu kontrol etmek için standart ölçümler yapılır. Ancak, metrenin ne kadar bir uzunluğu ifade ettiğini belirleyen standart, bir önerme değil, bir metodolojik araçtır ve doğrulama burada işlevsizdir. Ayer’in savunduğu doğrulama ilkesi, metafizik dogmalarından ve soyut mantık yapılarından uzak durarak, evrensel olmayan ve empirik fayda sağlamayan, doğrulanabilirliği mümkün olmayan ifadeleri dışlar. Bu doğrulama ilkesi, özellikle deneysel bilimle uyum içinde işlev görür. Metodolojik açıdan, doğrulama ilkesi bilimsel bilginin inşasında rehberlik işlevi görür ve bu rolü, bilimsel yöntemin epistemolojik dayanağını da pekiştirir. Böylece, doğrulama ilkesi hem bilginin anlamlılık sınırlarını belirlemede hem de bilimsel yöntemin güvence altına alınmasında metodolojik bir araç olarak işlev görür.

Böylece ben, doğrulama ilkesinin kendisinin bir deneysel varsayım değil de bir tanım olarak görülmesini istiyorsam da onun tümüyle kendince (*arbitrary*) olması gerektiği varsayılmamalıdır. Gerçekten, anlamın değişik bir ölçütünü kabul etme ve böylece “anlam” sözcüğünün genellikle kullanıldığı yollardan birini pek güzel karşılayan bir alternatif tanım ortaya koyma yolu herkese açıktır. Bir bildirim bu ölçütü yerine getirdiğinde, kuşkusuz, “anlayış” sözcüğünün de onu anlaşılabilir kılan özel bir kullanımı bulunabilir. Ancak sanıyorum ki doğrulama ilkesini yerine getirmedikçe, onun, bilimsel varsayımların ya da sağduyu bildirimlerinin genellikle anlaşıldığı biçimde anlaşılması olanaksızdır. Bununla birlikte, şimdi, herhangi bir metafizikçinin bu türden bir savı kabul etmesinin bana olağan görünmediğini de itiraf ediyorum; doğrulanabilirlik ölçütünün bir yöntem-bilimsel ilke olarak kullanılmasını yine de savunabilecek durumda olmama karşın, metafiziğin etkili biçimde elenebilmesi için tek tek metafizik yargıların ayrıntılı olarak çözümlenmesine katlanmanın zorunlu olduğunu anlıyorum (Ayer, 1998: 140-141).

Ayer'e göre doğrulamacılık ilkesi, anlamlılık ölçütü olarak işlev görür ve bu nedenle kendi üzerinde doğrulanması gerekmemektedir. Daha önce metre örneğiyle vurguladığımız gibi, bu bir metodolojik standart ve belirli bir ölçüm aracıdır. Örneğin, “Masaya ‘masa’ ismi nasıl verildi ve bu nesnenin adı ‘kalem’ sesiyle karşılandı?” gibi bir soruyu sormak, bu eleştiriyle, aynı pozisyonda durur. Bu tür sorular, ölçme ve değerlendirme süreçlerini düzenleyen temel ilkelerin doğasına aykırıdır. Metre, uzunluk ölçümünde bir standarttır ve doğruluğu, başka bir standart tarafından değil, kullanım amacı, tanımlandığı bağlam ve işlevselliği çerçevesinde sağlanır. Benzer şekilde, doğrulama ilkesi de anlamlılık kriterlerini belirleyen bir standarttır; bu ilkenin anlamlı olup olmadığını sorgulamak, onun işlevini göz ardı etmek anlamına gelir. Doğrulanabilirlik ilkesini “anlamlılık, doğrulanabilirliktir” şeklinde ifade etmek, bu ilkenin temel işlevini özetlemektedir. Bu yaklaşıma göre, bir ifadenin anlamlılığı, ya analitik olarak -mantıksal doğruluk yoluyla -ya da empirik olarak -deneysel doğruluk yoluyla- gösterilebilmesine dayanır. Bu bağlamda, “Bu doğrulamacılık ilkesinin kendisi anlamlı mıdır?” sorusu, “Kırmızı, kırmızı mıdır?” sorusuyla benzer bir mantıksal yapıya sahiptir. Ayer’in savunmasına göre, tıpkı “kırmızı” kavramının, dilde uzlaşımsal olarak belirlenmiş bir ad olması ve bu niteliğin ek bir testle teyit edilmesine gerek duyulmaması gibi, doğrulanabilirlik ilkesi de kendi bağlamı içinde anlamlılık için bir ölçüt teşkil ettiğinden, başka bir ölçüt aracılığıyla doğrulanmasına ihtiyaç duymaz. Doğrulanabilirlik ilkesi, dilin mantıksal analizi sonucunda ortaya konmuş bir anlamlılık ölçütüdür; dolayısıyla, onu bir kriterin ifadesi olarak ele almak doğru değildir. Viyana Çevresi’nin temel amacı, yeni felsefi ifadeler üretmekten ziyade, mevcut önermelerin anlamını açığa çıkarmaktır. Bu çerçevede, doğrulamacılık ilkesi tam olarak bu işlevi yerine getirerek, dilin ve bilginin sınırlarını belirleyen bir metodolojik araç olarak işlev görmektedir.

Ayer’in bu savunması, doğrulamacılık ilkesini temellendirmeye yönelik bir girişimdir. Ancak eleştirmenler, bu savunmaya karşı şu itirazı öne sürebilirler: “Ancak bu, sizin belirlediğiniz anlamlılık tanımına dayanmaktadır.” Bu eleştiri, doğrulanabilirlik ilkesinin nesnelliği ve evrenselliği konusunda bir sorgulama içermektedir. Carnap, bu konuya ilişkin şu görüşü dile getirir:

Mantıkta ahlaki bir kural yoktur. Herkes, kendi mantığını, yani kendi dil biçimini istediği gibi kurma özgürlüğüne sahiptir. Ondan beklenen tek şey, eğer bunu tartışmak istiyorsa,

yöntemlerini açıkça belirtmesi ve felsefi argümanlar yerine söz-dizimsel kurallar sunmasıdır (Carnap, 1937: §17).

Carnap'göre doğrulama ilkesinin pozisyonu, "üst-dil" deki bir araçtır. Burada vurgulanan, doğrulamacılık ilkesinin bir metodoloji olarak kabul edilmesi ve geçerliliğinin pratik olarak seçilmiş bir ilke olmasından kaynaklandığıdır. Bu ilke, herhangi bir metafiziksel doğrulama talep etmeksizin, anlamlılık sınırlarını belirlemeye yönelik işlevsel bir araçtır. Carnap'ın "tolerans" ilkesi, burada önem kazanır. Bu ilkeye göre, bilimsel ve mantıksal sistemlerin katı kurallar çerçevesinde ele alınmasının bilimsel ilerlemeyi kısıtlar ki bu nedenle dillerin ve mantıksal çerçevelerin özgürce seçilmesine dayalı bir yaklaşımı benimsemek gerekmektedir. Carnap'a göre, herhangi bir kişi, belirli kurallar ve varsayımlar çerçevesinde kendi mantıksal veya dilsel sistemini oluşturabilir; ancak bu sistemin geçerliliği, onun sunduğu açıklık, tutarlılık ve işlevsellik açısından değerlendirilmelidir. Carnap, bu durumu şu şekilde özetler: "Bizim işimiz yasaklar koymak değil, anlaşmalar yapmaktır" (Carnap, 1937: §17). Bu bağlamda, tolerans ilkesi, dilsel ve mantıksal çerçevelerin mutlak doğruluk iddiasıyla değil, belirli amaçlara hizmet etme yeterliliği üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Ancak, Carnap'ın yaklaşımı eleştirilebilir bir noktayı da içermektedir: "Eğer hiçbir dilsel çerçeve mutlak olarak doğru değilse ve dil tamamen uzlaşım sal bir yapıdaysa, o hâlde Viyana Çevresi'nin bilimsel dili neden ayrıcalıklı bir statüye sahiptir?" Carnap, bu eleştiriye, bilimsel dilin empirik gözlem ve mantıksal kesinlik temeline dayandığı için özel bir statüye sahip olduğunu belirterek yanıt verebilir. Dolayısıyla, herhangi bir metafiziksel dil, mantıksal veya matematiksel bir temel taşımadığı sürece bilimsel felsefenin dışında kalır ve Viyana Çevresi açısından ciddiye alınmaz.

Carnap, "Empirizm, Semantik ve Ontoloji" adlı makalesinde, soyut varlıkların varlığına ilişkin felsefi tartışmaları, özellikle empirizm ve anlambilim bağlamında ele alır. İki tür varlık sorusu olduğunu ileri sürer:

1. İçsel sorular: Belirli bir dilsel çerçevenin içinde kalan ve mantıksal ya da empirik yollarla cevaplanabilen sorular. Örneğin, "100'den büyük asal sayılar var mıdır?" gibi bir soru, matematiksel çerçevede mantıksal yollarla yanıtlanabilir.

2. Dışsal sorular: Bir dilsel çerçevenin kendisinin gerçek olup olmadığına ilişkin sorular. Örneğin, “Sayılar gerçekten var mıdır?” sorusu, Carnap’a göre metafizik bir sorudur ve empirik ya da mantıksal yöntemlerle doğrulanamaz.

Carnap’a göre, dışsal sorular, bir dilsel çerçevenin benimsenip benimsenmeyeceğine dair pratik kararlarla ilgilidir ve dolayısıyla, bu tür soruların mutlak bir doğruluk standardı ile değil, çerçevenin kullanım kolaylığı, açıklık ve bilimsel fayda sağlaması gibi ölçütlerle değerlendirilmesi gerekir. Matematikçiler, sayı kavramını kullanarak problemler çözerler; ancak bu, sayıların metafiziksel bir gerçeklik taşıdığı anlamına gelmez. Benzer şekilde, bilim insanları, empirik ve mantıksal temeller üzerine kurulu bir dilsel çerçeve kullanarak evreni anlamaya çalışırlar; ancak bu, bilimsel dilin ontolojik olarak zorunlu olduğu anlamına gelmez. Carnap’ın tolerans ilkesi, bilimsel yöntem ile metafiziksel spekülasyonları birbirinden ayıran bir çerçeve sunar. Dilin uzlaşımına doğasını kabul etmekle birlikte, bilimsel dilin empirik temellere dayanması nedeniyle öncelikli olduğunu savunur. Bu bağlamda, doğrulamacılık ilkesi, bilimin ve bilgi edinme süreçlerinin işleyişinde temel bir rol oynar ve anlamlı önermeleri belirlemede bir araç olarak işlev görür. Carnap, dilsel çerçevelere karşı toleranslı ve deneysel bir yaklaşımı savunarak şu sonuca varır:

Soyut dilsel biçimlerin kabulü ya da reddi, tıpkı diğer tüm dilsel biçimlerin herhangi bir bilim dalındaki kabulü ya da reddi gibi, nihayetinde bu biçimlerin araç olarak verimliliğiyle, elde edilen sonuçların, gereken çaba ve karmaşıklığa oranıyla belirlenecektir (Carnap, 1988: 221).⁴²

Eleştirilere yönelik bir diğer yanıt Moritz Schlick’in perspektifinden de verilebilir. Schlick, doğrulamacılık ilkesinin yalnızca teorik bir önerme değil, aynı zamanda günlük yaşamda ve bilimsel söylemde önermelerin anlamını değerlendirme biçimi olarak köklü bir *olgu* olduğunu savunmaktadır. Ona göre, bireylerin bir önermenin anlamlı olup olmadığını değerlendirme süreçleri, yalnızca soyut bir felsefi kuramın sonucu değil, aynı zamanda dil ve düşünceyle kurdukları pratik ilişkilerin bir uzantısıdır. Bu bağlamda Schlick, doğrulamacılık ilkesinin soyut bir teori olmanın ötesinde, insan düşünce yapısının ve dil kullanımının doğrudan bir yansıması olduğunu ileri sürmektedir.

⁴² Bu savunmadan sonra bunun bir pragmatist kaçış olduğu ve Çevre’nin iddia ettiği gibi felsefede büyük bir dönüşüm yaratmadığı yalnızca pragmatizmin bir ürünü olduğu şeklindeki eleştiriler akla gelebilir. Bu eleştirilere sonraki bölümlerde yanıt verilecektir.

İnsanlar, bilinçli ya da farkında olmadan, günlük hayatta karşılaştıkları önermelerin anlamlı olup olmadığını değerlendirirken, bu önermelerin doğrulanabilir olup olmadığını bir anlam ölçütü olarak kullanmaktadır. Ancak bireylerin, metafizik ya da teolojik söylemleri de “anamlı” buldukları görülmektedir. Burada “anamlı” olarak addedilen unsurlar, epistemolojik değil, inançsal bir bağlamda ele alınmaktadır. Yani, bireylerin anlamlı kabul ettikleri önermeler, inanç sistemleri içerisindeki iç tutarlılık mekanizmaları doğrultusunda başarılı bir denetimden geçen ifadelerdir. Buna karşın, Viyana Çevresi ve genel olarak felsefi bilgi anlayışı açısından anlamlılık, yalnızca bilgiye dayalı önermeler çerçevesinde ele alınmalıdır. Bununla birlikte, gündelik pratikler ve işlevselliğe dayalı değerlendirmelerde bireylerin, tam da doğrulamacılık ilkesiyle örtüşen bir anlam ölçütü benimsedikleri görülmektedir. Bir önermenin doğruluğu veya yanlışlığına ilişkin bir yargıya varılırken, bireyler genellikle bu önermelerin deneysel olarak test edilebilir ve gözlemlerle doğrulanabilir olup olmadığını göz önünde bulundurmaktadır. Bu durum, Schlick’in doğrulamacılık anlayışının yalnızca soyut bir ilke olarak değil, aynı zamanda bireylerin dil ve düşünceyle kurduğu etkileşimlerin doğal bir sonucu olarak anlam taşıdığını göstermektedir. Bu bağlamda, önermelerin doğruluğunun yalnızca soyut mantık çerçevesinde değil, aynı zamanda gerçek dünya gözlemleriyle ilişkilendirilmesi gerektiği öne sürülmektedir. Schlick’in perspektifine göre, anlamlı her önerme doğrulanabilir olmalıdır ve bu doğrulama süreci, bireylerin gündelik yaşamlarında sürekli olarak gerçekleştirdikleri bir bilişsel faaliyettir. İnsanların herhangi bir önermenin anlamlı olup olmadığını sorgularken, bilinçli veya bilinçsiz bir biçimde, o önermenin gözlemsel verilerle desteklenip desteklenemeyeceğini dikkate aldıkları söylenebilir. Örneğin, anlamsız bir önerme oluşturmak gerekirse, göndergesi bulunmayan bir ifadeye yer verildiğinde “Buga buga, diga digadır.” önermesi, dilbilgisel açıdan herhangi bir referansa sahip olmadığından anlamsız kabul edilmektedir. Dilin bu biçimde işlemesi bireylerin anlamı, dilin sözlük yapısı ve gramer kuralları çerçevesinde belirlediklerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, dilbilgisel olarak kurallı ancak empirik olarak doğrulanamaz bir önerme ele alındığında, “Filozof için ortak tinin keşfi, tıpkı doğanın keşfi kadar önemlidir” ifadesi, dilbilimsel açıdan anlamlılık koşullarını karşılarsa da herhangi bir empirik temele dayanmadığı için doğrulamacılık ilkesi uyarınca anlamsız kabul edilmektedir. Daha basit bir örnekle, “Hiç, hiçbir” önermesi ele alındığında, bunun

da ne bilimsel ne de doğrulanabilir bir içerik sunduğu, dolayısıyla metafizik bir önerme olduğu ve bu nedenle anlamsız olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu örnekler, dilsel açıdan belirli koşulları sağlayan ancak empirik doğrulama sürecine tabi tutulamayan önermelerin, doğrulamacı çerçevede anlamsız kabul edildiğini göstermektedir. Doğrulamacılık açısından matematik ve mantık önermeleri, diğer metafizik veya doğrulanamaz önermelerden ayrı bir statüde değerlendirilmektedir. Ancak daha doğru bir savunma geliştirmek istenirse, Schlick, kavramsal tartışmaları, matematik ve mantığın empirik alanın bir sonucu olduğunu ileri sürmektedir. Yani, bu alanlar empirik alandaki olgulardan çıkarsanmış kavramsal öğelerdir.⁴³ Schlick'in bu görüşü, doğrulamacılığın yalnızca bir kuram olarak değil, aynı zamanda dilin ve düşüncenin pratikte nasıl işlediğine dair bir gözlem olarak anlam taşıdığını göstermektedir. Bu bakış açısı, doğrulamacılık ilkesinin sadece teorik bir düşünsel çerçeve oluşturma ötesine geçtiğini, daha çok insanın zihinsel faaliyetlerinin ve dil kullanımının bir yansıması olduğunu ifade etmektedir. Bu şekilde doğrulamacılık, insanların dilde anlam atfederken kullandıkları bir ilkedir. İnsanlar, dilin anlamlılık ölçütlerini doğal bir şekilde, günlük konuşmalarında ve bilimsel tartışmalarda otomatik olarak kullanmaktadırlar (Schlick, 1936b). Bu da Schlick'in doğrulamacılık anlayışını daha geniş bir perspektife taşımaktadır.

Çevre, Schlick'in yolunu izlememiş, doğrulamacılığın sadece teorik bir önerme olarak ele alınmasını daha yaygın bir görüş olarak benimsemiş ve Schlick'in bu empirik bakış açısına genellikle yer vermemiştir. Çevre'de daha çok doğrulamacılığın mantıklı bir kuram olarak ele alınması, soyut teorik düzeyde kalınması gerektiği görüşü hâkim olmuştur. Bu yüzden Schlick'in empirik anlamda doğrulamacılıkla ilgili görüşleri, genel çerçevede fazla kabul görmemiş ve dolayısıyla tartışmalarda sıklıkla gündeme getirilmemiştir. Yine de Schlick, bu görüşleriyle doğrulamacılığın yalnızca felsefi bir ilke olmadığını, aynı zamanda insanların dil ve düşünce süreçlerinin temel bir parçası olduğunu vurgulamış ve ilkeyi *empirik olarak anlamlı* saymıştır.

Doğrulamacılık ilkesine yönelik, ilkenin kendisinin anlamlılığını sorgulayan eleştirilere verilebilecek yanıtlar şu şekilde özetlenebilir: Ayer'e göre, doğrulamacılık ilkesi bir

⁴³ Matematik ve mantığın empirik bir temele dayanıp dayanmadığı hem Viyana Çevresinde hem de günümüzde tartışmaya açık bir konudur. Bu konu başlı başına ele alınması gereken bir konudur ve çalışmanın sınırlarını aşmaktadır.

tanım işlevi görmektedir; yani, anlamlılık kavramının analitik tanımıdır. Carnap’a göre ise bu ilke, anlamların nasıl belirlendiğini değil, nasıl belirlenmesi gerektiğini ifade eden bir ilke olarak değerlendirilmektedir. Dili doğrulamacılık ilkesine uygun şekilde kullanmak, alternatif ölçütlere veya ölçütsüz kullanıma kıyasla daha işlevsel olacaktır. Schlick’e göre ise doğrulamacılık ilkesi yalnızca teorik bir önerme değil, aynı zamanda insanların günlük dil kullanımında ve bilimsel söylemde önermelere anlam atfetme biçimini yansıtan bir olgudur. Özetle, bu ilke empirik bir temelle anlama kavuşur. Bu çalışmanın temel savlarından biri, doğrulamacılık ilkesine yöneltilen eleştirilere karşı geliştirilen savunmaların özünde aynı noktaya işaret ettiği, Ayer’e göre, doğrulamacılık ilkesi bir “tanım” niteliği taşımaktadır. Bu tanım, Carnap’ın belirttiği gibi, bir üst dil aracılığıyla oluşturulmakta ve Schlick’in vurguladığı üzere, söz konusu üst dilin empirik temellere dayanması ve empirik sonuçlara katkı sağlaması gerekmektedir. Bu durumda da aslında tüm savunmaların, eleştirilere farklı yerlerden yaklaşan fakat aynı noktaya yakınsayan savunmalar olduğu söylenebilir.

Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*’u kaleme alırken, eserin kendi öne sürdüğü sınırlamaları “ihlal ettiğinin” düşünüyordu. *Tractatus*, belirli konular hakkında susmayı öğütlerken, bizzat bu konular üzerine konuşuyordu. Bu durumun bir içsel çelişki olduğunu düşünen Wittgenstein, eserini şu şekilde sonlandırmıştır:

Benim tümcelerim şu yolla açımlayıcıdır ki, beni anlayan, sonunda bunların saçma olduklarını görür, onlarla -onlara tırmanarak- onların üstüne çıktığında. (Sanki üstüne tırmandıktan sonra merdiveni devirip yıkması gerekir.) Bu tümceleri aşması gerekir, o zaman dünyayı doğru görür (TLP, 6.54).

Wittgenstein, Viyana Çevresi açısından önemli bir figür olup, metafiziği eleme fikrinin en güçlü savunucularından biri olarak görülebilir. Ancak, kendi önermelerinin olgusal bir temele dayandığını ya da yalnızca mantıksal bir analiz sunduğunu fark edememiştir.

Ben ve Viyana Çevresi’ndeki arkadaşlarım, özellikle metafiziğin analizinde Wittgenstein’a çok şey borçluyuz. Ancak az önce bahsedilen konuda onunla aynı fikirde değilim. İlk olarak, yaptığı şeyde bana göre tutarsız görünüyor. Felsefi bir önerme yapılamaz diyor ve “Nerede konuşulamaz ise orada susulmalıdır” diyor ve sonra susmak yerine bir bütün felsefi kitap yazıyor. İkinci olarak, tüm önerilerinin metafiziksel önerme kadar anlamdan yoksun olduğu yönündeki görüşüne katılmıyorum. Benim görüşüm, birçok önerisinin (ne yazık ki hepsi değil) aslında anlam taşıdığı ve bunun mantıksal analizlerin tüm önerme ve ifadeleri için de geçerli olduğudur (Carnap, 1935: 11).

Bunun ötesinde, doğrulanabilirlik ilkesi yalnızca teorik bir çerçeve sunmakla kalmaz, aynı zamanda bilimsel yöntemin temel dayanaklarından biri olarak işlev görmektedir. Bilimsel bilgiye ulaşma süreçlerinde, bu ilke yalnızca anlamlı ifadeleri değerlendirmeye olarak bilimsel bilginin sınırlarını belirlemekte ve metafiziksel spekülasyonları dışlamaktadır. Örneğin, bir hipotezin bilimsel bağlamda anlamlı olup olmadığı, onun empirik olarak doğrulanabilirliği ile doğrudan ilişkilidir. Bu doğrultuda, doğrulanabilirlik ilkesi bilimsel bilginin inşasında hem metodolojik hem de epistemolojik bir rehber niteliği taşımaktadır. Bir sonraki bölümde, doğrulamacılık ilkesinin kendisinden bağımsız olarak, Viyana Çevresi'nin diğer önermelerinin ne analitik ne de empirik olduğu yönündeki eleştirilere ayrıca değinmek ve üst-dil savunmasına daha detaylıca bakılacaktır.

4.2. SÖZLÜĞÜ AŞAN KAVRAMSAL TARTIŞMALARIN KONUMU

Doğrulamacılık ilkesinin kendisinden bağımsız olarak, Viyana Çevresi'nin diğer önermelerinin ne analitik ne de empirik olduğu: (yani sözlükle sınırlı kaldığı ne de gözlemsel olduğu) önündeki eleştirilere karşı, Çevre'nin zorunlu olarak ortaya çıkan önermeler dışında bir önerme öne sürmediği iddia edilebilir. Viyana Çevresi, doğrulamacılık ilkesini savunurken, sözlüğü aşan önermelerin doğruluğunun ancak gözlem yoluyla kanıtlanabilir olması gerektiğini öne sürmüştür. Ancak bu ilkenin kabulü, beraberinde tüm bilimsel ve felsefi önermelerin gözlem yoluyla doğrulanması gerekliliğini getirdiği yönünde bir eleştiriyle karşılaşmıştır. Bazı eleştirmenler, Viyana Çevresi'nin kendi önermeler kümesinin bu doğrulama kriterlerine uymadığını öne sürerek, bu düşünce sisteminin tutarsız olduğunu iddia etmişlerdir.

Ancak, Viyana Çevresi'nin felsefi sistemi kabul edildiğinde, doğrulama ilkesinin gerekliliklerinden doğrudan veya dolaylı olarak çıkarılan önermeler dışında herhangi bir önerme ortaya koymadığı ileri sürülebilir. Eleştirmenler, doğrulamacılığın teorik ve felsefi bir düşünce biçimi olarak herhangi bir analitik ya da empirik değere sahip olmadığını belirtmektedir. Ancak bu tür eleştiriler, Bilimsel Dünya Anlayışı'nın amaçladığı felsefi pozisyonu tam olarak kavrayamamaktadır. Viyana Çevresi'ne yönelik eleştirilerin büyük bir bölümü, bu felsefi akımın yalnızca doğrulamacılık ilkesine indirgenmesine dayanmaktadır. Oysa Viyana Çevresi yalnızca doğrulamacılığın

geçerliliğini savunmakla kalmamış, aynı zamanda bilimsel teorilerin dilsel analizini de yapmıştır. Bu bağlamda, analitik felsefenin temel taşlarını oluşturan Viyana Çevresi'nin savunduğu temel görüşlerden biri, bilimsel dilin matematiksel doğruluk ve mantıksal tutarlılık çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğidir. Dolayısıyla, Çevre'nin yaklaşımı, bilimsel teorilerin doğruluğunun ancak gözlemle sağlanabileceğini vurgulamakla birlikte, teorilerin kendilerinin de yalnızca mantıksal ve analitik bir biçimde ifade edilmesi gerektiğini kabul etmektedir. Viyana Çevresi'nin felsefi doktrinindeki bu tutarlılık, zaman zaman yanlış anlaşılmakta ve yalnızca doğrulamacılıkla sınırlıymış gibi ele alınmaktadır. Ancak bu akım, bilimsel doğrulama ilkesini bir felsefi metodoloji olarak benimsemekle kalmayıp, aynı zamanda dilin ve mantığın daha derin analizlerini yapmayı hedeflemiştir. Dolayısıyla, Viyana Çevresi'ne yöneltilen eleştiriler, çoğunlukla bu felsefi yaklaşımın geniş kapsamını göz ardı etmektedir.

Eleştirilere değindiğimiz kısımda incelediğimiz bir önermeyi yeniden değerlendirmek gerekirse, “Bilimin görevi, dünyayı doğrudan verilenlerden inşa etmektir; amacı, dünyaya dair tüm ifadelerin sınırlı sayıda temel kavram ve ilişkiden türetilebileceği bir sistem oluşturmaktır” şeklindeki bir ifadenin, doğrulamacılık ilkesinin anlamlılık kriterleriyle tam olarak örtüşmediği ileri sürülebilir. Zira bu tür ifadeler ne analitik ne de empirik olarak doğrulanabilir önermeler kapsamına girer. Bu bağlamda, doğrulamacılık ilkesi uyarınca söz konusu ifadenin “anlamsız” ve dolayısıyla “metafiziksel” olarak nitelendirilmesi beklenir. Özellikle “Bilimin görevi, dünyayı doğrudan verilenlerden inşa etmektir” şeklindeki bir ifade, bilimin mahiyetine ilişkin normatif bir iddiada bulunduğundan, doğrudan gözlemsel verilerle sınanması mümkün değildir. Bu tür ifadeler, bilimsel bir ideal veya metodolojik çerçeve sunmakta olup, bilimsel araştırma pratiklerini yönlendiren kılavuz ilkeler olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, “Bilimin görevi” gibi önermeler, doğrulamacılıkla çelişen değil, farklı bir epistemolojik bağlamda ele alınması gereken ifadelerdir. Bu tür önermeler, doğrudan bilimsel teoriler hakkında değil, bilimin doğası ve araştırma yöntemlerine ilişkin genel bir perspektif sunmaktadır. Viyana Çevresi'nin doğrulamacılık anlayışına göre, bilimsel teoriler ancak gözlem ve deney yoluyla doğrulanabildiği ölçüde anlamlıdır. Ancak bu, bilimsel pratiğe ilişkin normatif ifadelerin veya felsefi ilkelerin geçersiz olduğu anlamına gelmez. Aksine, bu tür normatif önermeler, bilimsel araştırmaların yönünü belirleyerek metodolojik bir çerçeve

sunar. Bu bağlamda, Viyana Çevresi üyelerinin kullandığı normatif dil, doğrulamacılığın sınırları dışında kalmaz; çünkü bilimin alternatif bir şekilde işleyemeyeceği ve güvenilir tek bilgi kaynağı olarak empirik yöntemin vazgeçilmez olduğu açıktır. Bu tür ifadeler, bilimsel teorilerin doğrudan doğrulanabilirliğiyle ilgilenmekten ziyade, bilimin genel amaçlarını ve metodolojik çerçevesini belirleyen felsefi açıklamalar sunmaktadır. Dolayısıyla, bu tür ifadeler doğrulamacılık ilkesine aykırı unsurlar değil, bilimsel düşüncenin metodolojik ve felsefi yönlerini temsil etmektedir. Tüm bunlar bir yana, bu tür normatif önermeler, Viyana Çevresi'nin doğrulamacılık ilkesi başta olmak üzere diğer temel önermelerinden mantıksal olarak türetilmiş sonuçlar olarak değerlendirilebilir.

Eleştirilerde bahsedilen dördüncü alan bağlamında bir savunma geliştirildiğinde, Carnap'ın üst-dil ve metafizik arasındaki ayrımı nasıl netleştirdiğine odaklanmak gerekmektedir. Carnap'a göre, dilin kullanımı ve anlamı bilimsel bir çerçeveye oturtulmalıdır ve bu, ancak dilin yapısal ve mantıksal özelliklerini inceleyen bir üst dil aracılığıyla mümkün olabilir. Üst dil, bilimsel ve felsefi tartışmalarda kullanılan analitik bir araç olarak, nesne dilinin kurallarını, mantığını ve yapısını inceleme işlevi görür. Bu dil düzeyi, yalnızca dilsel yapılarla ilgilenir; dolayısıyla dünyadaki nesneler ve olaylar hakkında doğrudan açıklamalar veya gözlemsel önermeler içermemektedir. Üst dilin sunduğu bu analitik düzlem, anlamlı ifadelerin yalnızca bilimsel doğrulama çerçevesinde değerlendirilebileceğini öne süren mantıkçı yaklaşımın bir uzantısıdır. Carnap, dilin bu şekilde incelenmesini, bilimsel bilgi üretiminde açıklık ve kesinlik sağlamak açısından önemli görmektedir. Dilin formel yapısının sistematik bir şekilde analiz edilmesi, bilimsel ve felsefi tartışmaların daha açık ve net hale gelmesine yardımcı olmaktadır. Buna karşın Carnap, metafiziksel ifadeleri eleştirel bir perspektifle ele almakta ve bunları anlamlılık kriterleri bakımından problemli görmektedir. Ona göre metafizik, bilimsel doğrulama ve anlamlılık sınırlarının ötesinde yer almakta olup, genellikle soyut ve empirik olarak test edilemez önermelere dayanmaktadır. Metafiziksel dil, dilin dışındaki bir varlık alanına veya soyut kavramlara göndermede bulunmakta ve bu nedenle bilimsel nesne dili ya da empirik gözlemlerle bağlantılı bir çerçevede ele alınamamaktadır. Carnap, bu tür ifadeleri "anlamsız" olarak nitelendirmektedir, çünkü bilimsel olarak test edilmeleri mümkün değildir ve mantıksal bir çerçeveye oturtulmaları oldukça zordur. Bu bağlamda, metafiziksel ifadelerin bilimsel bir sistemin veya felsefi bir tartışmanın parçası

olamayacağını savunmaktadır. Carnap'ın bu ayrımı yaparken benimsediği yöntem, büyük ölçüde araçsal ve pragmatiktir. Ona göre, bir dil sisteminin veya bilimsel teorisinin değeri, onun nasıl işlev gördüğüne ve hangi amaca hizmet ettiğine bağlıdır. Bu çerçevede üst dil, yalnızca dilin mantıksal yapısını anlamak ve analiz etmek için kullanılan bir araçtır. Dolayısıyla, dilin formel yapısının çözümlenmesi, bilimsel ve felsefi tartışmaların daha sistematik bir biçimde yürütülmesine katkı sağlamaktadır. Araçsal bir perspektiften bakıldığında, dilsel ve mantıksal çerçevelerin seçimi, onların sağladığı işlevsellik ve etkinlik üzerinden değerlendirilmelidir. Carnap'ın felsefi projesi, yalnızca bilimsel anlamlılık ve doğrulama ilkesi çerçevesinde dilin formel unsurlarını analiz etmekle kalmamış, aynı zamanda bu analizin bilimsel bilgi üretimine nasıl katkı sağladığını da göstermeye çalışmıştır. Onun dil anlayışı, dilin mantıksal yapısına ve pragmatik işlevine güçlü bir vurgu yaparak hem dilin mantıksal analizine hem de bilimsel ve felsefi tartışmalarda etkin bir şekilde kullanılmasına olanak tanımaktadır.

Carnap'ın 4. Alan olarak eleştirilen, sözlüğü aşan kavramsal tartışmanın bir alanı olarak görülen ve eleştirmenlerce dışlanan üst-dili aslında bir analiz metodudur. Bu üst-dil, metafizik gibi hiçbir mantıksal temele dayanmayan soyut bir alanın içinde değil; aksine, mantıksal olarak temellendirilebilen ve empirik araştırmalara katkı sağlayan bir çerçevede konumlanmaktadır. Üst-dil, bilimsel anlamlılık ve doğrulama ilkesi çerçevesinde dilin formel ve mantıksal yapısını inceleyerek bilimsel yöntemin işleyişini daha açık hale getirmeyi amaçlar. Metafizik ise, Carnap'a göre ne matematiksel bir temele ne de empirik akıl yürütmelere dayanmaktadır. Bu nedenle, Viyana Çevresi'nin ortaya koyduğu mantıkçı söylem, metafiziksel dil ile karıştırılmamalıdır. Metafiziğin anlamsız olduğunu savunan ve felsefeden arındırılması gerektiğini ileri süren Viyana Çevresi'nin yaklaşımı, metafizik bir söylemden ziyade, bilimsel yönetime katkı sunan ve mantıksal veya matematiksel temelleri olan bir üst-dil aracılığıyla dile getirilmektedir. Dolayısıyla, Viyana Çevresi'nin metafizik eleştirisi, metafiziğin metodolojik ve epistemolojik sınırlarını aşan belirsizliğine işaret eden bilimsel bir analiz çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu üst-dil, yalnızca metafiziğin dilsel ve mantıksal tutarsızlıklarını ortaya koymakla kalmayıp, bilimsel söylemin daha açık, kesin ve test edilebilir bir temele oturmasını sağlamaktadır.

Reichenbach, *Experience and Prediction* adlı eserinde bilginin temellerini deneyimle ilişkilendirirken, bilimin kesinlikten ziyade olasılıksal doğrular üzerine kurulduğunu savunur. Bu yaklaşımı, bilimsel teorilerin mutlak gerçekliği yansıtmaktan ziyade, fenomenleri açıklamak ve tahmin etmek için pragmatik bir araç sunduğuna vurgu yapar. Olasılık teorisini temel alarak, nedenselliği klasik anlamda bir neden-sonuç ilişkisi olarak görmektense, olaylar arasındaki olasılıksal bağlantılar üzerinden yeniden tanımlar. Böylece, özellikle kuantum mekaniği gibi belirsizliğin ve nedensellik problemlerinin yoğun olduğu alanlarda, bilimin temel doğasına dair yeni bir çerçeve sunar. Reichenbach'ın bilimsel doğrulara ve nedenselliğe olasılıksal bir yaklaşım geliştirmesi, bazı eleştirmenler tarafından metafiziksel bir boyuta kaydığı iddiasıyla eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, onun olasılık teorisini bilimsel açıklamalarda nasıl kullandığı ve bilimsel teorilerin pragmatik işlevlerine dair yorumlarında doğrudan metafiziksel varsayımlar içerdiği yönündedir. Olasılık teorisinin yorumlanmasındaki bu metafiziksel eleştiriler, Reichenbach'ın yaklaşımını yanlış bir şekilde bilimin sınırlarını aşan soyut bir kuram gibi göstermeye çalışmaktadır. Ancak Reichenbach, bilimsel teorilerin doğruluğunun deneysel gözlemlerle doğrulanabilir olmasını savunurken, bu doğrulamanın kesin bir doğruluk değil, olasılıksal bir doğruluk olabileceğini öne sürer.

Bu, onun teorisinin metafiziksel bir boyut taşımaktan ziyade, bilimsel bilginin belirsizlik ve olasılıklara dayalı doğasını anlamak amacıyla geliştirilmiş işlevsel bir çerçeve olduğunu gösterir. Dolayısıyla, Reichenbach'ın yaklaşımı, bilimsel bilginin doğasını belirlerken metafiziksel spekülasyonlardan uzak durmakla birlikte, bilimsel açıklamanın ve teorilerin araçsal değerine odaklanan bir perspektif sunar. Reichenbach, bilimsel teorilerin doğasına dair yaptığı açıklamalarda kendi yaklaşımını açıkça metafizik dışı bir çerçeveye yerleştirir. Ona göre bilimsel teoriler, mutlak hakikatin temsili değil, bilim insanlarının dünyayı anlamalarına ve kontrol etmelerine yardımcı olan araçlardır. Bu teorilerin bilimsel yöntem ve gözlemler çerçevesinde test edilebilen olasılıksal temellere dayandığını vurgular ve böylece metafizikten ayrıldığını savunur. Metafiziksel teorilerin, bilimsel doğrulama ilkesine aykırı olarak test edilemeyen ve anlam açısından belirsiz kavramlar sunduğunu belirtir; bu nedenle metafiziksel açıklamalar bilimsel açıklamalarla uyumsuzdur. Reichenbach'ın yaklaşımında bilimsel bilgi, deneyimle sürekli olarak test edilebilen bir süreç olarak tanımlanır. Bilimsel bilginin doğasının pragmatik ve geçici

olduğunu vurgular ve bilimin doğası gereği değişebilir ve sürekli sınanabilir olmasını, onu metafizikten ayıran en temel özellik olarak görür. Ona göre bilimsel teoriler, gelecekteki olayları tahmin etme ve dünyayı anlama konusunda pragmatik bir işlev taşır, ancak bu işlev, metafiziksel spekülasyonlarla karıştırılmamalıdır.

Carnap'ın bilimsel teorilerin doğruluğunu yalnızca mantıksal ve matematiksel temellere dayandırma yaklaşımına karşılık Reichenbach, bilimsel dilin sadece matematik ve mantıkla değil, aynı zamanda gözlemlerle doğrulanabilir⁴⁴ olması gerektiğini savunur. Reichenbach'a göre, bir dilin anlamlı olabilmesi için bu dilin gerçek dünyadaki gözlemlerle test edilebilmesi gerekir. Bu açıdan, Carnap'ın metafiziksel ifadeleri dışlama yaklaşımını aynı şekilde kabul etmez; bunun yerine, bu ifadelerin olasılık ve mümkünlük bağlamında anlamlı hale getirilebileceğini savunur. Yani, metafizik ifadeler doğrudan doğrulama yoluyla değil, olasılık teorisi gibi daha esnek bir çerçeveye değerlendirilebilir. Reichenbach'ın dil anlayışında, anlam yalnızca mantıksal ve soyut yapılarla sınırlı değildir; anlamın, gerçek dünyadaki eylemlerle ilişkilendirilmesi gerektiğini öne sürer ve anlam ile eylem arasındaki doğrudan bağlantıyı vurgular. Ona göre, bir ifadenin anlamı yalnızca mantıksal yapısına değil, aynı zamanda hangi eylemleri gerçekleştireceğimizle belirlenir. Bu görüş, bilimsel dilin anlamının yalnızca soyut teoriler ve mantıksal doğrulama ile değil, aynı zamanda gerçek dünya olaylarıyla nasıl ilişkilendiğiyle ölçülmesi gerektiğini savunur. Bu anlayış, Carnap'ın Language 2 anlayışına karşılık gelir; ancak Reichenbach, mantıksal yapıların yanı sıra, gerçek dünya ile daha fazla ilişki kuran ve olasılık teorilerine dayanan bir dil anlayışı geliştirir. O, anlamın yalnızca mantıksal doğrulama ile sınırlı olmadığını, aksine dünyada gerçekleşen olaylarla ve eylemlerle bağlantılı olarak biçimlendiğini belirtir. Bilimsel dilin anlamının, gerçek dünyadaki doğrulama ve aksiyonlarla ilişkilendirilerek değerlendirilmesi gerektiği, Reichenbach'ın dil anlayışının temel taşlarını oluşturur. Bu bakış açısıyla, bilimsel anlam yalnızca mantıksal bir yapıya indirgenemez; aksine, daha esnek ve olasılıksal bir biçimde, gerçek dünyadaki eylemlerle bağlantılı olarak anlaşılmalıdır. Reichenbach, bu yaklaşımıyla bilimsel dilin mantıksal doğrulamanın ötesine geçmesi gerektiğini vurgular ve bu, olasılık, mümkünlük ve belirsizlik gibi daha esnek kavramlar aracılığıyla anlam

⁴⁴ Fakat bu doğrulama belirsizliklerle dolu ve yalnızca bir olasılık düzeyinde sağlanır. Kesin doğrulama ve kesin yanlışlama mümkün değildir.

kazanabilir. Bu şekilde, bilimsel ve metafiziksel ifadelerin gerçek dünyadaki eylemlerle ve doğrulamalarla ilişkilendirilmesi sağlanarak anlam, soyut teorilerin ötesine geçer ve gerçek dünya bağlamında anlamlı hale gelir. Reichenbach, bu çerçevede metafizik alan ile kendi önermelerini ayırarak bilimsel anlamın pragmatik ve deneysel temellere dayalı olması gerektiğini savunur.

Viyana Çevresi'nin önermeleri, "dördüncü alan" olarak adlandırdığımız ve metafizikle eşdeğer görülen bir çerçevede değerlendirilse de aslında gözlemsel ve analitik alanlardan kopuk değildir. Metafiziksel söylemlerin aksine, Viyana Çevresi'nin düşünsel yapısı kişisel normatif yargılardan ziyade, sentetik ve analitik ifadelerin sonuçlarıyla şekillenmiş olup, bilimsel kapasitemizi artırmaya yönelik dogmatik olmayan toplumsal ifadelere dayanmaktadır. Bu bağlamda, dördüncü alan olarak belirttiğimiz eleştirilere karşı Viyana Çevresi, bireysel niyetler veya öznel anlamlandırma girişimlerinden ziyade, mantığın tutarlı bir biçimde inşası yoluyla bilimsel metodolojinin ve felsefenin sistematik olarak düzenlenmesini amaçlamaktadır. Dolayısıyla, Viyana Çevresi'nin yaklaşımı, metafiziksel bir amaç taşımamakta, aksine bilimsel düşüncenin temel prensiplerine dayanarak bilgi üretiminin sınırlarını belirlemeye çalışmaktadır. Bu yaklaşımın ne ölçüde "pragmatik" olduğu ise ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Moritz Schlick ise Viyana Çevresi'nin dilini Carnap'a benzer şekilde kurgular. Onun dilbilgisi anlayışı, doğrulama kriteri ve felsefi problemleri ele alış biçimi, Carnap'a paralel olsa da kısmen farklıdır. Schlick, dilin en temel yapı taşı olarak dilbilgisi kurallarını kabul etmekte ve bu kuralların, dilin anlamlı ve işlevsel olabilmesi için iki ana kategoriye ayrıldığını savunmaktadır. İlk kategori, dil içindeki ifadelerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen ve dilin doğru kullanımını belirleyen iç kurallardan oluşurken, biçimsel mantık çerçevesinde her ifadenin hangi koşullar altında doğru ya da yanlış olacağını belirleyen bir kurallar zinciri sunmaktadır. İkinci kategori ise, uygulama kuralları olup, dilin gözlemlenebilir dış dünya ile bağlantısını düzenlemekte ve dilin anlamının deneyim ve gözlemle ilişkilendirilmesine olanak tanımaktadır. Bu doğrultuda, Schlick'in dil anlayışı yalnızca dilin iç yapısını ele almakla kalmayıp, aynı zamanda dilin dünyayla kurduğu bağıntıyı da içermektedir. Bu bakış açısı, dili yalnızca soyut bir sistem olarak değil, pratikte gözlemlenebilir dünyanın bir yansıması olarak kabul etmektedir.

Schlick'in bu görüşleri, Carnap'ın tolerans ilkesi ile doğrudan bir paralellik taşımaktadır. Carnap, dilin yapısı ve mantıksal sistemler arasındaki ilişkiyi ele alırken, belirli bir dil veya mantıksal sistemin diğerine kıyasla mutlak bir üstünlüğü olmadığını savunmuş ve dilin seçimi ile belirli bir mantıksal yapının benimsenmesinin yalnızca pratik ve geleneksel gerekliliklere dayandığını öne sürmüştür. Bu doğrultuda, farklı diller ve mantıksal yapılar arasındaki seçim, mutlak bir hakikat arayışından ziyade, insanların ihtiyaçları ve tercihlerine bağlı olarak şekillenmektedir. Benzer şekilde, Schlick de dilbilgisi kurallarının seçiminin, dilin doğru ve işlevsel kullanımına hizmet etmek üzere konvansiyonel bir süreç olduğunu kabul etmekte ve dilbilgisi kurallarının doğrudan dil dışı gerçeklik tarafından belirlenmiş bir yapı olmadığını, bunun yerine sosyal ve iletişimsel uzlaşmalar doğrultusunda şekillenen bir sistem sunduğunu savunmaktadır. Schlick'in 1936 tarihli "Anlam ve Doğrulama" başlıklı makalesi, doğrulama kriterinin temellerine ve dilbilgisi kurallarının felsefi problemlere nasıl uygulanabileceğine dair önemli açıklamalar içermektedir. Schlick, doğrulama kriterinin yalnızca dilbilgisel doğruluğa dayandığını ve bir önermenin doğrulanabilir olup olmadığının belirlenmesinin tamamen dilbilgisi kurallarına uygunluk çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre, anlamlı bir önerme, dilbilgisel açıdan doğru bir biçimde inşa edilmeli ve doğrulama süreci, deneyim ve gözlemle bağlantılı olmalıdır. Bu yaklaşım, metafiziksel akımları, özellikle Platonculuk, psikolojizm ve fenomenalizm gibi yaklaşımları eleştiren güçlü bir argüman sunmaktadır. Söz konusu akımlar, çoğunlukla nesne-dili düzeyinde doğrulanamaz ifadeler ileri sürerek, bu ifadelerin mutlak doğrulara işaret ettiğini iddia etmektedirler. Ancak Schlick'e göre, bu tür ifadeler aslında dilbilgisel yanlış anlamalar ve hatalı yorumlamalar sonucu ortaya çıkmakta olup, felsefi açıdan anlamlı kabul edilemezler.

Örnek olarak, Platonculuk düşüncesinde sıkça karşımıza çıkan "Matematiksel nesneler fiziksel dünyadan bağımsız olarak var olur" önermesi, Schlick'in perspektifinden incelendiğinde, dilin yanlış kullanımının bir sonucu olarak ortaya çıkan bir hata olarak değerlendirilebilir. Platoncu matematikçiler, sayılar ve geometrik şekillerin fiziksel dünyadan bağımsız olarak var olduklarını savunurlar. Ancak Schlick, matematiksel varlıkların fiziksel gerçeklikten bağımsız varlıklar olduğunu savunan bu görüşün, aslında dilbilgisel bir yanlış anlamaya dayandığını ileri sürer. "Sayılar vardır" ifadesi, dilbilgisel

bir çerçeve içinde anlam kazanırken, bu tür ifadelerin dış dünyada fiziksel bir karşılıkları olmadığına dikkat çeker. Bu nedenle, sayılar gibi soyut kavramlar, belirli dilbilgisel kurallara dayalı bir kullanım biçimi olarak ele alınmalıdır ve fiziksel bir varlık olarak düşünülmemelidir. Benzer şekilde, psikolojizm açısından bakıldığında, “Mantık yasaları insan zihninin düşünme biçimlerinden türetilmiştir” gibi bir önerme, yine Schlick tarafından dilbilgisel bir hata olarak ele alınabilir. Psikolojistlere göre, mantık yasalarının temelleri, insan zihninin düşünsel süreçlerinden türemektedir. Ancak Schlick, mantık yasalarının, dilin yapısı ve kurallarına dayandığını ve psikolojik süreçlerden türetilmediklerini savunur. Bu bağlamda, sembolik mantıkta kullanılan bir çıkarım kuralı şu şekilde yazılabilir:

$$\begin{aligned} p \rightarrow q & \text{ (Eğer } p \text{ doğruysa, o zaman } q \text{ doğrudur.)} \\ p & \text{ (} p \text{ doğru olduğu kabul edilir.)} \\ \therefore q & \text{ (O halde } q \text{ doğrudur.)} \end{aligned}$$

Burada, eğer p doğruysa q doğru olmalıdır. Modus Ponens, kesin bir mantıksal çıkarım kuralıdır ve kişisel düşünce süreçlerinden bağımsızdır. Schlick, mantık yasalarının yalnızca dilbilgisel kuralların sonucu olduğunu ve bu kuralların insan zihninin içsel süreçlerinden bağımsız olarak dilin yapısına dayandığını belirtir. Psikolojizm de dilbilgisel olarak yanlıştır.

Fenomenalizm bağlamında ise, “Tüm fiziksel nesneler duyusal algılardan ibarettir” şeklindeki bir önerme, Schlick’in düşüncesine göre yine dilbilgisel yanlış anlamaların bir sonucu olarak görülmelidir. Fenomenalistler, fiziksel nesnelerin yalnızca duyusal algılarımızdan ibaret olduğunu savunurlar. Ancak Schlick, bu tür ifadelerin dış dünyayı doğrudan tanımlamak için uygun olmadığını ve yalnızca dilin yanlış bir kullanımını yansıttığını öne sürer. Fenomenalistlerin fiziksel nesneleri algılarla tanımlamaları, aslında deneyimden bağımsız bir doğrulama olanağı bırakmaz ve bu da dilin yanlış yorumlanmasına neden olur. Schlick, ifadelerin gözlemlenebilir dil dışı durumlarla olan ilişkisini belirleyen ikinci bir dilbilgisel kural türü olarak “uygulama kuralları” (*Anwendungsregeln*) kavramını kullanır. Bu kurallar, yalnızca gözlemlenebilir olguların betimlenmesini düzenlemekle kalmaz, aynı zamanda ifadelerin kullanımını da şekillendirerek Schlick’in görüşlerini dilbilgisel bir temele oturtur. Schlick, dil bilgisini

yalnızca gündelik dilin doğal yapılarıyla sınırlı görmemekte, aynı zamanda bilimin teknik ve yüksek derecede sistematik dillerini de içine alacak biçimde geniş kapsamlı bir çerçevede ele almaktadır.

Bizlerin ısrarla vurguladığı deneyimin tarafsız, kişisel olmayan karakteri nedeniyle, doğrulama bir “zihin” olmadan da mantıksal olarak mümkündür. İlkel deneyim, yani yalnızca düzenli verilerin varlığı, bir “özne”yi, bir “benliği”, bir “Ben”i veya bir “zihin”i ön varsaymaz; bu kavramların oluşmasına yol açan hiçbir olgu olmadan da gerçekleşebilir; herhangi birinin deneyimi olmak zorunda değildir. Bitkilerin, hayvanların ve insan bedenlerinin olmadığı ve az önce bahsedilen zihinsel fenomenlerin bulunmadığı bir evreni hayal etmek zor değildir; bu kesinlikle bir “zihinsiz dünya” olurdu (çünkü bu isim başka neye verilebilir ki?), ancak doğa yasaları, bizim mevcut dünyamızdakiyle tamamen aynı olabilir. Bizler, bu evreni mevcut deneyimlerimizle tanımlayabiliriz (sadece insan bedenleri ve duygularıyla ilgili tüm terimleri çıkarmamız gerekir); ve bu, bunu olası bir deneyim dünyası olarak tanımlamak için yeterlidir. Son değerlendirmeler, gerçek pozitivizmin temel tezlerinden birine örnek teşkil edebilir: sokaktaki sıradan insanın dünyayı algılama biçimi tamamen doğrudur ve büyük felsefi sorunların çözümü, yalnızca hatalı bir dil kullanımı nedeniyle ortaya çıkan sorunları gösterdikten sonra, bu özgün dünya görüşüne geri dönmekten ibarettir (Schlick, 1936b: 369).

Schlick, solipsizmin hakiki bir ontolojik iddia olmadığını, aksine belirli bir dil kullanımını benimsetmeye yönelik bir girişim olduğunu savunur. Bu görüş, Carnap’ın bazı felsefi tezleri dünyaya dair doğrulanabilir veya yanlışlanabilir önermeler olarak değil, belirli bir dil formunu benimseme önerileri olarak değerlendirmesiyle paralellik gösterir. Schlick’e göre solipsist, dünyanın nasıl işlediğine dair nesnel bir iddiada bulunmaktan ziyade, dilin kullanımına ilişkin bir tercih sunmaktadır. Örneğin, “Sadece benim bilincim vardır” şeklindeki bir solipsist ifade, gerçek bir bilgi iddiası olmaktan çok, belirli bir konuşma biçimini benimsemeye yönelik bir öneri niteliğindedir. Dolayısıyla, Schlick açısından solipsizm, ontolojik bir problem olmaktan ziyade dilin yanlış kullanımına dayanan bir sahte problem olarak görülmelidir. Schlick’e göre, bir önermenin anlamlı olması için sadece mantıksal olarak tutarlı olması yetmez; aynı zamanda dil bilgisi kurallarına da uygun olmalıdır. Bu nedenle, doğrulanabilirlik kriteri yalnızca analitik veya çelişkili olmayan önermeleri değil, dilbilgisel olarak doğru şekilde oluşturulmuş tüm önermeleri kapsar.

Ay’ın diğer yüzüyle ilgili tartışmada olduğu gibi, bir diğer önemli örnek olarak Profesör Lewis’in metafizik bir problem olarak adlandırdığı “ölümsüzlük” meselesini ele almakta da herhangi bir zorluk bulunmayacaktır. Burada “ölümsüzlük” kavramının, sonsuz yaşam anlamına gelmediğini (çünkü sonsuzluk kavramı içerdiği için bu, anlamsız olabilir) ve aslında “ölümden sonra varlığın devam edip etmeyeceği” sorusuyla ilgilendiğimizi varsayarak ilerliyorum. Profesör Lewis’in bu hipotez hakkında söylediği şu ifadeye katılabileceğimizi düşünüyorum: “Bunu doğrulayacak şeyin ne olduğunu anlamakta herhangi bir belirsizlik yoktur.” Gerçekten de örneğin kendi bedenimin cenaze törenine

tanıklık ettiğimi ve bedensiz bir şekilde var olmaya devam ettiğimi hayal etmek benim için son derece kolaydır, çünkü içinde yalnızca kendi bedenime ait tüm verilerin tamamen yok olduğu bir dünyayı tanımlamak kadar basit bir şey olamaz. Ölümsüzlüğün, burada tanımlanan anlamda, bir “metafizik problem” olarak değerlendirilmemesi gerektiği sonucuna varmalıyız; çünkü mantıksal olarak doğrulanabilir olduğu için bu, empirik bir hipotezdir. “Ölünceye kadar bekleyin!” talimatına uyarak doğrulanabilir [...] Sanırım bu cümlelerde, özel doğrulama yöntemi, yalnızca deneyimleyen kişinin bireysel durumuna uygulanabileceği için bilimsel olmadığı gerekçesiyle reddedilmektedir; oysa bilimsel bir ifadeye, dikkatli herhangi bir gözlemci tarafından genel bir kanıt sunulabilmelidir. Ancak, bunun imkânsız ilan edilmesi için hiçbir neden görmüyorum. Tam tersine, bedensel ölümden sonra insan varlıklarının görünmez bir biçimde yaşamaya devam etmesi hipotezinin, gözlemlenen fenomenlerin en makul açıklaması olacağı deneyimleri tanımlamak kolaydır. Elbette, bu fenomenlerin, okültistlerin toplantılarında gerçekleştiği iddia edilen gülünç olaylardan çok daha ikna edici olması gerekir ancak ölümden sonra varlığın devamına dair hipotezi bilimsel olarak gerekçelendirebilecek ve bilimsel yöntemlerle araştırılmasına izin verebilecek fenomenlerin (mantıksal anlamda) mümkün olduğu konusunda en ufak bir şüphe dahi olamaz. Bu hipotezin asla mutlak bir gerçek olarak kanıtlanamayacağı doğrudur, ancak bu durum tüm hipotezlerin ortak kaderidir (Schlick, 1936b: 356-357).

Doğrulamacılık ilkesi bağlamında yeniden üst-dili açıklamak gerekirse, doğrulamacılık ilkesi doğrudan bilimsel bir teori gibi empirik bir doğrulamaya tabi tutulması gereken bir iddia değildir; aksine, bilimsel söylemi düzenleyen ve bilimsel yöntemin işleyişini belirlemeye yönelik bir öneridir. Doğrulanabilirlik, anlamın zorunlu ve yeterli koşulu olarak ele alınmakta ve bir ifadenin anlamlı olabilmesi için mantıksal olarak doğrulanabilir olması gerektiği savunulmaktadır. Bu bağlamda doğrulanabilirlik, doğa yasalarından bağımsız olup, tamamen dilbilimsel ve mantıksal kurallara dayanmaktadır. Eğer bir önerme doğrulama yöntemi içermiyorsa, anlamsız kabul edilir. Aynı durum sorular için de geçerlidir; bir soruya mantıksal olarak cevap vermek mümkün değilse, aslında gerçek bir soru söz konusu değildir. Buna bağlı olarak bilginin sınırlarının mutlak olmadığı, zamanla genişleyebileceği ve bu sınırların yalnızca empirik koşullarla belirlendiği ileri sürülmektedir. Son olarak, mantıksal olarak mümkün olanın doğa yasalarına değil, tanımlamalara dayalı olduğu vurgulanmaktadır. Örneğin, “Nehirler yukarı akar” ifadesi anlamlıdır, ancak fiziksel olarak imkânsızdır. Bu da anlamın doğada değil, insanın oluşturduğu dilsel ve mantıksal kurallarda bulunduğunu göstermektedir. Burada benzetme yoluyla matematiksel aksiyomlara değinmek faydalı olabilir. Nasıl ki Öklid geometrisi aksiyomları empirik olarak doğrulanmaz fakat bir sistemin temel ilkeleri olarak kabul edilirse, doğrulamacılık da dilin ve bilginin işleyişine dair bir ilke olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, doğrulamacılığın doğrulanabilirlik ilkesine uymadığı iddiası, onun yanlış kategoride ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Eleştirinin temel

aldığı “meta-dilsel açıklamalar da metafiziktir” iddiasının, Viyana Çevresi'nin yaptığı dil çözümlemelerini yanlış bir çerçevede değerlendirdiği söylenebilir. Geleneksel metafizik, varlık hakkında spekülative ve doğrulanamaz iddialarda bulunurken, Viyana Çevresi'nin amacı, dilin kullanımını analiz ederek bilimsel bilgi ile anlamsız spekülasyonları birbirinden ayırmaktır. Bu süreçte, bilimin ve felsefenin dilini netleştirmek adına meta-dilsel açıklamalara başvurmak kaçınılmazdır. Ancak bu, metafiziğin geri dönüşü olarak görülemez. Dil çözümlemesi ve anlam analizi, metafiziksel spekülasyonlardan farklıdır; çünkü bunlar doğrulanamaz varlık iddialarında bulunmak yerine, kavramsal netlik sağlamayı amaçlar. Söz konusu ifadeler, bilimsel yöntemi tanımlayan araçsal önerilerdir ve bu bağlamda bir açıklayıcı çerçeve sunarlar. Yani, bilimsel bilginin yapısını açıklayan bu tür ifadeler, metodolojik rehberler olarak değerlendirilmeli ve doğrulamacılığın kapsamı içinde işlevsel oldukları kabul edilmelidir. Metafizik, yüzyıllar boyunca kesin bilgiye ulaşma konusunda başarısız olmuş ve çoğu zaman bilimle çelişen spekülative iddialar öne sürmüştür. Viyana Çevresi'nin amacı, bilimsel bilgi ile doğrulanamaz spekülasyonları ayırmak ve bilgi üretiminin sınırlarını belirlemektir. Eğer doğrulamacılık ilkesi veya Viyana Çevresi'nin metodolojisi eleştirilecekse, bunun metafiziksel spekülasyonlarla değil, mantıksal veya bilimsel analizlerle yapılması gerekmektedir. Viyana Çevresi'nin temel amacı, bilimsel yöntemi felsefenin temeli haline getirerek bilginin sınırlarını belirlemek ve spekülative metafiziği bertaraf etmektir.

Özetlemek gerekirse, Viyana Çevresi'nin çıkış amacı olan “metafiziğin hem politik yıkımlara hem de bilimsel ilerlemeye engel olduğu” fikri dahi, eleştirmenlerce dördüncü alana itilebilir; ancak bu fikir pratik bir hakikattir, hatta empirik olduğu bile söylenebilir. Bununla birlikte, sentetik önermelerin deneysel olma zorunluluğunun kaldırıldığı ve dolayısıyla empirizmden vazgeçildiği iddia edilse de bu, empirizmin reddedildiği anlamına gelmemektedir. Viyana Çevresi'nin yaptığı, metafiziksel ifadeleri yalnızca doğrulama eksikliği nedeniyle değil, aynı zamanda dilbilgisel yanlış anlamalar olarak değerlendirmek ve anlamlı önermeleri belirlerken yalnızca deneysel kriterlere değil, dilbilgisel kurallara da önem vermektir. Bu doğrultuda, deneyime dayalı bilgiye bağlı kalmakla birlikte, dilin yapısının bilimsel ve felsefi analizlerde belirleyici bir unsur olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla, Viyana Çevresi, sadece empirist değil, mantıkçı-deneyci (*logical empiricism*) bir yaklaşımı benimsemekte ve bu yönüyle geleneksel

deneycilikten ayrılmaktadır. Çevre'nin, bu tür eleştirilere yanıt vermekten kaçınmasının bir geri çekilme değil, aksine, bu tür tartışmaları metafizik bir zaman kaybı olarak değerlendirmelerinden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Onlara göre, felsefenin asıl görevi, bilimsel ilerlemeye katkı sağlayacak anlamlı önermeleri ortaya koymaktır. Bu bağlamda, Schlick, anlamlı ifadelerin oluşumunda dilbilgisinin belirleyici olduğunu ve doğrulama kriterinin dilbilgisel kurallara dayandığını savunarak, metafiziksel ve psikolojik akımların doğrulanamaz ifadelerini dilbilgisel yanlış anlamalar olarak değerlendirir. Schlick'in, dilin yapısı ve doğrulama süreçlerini, Carnap'ın tolerans ilkesi ile uyumlu bir biçimde konvansiyonel ve esnek bir anlayışla ele alması, yalnızca metafiziksel önermelerin yanlışlanamazlığı sorununa değil, aynı zamanda felsefenin bilimsel bilgiyle ilişkisini nasıl kurması gerektiğine dair kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Böylece, Schlick'in yaklaşımı, Viyana Çevresi'nin temel amaçlarıyla tutarlı bir şekilde, felsefi analizleri bilimsel yöntemin ilerlemesi doğrultusunda yönlendiren bir epistemolojik duruş sergilemektedir.

Viyana Çevresi filozoflarının kendi söylemlerinden yola çıkarak, ortaya çıkardıkları sonuçları değerlendirip özgün bir yorum geliştirmek de olanaklıdır. Bu bağlamda, iki tanesi Viyana Çevresi'ne ait, diğer ikisi ise metafizik nitelikte olan dört temel önermeyi ele alalım:

P1: Bilgi varlığın özünü yakalar. (Metafizik)

P2: Yanlış hayat doğru yaşanmaz. (Metafizik)

P3: Bir önermenin anlamlı olabilmesi için ya deneysel olarak doğrulanabilir ya da mantıksal olarak kanıtlanabilir olması gerekir. (Doğrulamacılık İlkesi)

P4: Bilimin görevi dünyayı açıklamaktır. (Viyana Çevresi'nin önermesi)

P1 metafizik ve anlamsız bir cümledir çünkü analitik veya deneysel bir önerme değildir. P2 cümlesi de metafiziktir çünkü bu etik veya siyasi bir önermedir ve bireysel bir tutumdur. P3 önermesinin de ilk bakışta analitik ya da gözlemsel olarak doğrulanamayacağı ileri sürülebilir. Ne var ki bunun haklı bir eleştiri olmadığı iddia edilebilir, nitekim söz konusu önerme açıkça dilsel bir önermedir yani, dil içerisinde kurgulanmıştır. Bu önerme felsefe dilini ve anlamlılığını ölçmemizde bir üst-dil tarafından oluşturulmuştur. Bu üst dil ise anlamların temelinde olan göndergelere yani empirik

temele dayanır ki Carnap bunu empirik “işleve” bağlar ve bu durum da onu pragmatizme yaklaştırır. Bir cümlemin anlamlı olabilmesi için ya anlamsal (analitik/dil içinde/gramatik) ya da göndergesel (empirik/deneysel/gözlemsel) olarak karşılığı olması gerekmektedir. Elbette gönderge ile empirik olan aynı şeyi ifade etmez çünkü gönderge dilsel bir kavramdır ve bir ifadenin işaret ettiği nesneyi belirtir. Ama gönderge *temelini*, empirik olan nesnelerden alır. Dolayısıyla kurgulayacağımız üst-dil bu alandan *beslenir*. Üst-dil tüm bunlarla doğrulamacılık ilkesini, yani P3’ü kurgular. O halde ilke aslında sürekli kendi kendini doğrulamaktadır. Mantıksal ve empirik olarak kurgulanmış bir dil yalnızca mantıksal ve empirik olan önermeleri anlamlı sayar. Üst-dil, P3’deki gibi dilsel bir ifadeyi kurar ve bu ifade mantıksal-empirist bir temeldedir. Empirik hakikatleri baz alır ya da gramatik açıdan, yani dilsel açıdan doğru olmalıdır. Fakat mantık kurgularken psikolojizme de düşülmemelidir. Mantık, anlam ve göndergeye dayanmadan kurgulanamaz, gönderge ise empirik bir nesnenin göndergesidir. Mantık öznel değil nesneldir. İnsan düşüncesinden bağımsız bir dildir ve doğruluk da psikolojik bir durum değildir. Frege bunu daha önceden ortaya koymuştu buna ek olarak Hume, daha önceden deneyimlemediğimiz hiçbir şeyi mantıksal açıdan kurgulamayacağımızı göstermişti. Peki P4’e gelirse, bilim de bir dildir ve tanım gereği bilim dili, nesnel bir dildir. Dolayısıyla Çevre’nin bilim veya felsefe ile ilgili söylediği her şey kurduğu her üst-dil analitik bir doğruluktur. Bilim dili bilindiği üzere, empirik hakikatler üzerine kuruludur. Metafizik ve üst-dil arasındaki fark ise birisinin empirik olmayan “fizik” dünya üzerine ya da hakkında konuşurken -ki fizikten kastığımız birçok şey olabilir, örneğin toplum da olabilir- Viyana Çevresi’nin üst-dili mantıksal olarak anti-psikolojist olarak kurgulanmış bir dil üzerine konuşur. “Metafizik saçmadır” önermesinin kendisi doğrudur çünkü “metafizik” herhangi bir anlam ve gönderge, yani empirik bir temele dayanmadan kendi keyfi mantığıyla kurgulanır. Carnap her ne kadar “mantıkta ahlak yoktur” dese de kurulan mantığın belirli koşullara uyması gerekir. Dolayısıyla hem ilkenin kendisi hem üst-dil hem de diğer tüm Viyana Çevresi felsefesi metafizik tutumda değildir; empirik temellere dayanan üst-dilin kurguladığı bir felsefe dilidir. Özetleyecek olursak empirik ve analitik alan mantığı, mantık üst-dili, üst-dil ise dili yani bilimsel felsefenin önermelerini kurgular. Hem P3 hem P4 bu temellere sadıktır. Mantık, empirik ve analitik alanı bir

araya getiren, kendi kuralları içinde geçerli bir sistemdir.⁴⁵ Bu bağlamda, *Schlick'in empirik temelli anlam vurgusu, Ayer'in tanımsal gereklilik anlayışı, Carnap'ın işlevsellik kriteri ve Reichenbach'ın bilimsel doğrulama ölçütü göz önünde bulundurulduğunda, ilgili ilkenin kendi içinde tutarlı bir döngü oluşturarak kendini doğruladığı görülmektedir. Ancak, P1 ve P2 önermeleri herhangi bir empirik göndergeye dayanmadığından ne bir üst-dil ne de mantıksal bir sistem içinde konumlandırılabilir; dolayısıyla, dilsel bir anlam taşımaz ve anlamsız kabul edilmelidir.* Her ne kadar metafizik, eleştirmenler tarafından belirli bir “mantık” olarak görülse de bu mantık nesnel, anlam ve göndergeye dayanan empirik ve analitik karşılığı olan bir mantık değilse, kurguladığı dil ve o dilin her yargısı Viyana Çevresi açısından yalnızca saçmadır. Fakat Viyana Çevresi'nin önermeleri bu şartları karşılayan bir dil kurgulayarak yargı vermektedir ki bu onların önermelerini anlamlı kılar. Dolayısıyla mantık gereği; sentetik yargılar deneysel açıdan, analitik yargılar ise dilsel açıdan doğrulanabilir olmalıdır. Bu önermenin kendisi ise anlam ve göndergeye dolayısıyla empirik nesneye dayanan bir üst-dil tarafından kurgulanmış bir dildir dolayısıyla, bu önerme “tanım” gereği doğrudur. Bu tanım keyfi bir şekilde seçilse de bu keyfiyet empirik ve mantıksal temele dayanmaktadır.⁴⁶

Fakat bu durum ne metafizik yapmaya ne de empirik temele dayanmayan üst-dil veya mantık kurgulamaya engel değildir ki II. Dönem Wittgenstein da buradan beslenmiştir. Çevre'nin amacı “yasaklar koymak” değil bu yolla felsefeyi bir analiz aracı olarak kullanmaktır. Fakat Viyana Çevresi açısından; psikolojist, anlam veya göndergeye dayanmayan, analitik veya sentetik olmayan her cümle yalnızca saçmadır.

Doğrulama ilkesi, bir önermenin anlamlı olabilmesi için ya analitik ya da empirik olması gerektiğini öne sürer. Ancak üst-dil önermeleri doğrudan bu iki kategoriye girmediğinden, bunların anlamlı olup olmadığı sorusu gündeme gelebilir. Üst-dil önermelerinin yeni ve bağımsız bir anlam kategorisi oluşturduğu düşünülebilir; ancak bu yaklaşım sorunludur. Zira bu tür önermeler, bütünüyle analitik ve empirik önermelere

⁴⁵ Bu çıkarımda aritmetik ve geometrinin savlarının empirik olup olmadığı yani mantık ve matematiğin nasıl konumlandığı sorusu açığa çıkabilir. Ancak bu konu oldukça uzun bir tartışma konusudur ve çalışmanın sınırlarını aşmaktadır.

⁴⁶ Dolayısıyla Viyana Çevresi için Fregeci Mantığa karşı Machçı pozitivist bakışı temsil ettiği söylenebilir.

dayanmaktadır. Üst dil, nesne dilini tanımlayan, biçimlendiren bir araç işlevi görmektedir; dolayısıyla, anlamını türetildiği analitik ve empirik önermelerden almaktadır. Bu bağlamda, üst-dil önermelerini ayrı bir kategori olarak değerlendirmek yerine, onları *mevcut doğrulama ilkesinin kapsamına ikincil bir düzeyde dâhil etmek daha tutarlıdır*. Bu çerçevede, doğrulama ilkesinin güncellenmesi gerektiği ileri sürülebilir. Ancak böyle bir revizyona ihtiyaç duyulmadığı da savunulabilir; zira üst-dil önermeleri, yalnızca analitik ve empirik önermeleri düzenleyen ve formüle eden araçlardır. Eğer anlamlı önermelerin kategorileri genişletilecekse, üst-dil önermelerinin bağımsız bir kategori olmaktan çok, türevsel veya ikincil bir statüde değerlendirilmesi daha makul olacaktır. Wittgenstein'in Tractatus Logico-Philosophicus'ta ifade ettiği üzere, "Mantık dünyaya dair hiçbir şey söylemez; çünkü mantık, dünya için bir ayna değildir" (TLP, 6.13). Benzer şekilde, üst-dil önermeleri de doğrudan dünya hakkında bilgi vermez; ancak dilin sınırlarını belirleyerek, nesne dili üzerine konuşmayı mümkün kılar. Bu nedenle, doğrulama ilkesinin geçerliliğini muhafaza ederek, anlamlılık alanını üçe çıkarmaya gerek kalmaksızın, üst-dil önermelerinin mevcut iki kategorinin bir uzantısı olarak değerlendirilebileceği sonucuna varılabilir. Şüphesiz, doğrulamacılık ilkesinin yeni veya olası açılımları, daha derinlemesine bir incelemeyi gerektiren müstakil bir araştırma konusu olarak ele alınabilir.

Eleştirmenler, tüm bunlara ek olarak, Viyana Çevresi'nin bilimsel yaklaşımını metafizik bir pozisyon olarak değerlendirmiş ve bilimin işleyişinde metafiziğe ihtiyaç duyulduğunu öne sürmüştür. Bu eleştirinin Viyana Çevresi tarafından nasıl ele alındığı bir sonraki bölümde incelenecektir.

4.3.METAFİZİĞİN BİLİMDEN DIŞLANMASI

Viyana Çevresi, doğrulama ilkesine dayanarak, metafiziksel önermelerin geçersiz olduğunu savunur, çünkü bu tür önermeler empirik gözlemlerle doğrulanamaz. Onlara göre, bilimsel teorilerin anlamlı kabul edilebilmesi için gözlem yoluyla doğrulanabilir olması gerekir. Dolayısıyla, bir önerme empirik olarak test edilemiyorsa, bilimsel bir içeriğe sahip değildir ve anlamsızdır. Bu yaklaşım, mantıkçı empirist felsefenin temelini oluşturur ve metafiziksel düşünceler bu çerçevede dışlanır. Ancak eleştirmenler, bilimsel teorilerin yalnızca gözlemlerle doğrulanabilir olmasının yeterli olmadığını, bazı bilimsel

teorilerin metafiziksel varsayımlar içerdiğini ileri sürerler. Örneğin, doğanın düzenli ve sistematik olduğu yönündeki temel kabul, doğrudan gözlemle doğrulanamaz, analitik değildir ve bu nedenle metafiziksel bir nitelik taşır. Bununla birlikte, bu tür varsayımlar bilimsel düşüncenin doğrulanabilirliğini engellemez; aksine, bilimsel açıklamaların tutarlılığını sağlamak adına gereklidir. Bilimsel teoriler, gözlem ve deney yoluyla test edilebilen bir dil üzerine inşa edilir ve bu metafiziksel varsayımlar, bilimsel yöntemin işleyişine katkı sağlayan işlevsel kabul noktaları olarak değerlendirilir. Bu bağlamda, bilimsel teorilerin temelinde yer alan metafiziksel unsurlar, doğrulama ilkesini ihlal etmez; aksine, bilimsel yöntemin işlemesi için zorunlu öncüller olarak kabul edilir. Bu perspektif, bilimsel teoriler ile metafiziksel düşünceler arasındaki işlevsel ilişkiyi, doğrulama ilkesiyle çelişmeyecek şekilde açıklamaya çalışmaktadır.

Eleştiriler, bilimsel teorilerde metafiziksel unsurların bulunduğu ve bu unsurların göz ardı edilemeyeceği düşüncesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Ancak Viyana Çevresi'nin savunduğu doğrulama ilkesi, bilimin temellerinin empirik gözlemlerle doğrulanabilir olması gerektiğini vurgular. Bilimde yer alan bazı varsayımlar, teorilerin geçerliliğini sağlamak için gerekli olabilir, ancak bu varsayımlar doğrulamacılık ilkesine aykırı değildir. Bu nedenle, bilimsel teorilerdeki metafiziksel unsurlar ile bilimsel doğrulama arasında bir ayırım yapılması gerektiği öne sürülür. Metafiziksel düşünceler, bilimsel teorilerin temellerini oluşturmaz; ancak bilimsel düşüncenin gelişiminde başlangıç noktası veya ilham kaynağı olabilirler. Bilimsel bilgi, gözlem, deney ve doğrulama yoluyla sistematik olarak üretilen bir üründür ve bu ürün, bilimsel yöntemin titizlikle işleyen süreci sayesinde ortaya çıkar.

Reichenbach, metafiziksel ifadelerin doğrudan bilimsel bilgi üretiminde yer almadığını savunsa da bu tür ifadelerin bilimin başlangıç aşamalarında ilham verici veya yönlendirici olabileceğini kabul eder. Ancak, metafiziksel ifadelerin bilimsel bir temele oturabilmesi için gözlem ve deneyle doğrulanabilir olmaları gerektiğini vurgular. Bu bakış açısıyla, metafiziksel düşünceler bilimin doğrulama ilkesine ters düşmeden, ancak bilimsel bilgiyi şekillendiren unsurların ötesine geçmeden yer alabilir. Bilimin temeli, doğrulanabilir ve test edilebilir ifadeler üzerine kurulur. Dolayısıyla, doğrulama ilkesini ihlal etmeyen metafiziksel kabuller bilimsel bilginin üretiminde bir rol oynayabilir, ancak bu unsurlar

yalnızca geçici ve başlangıç noktası olarak değerlendirilmeli, bilimsel teoriler ise deneysel doğrulama ile test edilmelidir.

Çok gariptir ki, bilimsel araştırmaya dışardan bakıp hayranlık duyanlar elde edilen sonuçlara, bu araştırmayı içinden yürütenlerden çok daha fazla bel bağlamaktadırlar. Bilim adamı teorisini oluştururken, yenmesi gereken güçlükleri yakından bilir. Üstelik bilinen gözlem sonuçlarına uygun düşen, daha da önemlisi, yeni gözlem sonuçlarınca desteklenen bir teori oluşturma da şansın ne denli önemli olduğunun farkındadır. Dahası var: Oluşturduğu teoriye ters düşen yeni gözlemlerin ya da güçlüklerin her an ortaya çıkabileceği olasılığını hiçbir zaman gözden uzak tutmaz. Bu nedenle kesin doğruya ulaştığı gibi bir sanıya kendini kaptırması güçtür onun. Tıpkı çömezlerin, izledikleri peygamberden daha bağınaz olmaları gibi, bilim felsefecilerinin de bilimsel sonuçlara, bu sonuçların kaynaklandığı gözlem ve deneyin sağladığı çerçeve dışında aşırı bir inançla güvenme tehlikeleri vardır (Reichenbach, 1993: 38).

Reichenbach'ın yaklaşımı, bilimsel bilgi üretiminde metafiziksel ifadelerin doğrudan geçerli bir rolü olmadığını, ancak tarihsel bir değer taşıyabileceğini kabul etse de bilimsel teorilerin temelinde yer alacak unsurların doğrulanabilir ve deneysel olarak test edilebilir olması gerektiğini vurgular. Bilimsel bilgi, doğası gereği deneysel bir temele dayanır; bu nedenle metafiziksel öğeler bilimsel süreçlerde yer almaz ve en fazla tarihsel veya başlangıç aşamasında ilham verici olabilirler. Metafizik, bilimsel bilginin kaynağı değil, ona ilham veren bir unsur olarak görülebilir. Viyana Çevresi'nin felsefeye kattığı önemli bir yenilik, gereksiz sorunları ve tartışmaları ortadan kaldırmaya yönelik bir yaklaşım benimsemeleridir. Onlar, metafiziksel ifadeleri anlamsız ve bilimsel bilgi üretiminde işlevsiz olarak değerlendirirken, felsefenin esas amacının bilimsel teorileri açıklamak ve bu teorilerin doğruluğunu test etmek olduğunu savunmuşlardır. Empirizm, bu bağlamda doğrulama ve gözlem ilkelerine dayanır ve metafiziksel bir inanç ya da soyut bir kabul içermez. Empirizmin temel amacı, dünyayı gözlem ve deney yoluyla anlamak ve bilimsel doğrulama ilkesini esas almak olduğu için, doğasında metafiziksel spekülasyonlara yer yoktur. Dolayısıyla, empirizm ve Viyana Çevresi'nin yaklaşımı, felsefi düşüncenin bilimsel açıklamalarla uyumlu, test edilebilir ve nesnel bir biçimde evrimleşmesini savunur.

“Bilimcilik” olarak adlandırılan ve bilimsel dünya görüşünü savunan Viyana Çevresi'ne yönelik eleştiriler, bu yaklaşımın aslında metafizik bir tutum sergilediği iddiasına dayanmaktadır. Ancak Viyana Çevresi'nin temsilcileri, bilimsel düşüncenin metafizikle özdeşleştirilemeyeceğini, aksine metafiziksel düşüncelerin doğrulama ilkesine dayalı bilimsel metodolojiyle uyumsuz olduğunu savunmuşlardır. Bu filozoflar, metafiziksel

düşüncelerin hem entelektüel hem de toplumsal düzeyde ciddi sorunlara yol açtığını öne sürerek, bilimin doğayı ve toplumu anlama için en güvenilir ve nesnel yolu olduğunu vurgulamışlardır. Onlara göre bilim, insanın sahip olduğu en güvenilir bilgi aracı olup, somut, doğrulama ve gözleme dayalı bir dünya anlayışını şekillendirme çabasının temelini oluşturur. Viyana Çevresi'nin metafiziksel düşünceleri dışlamasının temel nedeni, bunların doğrulama ilkesine dayalı bilimsel bir dünya görüşüyle uyumsuz olmasıdır. Bu bağlamda, bilimsel yöntem yalnızca bir tercih değil, insanın bilgi edinme sürecinde sahip olduğu en güvenilir ve nesnel araçtır; dolayısıyla bu tutum, metafiziksel bir kabulden ziyade, bilimsel bilginin doğasına ilişkin zorunlu bir çıkarımdır.

4.4. DOĞRULAMACILIK BİR TÜR PRAGMATİZM Mİ?

Anlamlılık tanımı ve tolerans kavramı gibi savunmaların aslında pragmatizmin farklı bir yansıması olduğu ve Viyana Çevresi'nin felsefede köklü bir dönüşüm yaratmadığı yönündeki eleştirilere gelecek olursak, bir dilsel çerçevenin “doğru” olup olmadığı ya da bir mantıksal sistemin “kesin” olup olmadığı gibi sorular, Carnap’a göre yanlış bir problematizasyonun ürünleridir. Ona göre, bu tür çerçeveler ve sistemler, doğruluk veya kesinlik açısından değil, pratik işlevselliği ve bilimsel çalışmalara katkı sağlama derecesi açısından değerlendirilmelidir. Bu tutum, Viyana Çevresi'nin genel yaklaşımıyla da uyumludur; çünkü Çevre, felsefi tartışmalarda işe yaramaz veya anlamsız olarak görülen metafiziksel spekülasyonlardan ziyade, bilimin ve insanlığın gelişimine somut katkılar sunabilecek anlamlı önermelerle ilgilenmiştir. Ancak Viyana Çevresi'ne yönelik eleştirilerden biri, bu yaklaşımın bilim felsefesi alanında devrim niteliğinde bir yenilik sunmak yerine, yalnızca faydaya dayalı bir meşrulaştırma stratejisi geliştirdiği yönündedir.

Viyana Çevresi, felsefenin bizleri sürüklediği sonsuz metafizik derinliklerde kaybolmak yerine, yüzeyde olan, bilime ve insanlığa fayda sağlayan önermelerin peşindedir. Anlamsız, sonuçsuz ve bilimsel bilgiye katkı sunmayan tartışmalar yerine, somut bilgi üreten ve insanlığa hizmet eden bir felsefe anlayışını geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu tutum, Viyana Çevresi'nin epistemolojisiyle yakından ilişkilidir; zira Çevre, bilimin ilerlemesi için sağlam bir temel oluşturma çabasını sürdürürken, aynı zamanda felsefenin pratik işlevselliğini de vurgulamıştır. Carnap'ın tolerans ilkesinin de açıkça gösterdiği

gibi, dilsel ve mantıksal sistemlerin çeşitli ihtiyaçlara hizmet eden araçlar olarak değerlendirilmesi, bu pragmatik yaklaşımın bir uzantısıdır.

Anlam teorimiz⁴⁷, bu nedenle, pozitivizmin bir ileri gelişimi olarak adlandırılabilir ve aynı zamanda pragmatizmin bir ileri safhası olarak da düşünülebilir. Pozitivizm ile olan bu bağlantının psikolojik bir temeli vardır. Bana göre, pozitivistleri anlam teorilerine yöneltten psikolojik motivasyonlar, anlam ile eylem arasındaki bağlantıda aranmalıdır ve her zaman anlam teorisinin arkasında duran postulat olan kullanılabilirlik hem pozitivist anlam teorisinin hem de pragmatik teorisinin temelini oluşturunuyordu. (Reichenbach, 1938: 73).

Reichenbach, anlam, doğruluk ve pragmatizm arasındaki ilişkiyi sorgulayan ve bu konudaki teorik yaklaşımları eleştirel bir şekilde inceleyen bir argüman sunmaktadır. Anlamanın yalnızca fayda açısından değil, doğruluk temelinde tanımlanması gerektiğini savunarak, bu yaklaşımını anlam ve doğruluk arasındaki ilişkinin mantıksal çerçevede ele alınması gerektiği fikrine dayandırmaktadır. Ona göre, pragmatistlerin anlamanın kullanılabilirlikle ilişkisini açıklama çabaları, bu ilişkinin teorik açıdan yeterince netleştirilmemesi nedeniyle yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda Reichenbach, anlamanın doğrulukla olan bağıntısının mantıksal ve epistemolojik temellerinin daha derinlemesine analiz edilmesi gerektiğini öne sürmektedir.

Bu pragmatizm midir? Cevap, pragmatizmi benden daha iyi bilenler tarafından verilebilir. Burada geliştirilen teorisinin temel noktası, anlamanın fayda açısından değil, doğruluk açısından tanımlanması gerektiğidir; bu tanım tercihi için yapılan argüman yalnızca kullanım ile ilişkisi tarafından sağlanmaktadır. Bu ilişki, kendisi bir ifade olup biz bunu doğru olarak savunmaktayız; buradan, anlam ve kullanılabilirlik birleşimi hakkındaki teorilerin, doğruluk kavramını ön kabul olarak aldığını ve doğruluğun kullanılabilirlik ile tanımlanamayacağını görebiliriz. Gördüğüm kadarıyla, pragmatistler bu oldukça karmaşık ilişkileri netleştirmemişlerdir. Ancak bizim anlayışımız, belki de pragmatizmde doğmuş fikirlerin bir başka gelişimi olarak kabul edilebilir. Pragmatizmin kurucularının, bilgi teorisinin mantıksal araçları günümüz kadar gelişmemişken, anlamanın metafizik karşıtı bir teorisini savunmuş olmaları büyük bir başarıydı. Anlamanın doğrulanabilirlik teorisinin bizim tanımımızda avantajı, anlamanın doğrulanabilirlik tanımını dayatmak değil, bu tanıma ve beraberindeki kararları netleştirmesidir. Burada uyguladığımız yöntem, mantıksal yol göstericinin yöntemidir; kararı her bireyin kişisel meselesi olarak bırakırız. Eğer biz, kişisel olarak, doğrulanabilirlik teorisini kabul ediyorsak, bunun nedeni, anlam ve eylem kombinasyonunun sonuçlarının bizim için o kadar önemli görünmesidir ki, bunlardan mahrum kalmak istemeyiz (Reichenbach, 1938: 69-70).

⁴⁷ Burada Reichenbach'ın kastettiği teori, olasılıkçı bakıştır. Zaten eserinin ilerleyen bölümlerde Carnap'ın doğrulama metodunu eleştirmiş ve olasılıkçı doğrulamacılığı öne sürmüştür. Kendisi olasılıkçı baksa da doğrulama fikrinin yegâne anlamlandırma metodu olduğunu savunmuştur. Kendisi, doğrudan veya dolaylı doğrulamalar yerine olasılık ve belirsizlik gibi kavramları bu anlamlılık ölçütüne kazandırmıştır.

Bu bağlamda Reichenbach, pragmatizmin kurucularını, anlamın metafizik karşıtı bir teorisini geliştirdikleri için takdir etmekle birlikte, modern bilgi teorisinin daha gelişmiş mantıksal araçlarını kullanarak anlam ve doğruluk kavramlarının daha derinlemesine analiz edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ona göre, “anamlı olan” hiçbir şekilde doğrudan “faydalı olan” ile eşdeğer tutulmamalıdır; ancak anlamlılık ilkesinin doğruluğu ve işlevi, bilgi üretim sürecinde bizlere pratik fayda sağlar. Bu bakış açısı, anlamın yalnızca pragmatik işlevselliğe indirgenmemesi gerektiğini, aynı zamanda doğrulukla olan ilişkisi temelinde incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Özetle, Viyana Çevresi’nin yarattığı dönüşüm, doğrulamacılık ilkesinin kendisi değil, bu ilkenin yarattığı sonuçlardır.

Bilimde derinlik diye bir şey yoktur; sadece yüzey vardır. Deneyimlenen her şey karmaşık, her zaman apaçık olmayan, fakat çoğunlukla ayrıntıda kavranabilen bir ağ meydana getirir. Her şey insan için erişilebilirdir ve insan her şeyin ölçüsüdür (Ernst Mach Derneği, 1929: 36).

Metafiziksel söylemlerin genellikle soyut ve anlaşılmaz ifadeler içermesi, entelektüel kimliklerini bu tür dilsel karmaşanın ardına gizlemeye çalışan teorisyenlerin etkisiyle şekillenen düşünsel atmosferin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Buna karşılık, bilimsel bilgi ve felsefî bilim anlayışının ön plana çıkması, Viyana Çevresi’nin felsefede meydana getirdiği önemli bir dönüşümü simgelemektedir. Bu dönüşüm, bilgiyi somut, eleştirel ve doğrulanabilir temellere dayandırmayı, metafiziksel çözümlemeler yerine daha pragmatik bir yaklaşımı benimsemeyi içermektedir. Onlar açısından, eğer bu dönüşüm pragmatist bir perspektiften besleniyorsa, pragmatizmin belirli yönlerini benimsemekte herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

SONUÇ

Viyana Çevresi'nin ortaya koyduğu doğrulamacılık ilkesi ve metafizik karşıtı tutum, felsefi düşüncede derin yankılar uyandırırken pek çok eleştiriyle de yüzleşmiştir. Bu yaklaşım, anlamı yalnızca analitik ve empirik önermelerle sınırlayan ve metafiziği anlamlılık dışı bir alan olarak tanımlayan bir anlayışa dayanıyordu. Ancak, bu anlayışın hem kuramsal hem de pratik açıdan önemli çelişkiler barındırdığı eleştirmenler tarafından çok kez vurgulanmıştır.

Viyana Çevresi'nin temel ilkelerinden biri olan doğrulamacılık ilkesi, anlamlı bir önerme öne sürebilmek için ya analitik olarak doğru ya da deneysel olarak test edilebilir olmasını şart koşar. Bu ilke hem felsefi hem de bilimsel düşüncede radikal bir temizlik hareketi yapmayı amaçlar ve metafiziği bu çerçevede anlamsız ilan eder. Ancak eleştiriler, bu ilkenin kendi kendisini doğrulamıyor olması nedeniyle önemli bir çelişkiye işaret eder. Doğrulamacılık ilkesi, doğrulanabilirlik şartının kendisini çözümleyemediği ve bu yüzden felsefi düşüncenin temelinde yatan metafizik bir varsayımı gizlice kabullendiği eleştirisiyle yüzleşir. Bu durum, Viyana Çevresi'nin epistemolojik sisteminin dayanıklılığını zayıflatan ciddi bir sorun olarak değerlendirilir.

Metafizik, çoğu zaman felsefi düşüncenin özünde yer alan soyut sorunlara çözüm bulma çabasını ifade ederken, Viyana Çevresi bu tür bir sorgulamayı anlamsız ilan etmiştir. Ancak eleştirilere göre bu tavır, çelişkili bir biçimde, kendi epistemolojik temellerini de tehdit etmektedir. Eleştiriler, Viyana Çevresi'nin metafiziği reddetme çabasının bizzat bir metafizik pozisyon olduğunu belirtir. Bu eleştiriler, Viyana Çevresi'nin kural koyma stratejisinin kendi standartlarıyla çeliştirirken, felsefi düşüncenin çeşitli boyutlarına kapılarını kapatıyor olmasına dikkat çeker. Pragmatizme yakın bir savunma hattına geri çekilme, Viyana Çevresi'nin son dönem felsefi yaklaşımlarından biri olmuştur. Bu, çevrenin sert doğrulamacı tavrından uzaklaşarak daha esnek ve çözüm odaklı bir felsefi strateji benimsemeye yöneldiğini gösterir. Ancak bu durum, Viyana Çevresi'nin başlangıçta savunduğu radikal epistemolojik kopuşu zayıflatmış ve hareketin özgünlüğünü sorgulatan bir noktaya taşımıştır.

Çevre üyeleri, özellikle Carnap ve Reichenbach, bu eleştiriler karşısında kendi pozisyonlarını güncellemiş ve savunmalarını geliştirmiştir. Doğrulamacılık ilkesi, başlangıçta bilimsel ifadelerin anlamlılığını belirleyen katı bir ölçüt olarak ortaya konmuştu. Ancak kuantum fiziği gibi modern bilim dallarında bazı anomalileri açıklamada yetersiz kalmış ve “sonsuz doğrulama” gibi problemlere yol açmıştır. Eleştirilerin ardından, Carnap dolaylı doğrulama yaklaşımını geliştirmiştir. Bu yaklaşımda, doğrulama doğrudan gözlemlerle değil, gözlemlerle ilişkilendirilmiş teorik sistemler aracılığıyla gerçekleştirilir. Reichenbach ise olasılıkçı doğrulama fikrini öne sürerek, bilimsel teorilerin mutlak doğrulanabilirliğini reddetmiş, bunun yerine olasılık düzeyinde değerlendirilmeleri gerektiğini savunmuştur.

Viyana Çevresi’nin epistemolojik modeli, doğrulamacılık ilkesinin iç tutarlılığı, metafiziğin felsefi konumlandırılması ve bilimsel bilginin sınırları bağlamında çeşitli eleştirilere konu olmuştur. Doğrulamacılık ilkesine yönelik temel eleştiriler, bu ilkenin ne analitik ne de empirik olarak doğrulanabilir olması nedeniyle kendi kendini doğrulayamadığını ve dolayısıyla bir metafizik önerme niteliği taşıdığını öne sürmektedir. Viyana Çevresi, doğrulamacılığı anlamlılık ve anlamsızlık arasındaki ayrımı belirleyen temel bir ölçüt olarak sunarken, eleştirmenler, bu yaklaşımın kendi kriterlerini karşılayamadığını ve epistemolojik bir çelişki içerdiğini savunmuştur. Buna karşılık, Viyana Çevresi, doğrulamacılığın bir doğruluk iddiası değil, bilimsel araştırmaları yönlendiren işlevsel bir ilke olduğunu öne sürerek eleştirileri yanıtlamıştır. Diğer bir eleştiri noktası, Çevre’nin yalnızca empirik ve analitik önermeleri anlamlı kabul etmesine rağmen, kendi epistemolojik ve metodolojik kabullerini temellendirirken bu ölçüte uymayan ifadeler kullanmasıdır. Örneğin, “Felsefenin görevi bilimsel dili açıklığa kavuşturmaktır” gibi önermeler ne empirik ne de analitik olarak doğrulanabilir; bu durum, Viyana Çevresi’nin metodolojisini açıklarken metafizik bir dil kullandığını göstermektedir. Çevre, bu eleştiriye karşılık olarak, epistemolojik çerçevesinin bilimsel bilginin sınırlarını belirleme amacı taşıdığını ve dolayısıyla metafizik olarak nitelendirilmemesi gerektiğini savunmuştur. Bilimsel bilginin yegâne bilgi aracı olduğu ve mantıksal-empirik yol dışında bilgi kanalları aramak kişilere bırakılsa da bilimin ve bilimsel felsefenin bu metot ile elde ettiği başarıları görmezden gelmek istemezler. “Bilgi” olarak tanımladığımız deneye ve mantıksal tutarlılığa dayanan felsefe ile

metafizik spekülasyonlar barındıran öznel felsefelerin ayrımı zaten oldukça belirgindir. Öte yandan, bilim ve metafizik arasındaki ilişkinin yeniden değerlendirilmesi gerektiği yönündeki eleştiriler, bilimsel bilginin de belirli metafiziksel kabullere dayandığını ve bilimsel yöntemin mutlak tarafsız ve nesnel olmadığını ileri sürmektedir. Eleştirmenler, Newton'un mutlak zaman ve uzay anlayışı gibi bilimsel gelişmelerin metafiziksel öncüllere dayandığı belirtilerek, metafiziğin bilimden tamamen koparılamayacağı öne sürülmüştür. Viyana Çevresi ise bilimsel yöntemin işlevselliğini vurgulamış ve metafiziksel açıklamalardan kaçınmayı tercih etmiştir. Bir süreç olan bilim ile bir ürün olan bilimi ayırarak bilimsel üretim içerisindeki metafizik düşünceler ile bilimdeki metafizik öğeleri ayırmıştır. Bilimin ve bilimsel felsefenin amacı yalnızca felsefedeki değil bilimdeki metafiziksel söylemleri de arındırmaktır. Zamanla, Viyana Çevresi'nin başlangıçtaki katı doğrulamacılık anlayışından uzaklaşarak pragmatizme yöneldiği ve doğrulamacılığı işlevsel bir ilke olarak sunmaya başladığı düşünülmüş ve bu dönüşüm, başlangıçtaki katı doğrulamacı tutumla çeliştiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Viyana Çevresi ise ölçütlerini yalnızca işlevsel boyuta indirgemekten kaçınmış fakat ölçütlerinin işlevsel olarak faydalı sonuçlar verdiğinden dolayı savunmaya devam etmiştir.

Elbette, tüm bu eleştiri veya savunular okuyucu tarafından yetersiz olarak değerlendirilebilir. Viyana Çevresi'nin metafiziği reddetme arzusunun kendisi, metafizik bir arzu olarak görülebilir. Ayrıca, Viyana Çevresi'nin bir pragmatizm felsefesi olduğu, ortaya koydukları dönüşümün aslında yalnızca pragmatist bir yorum olduğu iddia edilebilir. Doğrulamacılık ilkesi dikkate alındığında, öne sürdükleri önermelerin birçoğunun doğrulanabilir olmadığına yönelik eleştirilere verdikleri cevaplar ise retorik kaçışlar olarak değerlendirilebilir. Bu durum, felsefelerinin sürekli savunulmaya muhtaç, sağlam bir temele dayanmayan bir yapıda olduğunu düşündürebilir. Her şeye rağmen, Viyana Çevresi'nin felsefeyi dar bir anlamlılık ölçütüne sığdırmaya çalıştığı ve insanlığın tarih boyunca ortaya koyduğu felsefi üretimi dışlamasıyla düşünce tarihine bir haksızlık ettiği söylenebilir. Viyana Çevresi'nin ortaya çıkışındaki temel motivasyon, metafiziği siyasi sorunların kaynağı olarak görmek ve metafiziğin felsefenin bilgisel yönünü zayıflatıp bilimsel gelişmeye engel olduğunu düşünmektir. Bu sebeple geliştirdikleri felsefe, başlangıçta pragmatik bir tutum olarak tanımlanmasa da aslında felsefenin başka bir yaklaşımla çözümsüz bir alan haline geleceğini düşündüklerinden dolayı, bu

motivasyonlarının pragmatik olduğu söylenebilir. Viyana Çevresi, kendi felsefe yapma tarzlarını yaratmış olsalar da metafiziksel felsefenin bir tarafta varlığını sürdürmesi kaçınılmazdı. Daha açık bir ifadeyle, felsefelerinde metafiziği dışlasalar bile, metafizikle ilgilenenler her zaman var olacaktı ve olmalıydı da. Ancak getirdikleri bu yeni tutum onların kendilerine özgü bir tarzıydı. Bununla birlikte, böyle araçsalcı bir tutum içinde olmaları, bir dönüşüm gerçekleştirmedikleri anlamına gelmez; zira felsefede bıraktıkları etki büyük ve köklüdür. Birileri metafizikle uğraşmaya devam edebilirdi, ancak Viyana Çevresi'ne göre dünyanın ihtiyaç duyduğu şey, bilimsel bir felsefeydi. “Bu çekişmenin bir sonu olabilir mi ya da herhangi bir taraf kazanabilir mi?” sorusunu cevaplamak da okuyucuya düşmektedir. Bu çekişmenin kendisi, felsefenin doğasında yatmaktadır. Fakat yinelemekte fayda vardır ki; Viyana Çevresi'nin projesi yeni felsefi sorunlar üretmek değil var olan bilimsel ve dilsel sorunları çözme girişimidir. Bu yönüyle Viyana Çevresi; felsefe tarihinde kendi yüzyılında hüküm süren ve hala devam eden post-modernizm hastalığına karşı açılan, aydınlanmacı ve bilime sadık bir görüş olarak kriz anında ortaya çıkmış radikal bir ilaç tedavisi olarak görülebilir.

Çalışmanın motivasyonlarından ve yan amaçlarından biri, mantıksal empirizmin -diğer yaygın adıyla mantıksal pozitivizmin ya da pozitivizmin- akademide pejoratif bir anlamda kullanılmasını anlamlandırma girişimidir. Bir tür günah keçisi olarak görülmesi ve sözde aşağılayıcı bir dille kullanılması bu çalışmanın temel motivasyonu olmuştur. Muhaliflerinin söylemiyle pozitivizmi, pejoratif bir anlamda kullanmanın yaygın olduğu felsefe akademileri ve ülkelerde, post-modernist tutumların ve cahilliği öven iktidarların yönetime gelmesi ise tesadüf değildir. Her söylemin, bilgisel ya da bilimsel olsun olmasın her cümlenin “anamlı” ve “değerli” sayıldığı bir dünyada bu durum kaçınılmazdır. Metafizik söylemlerin artması bu durumun yegâne mimarıdır.

Metafizik olarak adlandırdığımız bu tür bir uğraşı, aslında bilimle hiç ilgisi olmayan konu dili sorularını kapsar. Bunlara nesnelerin özüne erişebileceğini öne süren ya da insan yazgısı üstüne sözde sezgili bilgiler verdiğini sanan çağcıl metafizikler de katıyorum. Bunlarda konu gerçekte yoktur. Onun için de öne sürülen savlar boş, dayanaksız ve havadadır (Hızır, 2018: 34).

Tüm bunlar bir yana, Viyana Çevresi'nin temsil ettiği radikal aydınlanmacılık, bilimselcilik ve bilimsel metodoloji halen kendini birçok alanda göstermektedir. Viyana Çevresi her ne kadar belirli sebeplerden dolayı erken sonlanmış bir felsefe olarak gözüксе

de hem tarihimizde gerçekleşen olaylar hem de felsefenin içinde bulunduğu durum bu felsefeye halen ihtiyaç olduğunu bizlere göstermektedir. “Felsefenin içinde hep bir mistik eleman vardır. Bir çeşit dokunulmazlık, bir çeşit yücelik atfedilir kimilerince felsefeye, öyle sanıyorum ki, farkında olunmadan felsefenin bu mistik elemanının etkisi altında kalınıyordu” (Hızır, 2018: 14). Mantıksal empirizm, günümüzde felsefede maalesef halen yaşayan o mistik elemana karşı ortaya konulabilecek bir akımdır. Hem felsefe hem pozitif bilim hem de sosyal bilim akademilerinde halen pozitivist dil kullanılmaya belirli bir derecede de olsa devam edilmektedir. Kendilerinin getirdikleri anlamlılık ve bilimsellik kriteri o denli etkili olmuştur ki aradan geçen yüzyıla rağmen en çok eleştirilen fakat farkında olunmadan en çok benimsenen akım olmayı başarmışlardır.

Creath, mantıksal empiristleri nesli tükenmiş “dinozorlara” benzeterek, bu felsefi hareketin tek bir sabit öğreti olmaktan çok, çeşitli düşünsel yaklaşımların bir arada bulunduğu dinamik bir yapıya sahip olduğunu vurgular. Tıpkı dinozorların kuşlar aracılığıyla hayatta kalması gibi, mantıksal empirizm de modern felsefi düşüncelerde yaşamaya devam etmektedir. Mantıksal empirizmin günümüz felsefesinde yankılarını sürdüren pek çok önemli yönü bulunmaktadır.

O halde dinozorlarla ilgili asıl soruya geri dönelim. Eski dinozorlarla kuşlar arasındaki benzerlikleri ve dolayısıyla dinozorların devam etme olasılığını gizleyen şey, dinozorların nasıl olduklarını büyük ölçüde yanlış anlamış olmamızdır. Meğer dinozorlar sıcakkanlı, çevik ve tahmin ettiğimizden daha zekiymiş. Dinozorlar kuşlardan farklıydı, ancak en önemli yönlerden değil. Felsefe dünyasının sözde dinozorları için de durum aynıdır. Onlar da büyük ölçüde yanlış anlaşılmıştır (ve ilgili bağlamlarda sıcakkanlı, çevik ve zekidirler). Tıpkı antik çağdaki akrabaları gibi, mantıksal empiristler de (felsefi) yaşamın çok çeşitli biçimlerini sergilediler, öyle ki bugün bir figürün bazı önemli açılardan geçmişteki bir figürden farklı olması, başlangıçta sergilenen çeşitlilik aralığı içinde yer alır. Türler gibi, fikirler de evrilir; ancak ne kadar hızlı ve hangi yollarla evrildikleri bizden gizlenebilir. Mantıksal empiristlerin birçok fikri, şimdi her zamankinden daha popüler. Bu, fikirlerimizin kökenini tanımadığımızda ve onları tamamen yeni ve geçmişte olanları yıkıcı olarak kabul ettiğimizde bile geçerlidir (Creath, 1995: 296).

Viyana Çevresi’nin bıraktığı etki öyle bir etkidir ki ne olursa olsun düşünce dünyamızda pozitivizmin hayaleti gezmeye devam edecektir. Viyana Çevresi, 20. yüzyılın ilk yarısında mantıksal pozitivizm ekseninde şekillenen ve bilimsel bilgi anlayışını radikal bir biçimde yeniden tanımlamayı hedefleyen bir düşünce topluluğu olarak modern felsefenin seyrinde önemli bir iz bırakmıştır. Her ne kadar bu hareket, II. Dünya Savaşı

sonrasında dağılmış ve özellikle metafiziğe karşı olan katı tutumu nedeniyle zamanla eleştirilmişse de onun temel dayanak noktaları olan mantıksal analiz, doğrulama ilkesi, bilimsel dilin berraklaştırılması ve ampirik temelli bilgi üretimi gibi ilkeler, çağdaş felsefi ve bilimsel düşüncenin derinliklerinde etkisini sürdürmektedir.

Viyana Çevresi'nin klasik iki değerli Aristotelesçi mantık çerçevesinde şekillenen doğrulama anlayışı, günümüzün çok-değerli mantıkları (üç değerli mantık, paraconsistent mantık, modal mantık, bulanık mantık vb.) ile yeniden ele alınabilir niteliktedir. Özellikle bulanık mantık ve belirsizlik ilkesini merkeze alan kuantum mantıkları, gerçekliğin yalnızca evet/hayır şeklinde ikili yapılarla temsil edilemeyeceğini ortaya koymuş, bu bağlamda Viyana Çevresi'nin bilimsel kesinlik arayışına alternatif metodolojik yaklaşımlar önermiştir. Ancak bu durum, söz konusu çevrenin tamamen geçersiz olduğu anlamına gelmemektedir; aksine, onun metodolojik titizliği ve bilimsel bilgiye dayalı dünya görüşü, farklı mantık sistemleriyle genişletilerek yeniden yorumlanabilir. Bilhassa yapay zekâ ve bilgi işleme sistemlerinin gelişimi, Viyana Çevresi'nin dil felsefesi, formel mantık ve anlam analizine olan ilgisini yeniden gün yüzüne çıkarmaktadır. Yapay zekâda anlamın modellenmesi, sembolik temsil sistemleri ve doğrulama mekanizmaları, mantıksal pozitivizmin dil ve anlam konusundaki hassasiyetine günümüz teknolojik bağlamında yeniden işlerlik kazandırmaktadır. Bu doğrultuda, empirizmin günümüzde yalnızca deneysel verilere indirgenemeyecek kadar karmaşık epistemolojik süreçlerle birlikte düşünülmesi gerektiği açıktır. Deneyim, artık yalnızca duyuşsal algılardan ibaret değil, aynı zamanda veri, algoritma ve model temsilleriyle iç içe geçmiş bir bütünlük arz etmektedir. Bu durum, “modern empirizm” kavramının yeniden tanımlanmasını ve Viyana Çevresi düşüncesinin bu yeni bağlamda tekrar ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, bilimsel dünya görüşü günümüzde karşı karşıya olduğumuz iklim krizi, dezenformasyon, bilimsel cehalet ve toplumsal kutuplaşma gibi sorunların çözümünde hâlâ güçlü bir adaydır. Bilimsel yöntemin açık, eleştiriye açık ve rasyonel yapısı; dogmatik, irrasyonel ve ideolojik bakış açılarına karşı bir panzehir olarak işlev görebilir. Bu bağlamda, bilimsel dünya görüşünün yalnızca teknik değil, aynı zamanda etik ve politik yönleriyle de yeniden ele alınması gerekmektedir. Viyana Çevresi felsefesinin “ölmüş” olduğu yönündeki yaygın kanı, günümüzün çok katmanlı felsefi ve bilimsel gerçekliği karşısında yeniden gözden geçirilmelidir. Gerek çağdaş mantık sistemleriyle

olan potansiyel etkileşimleri, gerekse güncel teknolojik ve epistemolojik gelişmelerle olan kesişim noktaları göz önünde bulundurulduğunda, bu felsefi mirasın hem eleştirel hem de yapıcı bir biçimde yeniden işlenmesi, çağdaş felsefenin önemli araştırma alanlarından biri olmayı hak etmektedir. Disiplinlerarası yaklaşımların arttığı günümüz akademik ortamında, Viyana Çevresi'nin temel ilkeleri, çağdaş bilgi kuramı, yapay zekâ etiği, mantıksal sistemler ve bilim felsefesi açısından verimli tartışmalara zemin hazırlayabilecek potansiyele sahiptir. Hiç kuşkusuz, tüm bu meseleler müstakil olarak ele alınması gereken konular olup, ileride felsefe disiplini içerisinde yürütülecek çalışmalara konu teşkil etme potansiyeline sahiptir.

Viyana Çevresi; felsefenin bilim ile bir anlamda evliliğini sağlamış, mantık disiplinini ciddiye almamızı sağlamış, metafizik felsefenin tek yol olmadığını göstermiş, bir felsefe yapma tarzı yaratmış, ideolojiden arındırılmış bir bilimsel dünya görüşü sunmuştur. Bu projeye sempati duyanların yanında sempati duymayanlar dahi Viyana Çevresi'nin yarattığı bu dönüşümden pay almış, böylece mantıksal pozitivizm, düşünce yaşamımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Sonuçta: “Bilimsel Dünya Anlayışı yaşama hizmet etmekte, yaşam da onu bağrına basmaktadır” (Ernst Mach Derneği, 1929: 54).

KAYNAKÇA

- Ayer, A. J. (1998). *Dil, Doğruluk, Mantık*, (V. Hacıkadiroğlu Çev.) Metis Yayınları: İstanbul.
- Blanshard, B. (1951). "The New Philosophy of Analysis". *Proceedings of the American Philosophical Society*, 96(3), 227-230.
- Blanshard, B. (1962). *Reason and Analysis*, Routledge: New York
- Burt, E. A. (1925). *The Metaphysical Foundations of Modern Science*. Kegan Paul Trench, Trubner Co.: Londra.
- Carnap, R. (1932). "Überwindung der Metaphysik durch logische Analyse der Sprache". Kasım 1, 2024 tarihinde Carnegie Mellon University: https://www.phil.cmu.edu/projects/carnap/editorial/latex_pdf/1932-1.pdf adresinden alındı.
- Carnap, R. (1934). *Unity of Science*, (M. Black Çev.) K. Paul, Trench, Trubner & co.: Londra.
- Carnap, R. (1935). *Philosophy and Logical Syntax*. Kegan Paul Trench, Trubner Co.: Londra.
- Carnap, R. (1937). *The Logical Syntax of Language*. (A. Smeaton Çev.) Routledge: Londra.
- Carnap, R. (1955). *Meaning and Synonymy In Natural Languages*, *Philosophical studies*, 6, 33-47.
- Carnap, R. (1966). *Philosophical Foundations of Physics*, Basic Books: New York
- Carnap, R. (1988). *Meaning and necessity: A study in semantics and modal logic* (Vol. 30). University of Chicago Press.
- Carnap, R. (2011). Empiricism, Semantics, and Ontology. In R. Talisse & S. Aikin (Ed.), *The Pragmatism Reader: From Peirce through the Present* (pp. 249-264). Princeton: Princeton.
- Cartwright N. & Cat J. & Fleck L. & Uebel T. (1996) "Otto Neurath: Philosophy Between Science and Politics". Cambridge University Press: Cambridge.
- Creath, R. (1997). "Are dinosaurs extinct?". *Machine Discovery*, 285-297.
- Delacampagne, C. (2023). *20. Yüzyıl Felsefe Tarihi*. (D. Çetinkasap Çev.) Türkiye İş Bankası Yayınları: İstanbul.
- Edmonds, D. (2020). *The Murder of Professor Schlick: The rise and fall of the Vienna Circle*. Princeton University Press: New Jersey.
- Ernst Mach Derneği. (1929). "Wissenschaftliche Weltauffassung. Der Wiener Kreis.", *Viyana Çevresi Program Yazıları* içinde, (H. T. Erkıpçak, Çev., s. 27-55). Pinhan Yayınları: İstanbul.
- Feibleman, J. K. (1951). The metaphysics of logical positivism. *The Review of Metaphysics*, 55-82.

- Freeman, D. H. (1953). Some Problems in Logical Empiricism. *Philosophia Reformata*, 18(1/4), 171-179.
- Glock, H.-J. (2021). *Analitik Felsefe Nedir?* (O. B. Kaplan, Çev.) İstanbul: Albaraka Yayınları.
- Güzel, C. (2018). *Bilim Felsefesi*, Bilgesu Yayıncılık: Ankara.
- Hızır, N. (2018). *Bilimin Işığında Felsefe*. Kırmızı Kedi Yayınları: İstanbul.
- Jacob, P. (2001). la Controverse Entre Neurath et Schlick. *Le Cercle de Vienne: Doctrines et controverses* içinde, (s. 197-218). L'Harmattan: Paris.
- Mach, E. (1935). *Bilgi ve Hata*. (S. E. Ander Çev.) İstanbul Devlet Basımevi: İstanbul.
- Neslioğlu Serin, F. (2015). “Tamamlanmamış Bir Proje Olarak Viyana Çevresi Felsefesi: Düşünsel- Tarihsel Bir Arkaplan Soruşturması”. *Kilikya Felsefe Dergisi* (1), 45-60.
- Neurath, O. (2012). “Protokol Sözceler”. (Z. Özcan Çev.) içinde, *Viyana Çevresi Üzerine* (s. 247-257). Birleşik Yayınevi: Ankara.
- Özcan, Z. (2012). *Viyana Çevresi Üzerine*. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Reichenbach, H. (1938). *Experience and prediction: An analysis of the foundations and the structure of knowledge*.
- Reichenbach, H. (1993), *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, (C. Yıldırım Çev.), Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Rossi, J.-G. (2022). *Analitik Felsefe*. (A. Altınörs Çev.). Bilge Kültür Sanat Yayınları: İstanbul.
- Schlick, M. (1926). “Experience, Cognition and Metaphysics”. *Philosophical Papers Volume II* (1925-1936) içinde. (Henk L. Mulder, Barbara F. B. Van De Velde-Schlick, Çev.) (Peter Heath, Wilfred. Sellars, Herbert Feigl, May Brodbeck, Ed.). D. Reidel Publishing Company: Londra.
- Schlick, M. (1930). “Die Wende der Philosophie”. *Erkenntnis I*, 4–11.
- Schlick, M. (1932). “Positivismus und Realismus”. *Erkenntnis III* (1):1-31.
- Schlick, M. (1934). “On the Foundation of Knowledge”. *Philosophical Papers Volume II* (1925-1936) içinde. (Henk L. Mulder, Barbara F. B. Van De Velde-Schlick, Çev.) (Peter Heath, Wilfred. Sellars, Herbert Feigl, May Brodbeck, Ed.). D. Reidel Publishing Company: Londra.
- Schlick, M. (1935). Facts and propositions. *Philosophical Papers Volume II* (1925-1936) içinde. (Henk L. Mulder, Barbara F. B. Van De Velde-Schlick, Çev.) (Peter Heath, Wilfred. Sellars, Herbert Feigl, May Brodbeck, Ed.) D. Reidel Publishing Company: Londra.
- Schlick, M. (1936a). “The Vienna School and Traditional Philosophy”, *Philosophical Papers Volume II* (1925-1936) içinde. (Henk L. Mulder, Barbara F. B. Van De Velde-Schlick, Çev.) (Peter Heath, Wilfred. Sellars, Herbert Feigl, May Brodbeck, Ed.). D. Reidel Publishing Company: Londra.
- Schlick, M. (1936b). “Meaning and Verification”, *Philosophical Papers Volume II* (1925-1936) içinde. (Henk L. Mulder, Barbara F. B. Van De Velde-Schlick, Çev.)

(Peter Heath, Wilfred. Sellars, Herbert Feigl, May Brodbeck, Ed.). D. Reidel Publishing Company: Londra.

Schlick, M. (1974). *General Theory of Knowledge*. Springer-Verlag: New York.

Schlick, M. (2022). *Felsefenin Doğası*. (Ö. F. Anlı Çev.) Fol Yayınları: İstanbul.

Schlick, M. (2024). *Doğa Felsefesi*. (U. Sevdî Çev.) Fihrist Yayınları: Ankara.

Somar, Z. (1965). “Atatürk İnkıaplarında Fikir Kaynakları”. *Türk Kültürü Dergisi*, 4(37), s. 37-42.

Soykan, Ö. N. (2017). *Bilgi ve Betimleme: Pozitivizm ve Ernst Mach Üzerine*. Bilge Kültür Yayınları: İstanbul.

Wittgenstein, L. (2013). *Tractatus Logico-Philosophicus*. (O. Aruoba Çev.). Metis Yayınları: İstanbul.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 28/02/2025

Tez Başlığı: Viyana Çevresi ve Metafizik Sorunu: Metafizik Karşıtlığı Metafizik Midir?

Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 95 sayfalık kısmına ilişkin, 28/02/2025 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 5 'dir.

Uygulanan filtrelemeler*:

- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- ☒ Kaynakça hariç
- ☐ Alıntılar hariç
- ☒ Alıntılar dâhil
- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Burhan Yarkın ÇALIK

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Burhan Yarkın ÇALIK
	Öğrenci No	N22238455
	Enstitü Anabilim Dalı	Felsefe
	Programı	Felsefe

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

* Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PHILOSOPHY

Date: 28/02/2025

Thesis Title (In English): The Vienna Circle and the Problem of Metaphysics: Is Anti-Metaphysics Itself Metaphysical?

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 28/02/2025 for the total of 95 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 5 %.

Filtering options applied**:

- ☒ Approval and Declaration sections excluded
- ☒ References cited excluded
- ☐ Quotes excluded
- ☒ Quotes included
- ☒ Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Burhan Yarkın ÇALIK

Student Information	Name-Surname	Burhan Yarkın ÇALIK
	Student Number	N22238455
	Department	Philosophy
	Programme	Philosophy

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
(Title, Name and Surname, Signature)

**As mentioned in the second part [article (4)/3] of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding refence, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih:28/02/2025

Tez Başlığı (Türkçe): Viyana Çevresi ve Metafizik Sorunu: Metafizik Karşıtlığı Metafizik Midir?

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır.
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir.
4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir.
5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Ad-Soyad/İmza

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Burhan Yarkın Çalık
	Öğrenci No	N22238455
	Enstitü Anabilim Dalı	Felsefe
	Programı	Felsefe

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

* Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PHILOSOPHY

Date: 28/02/2025

ThesisTitle (In English): The Vienna Circle and the Problem of Metaphysics: Is Anti-Metaphysics Itself Metaphysical?

My thesis work with the title given above:

1. Does not perform experimentation on people or animals.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview.
5. Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions.

I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct.

I respectfully submit this for approval.

Name-Surname/Signature

Student Information	Name-Surname	Burhan Yarkın Çalık
	Student Number	N2238455
	Department	Philosophy
	Programme	Philosophy

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
(Title, Name Surname, Signature)

